

Suleyman Demirel
University Bulletin:

PEDAGOGY AND TEACHING METHODS &

ISSN 2709-264X (online)
Continues ISSN 2415-8135

Сүлейман Демирел атындағы Университетінің
ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN
of Suleyman Demirel University

ВЕСТНИК
Университета имени Сулеймана Демиреля

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ
PEDAGOGY AND TEACHING METHODS
ПЕДАГОГИКА И МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ

Vol 58 №1/2022

2006 жылдан бастап «Сүлейман Демирел атындағы университетінің
хабаршысы» ішінара жалғасуда

Continues partially «Suleyman Demirel University Bulletin » since 2006

Продолжает частично «Вестник университета имени Сулеймана
Демиреля» с 2006 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза год

Қаскелең / Kaskelen / Каскелен

2022

© Suleyman Demirel University

Бас редактор

Смакова К., PhD, қауымд.проф., Suleyman Demirel University, Қазақстан

Техникалық редактор

Абдусаддық Д., Ғылым департаментінің маманы, Suleyman Demirel University, Қазақстан

Редакциялық алқа:

Бекенова Г.	PhD, қауымд. проф., Сүлейман Демирел атындағы университеті (Қазақстан)
Дәулетқұлова А.	Педагогика ғылымдарының кандидаты, қаумд. проф., Сүлейман Демирел атындағы университеті (Қазақстан)
Доганай Я.	PhD, Банги университетінің аға оқытушысы (Орталық Африка Республикасы)
Егоров С.	PhD, ассист. проф., Сүлейман Демирел атындағы университеті (Қазақстан)
Ерхожина Ш.	Педагогика ғылымдарының кандидаты, ассист. проф., Сүлейман Демирел атындағы университеті (Қазақстан)
Есжанов Т.	PhD, қаумд. проф., Сүлейман Демирел атындағы университетінің профессоры (Қазақстан)
Жұмақаева Б.	Педагогика ғылымдарының кандидаты, Сүлейман Демирел атындағы университетінің профессоры (Қазақстан)
Қасымова Г.	Педагогика ғылымдарының докторы, Сүлейман Демирел атындағы университеті профессоры (Қазақстан)
Лукашова С.	МА, аға оқытушы Сүлейман Демирел атындағы университеті (Қазақстан)
Мирзоева Л.	Филология ғылымдарының докторы, Сүлейман Демирел атындағы университетінің профессоры (Қазақстан)
Наташа Б. М.	PhD, Приштина университеті (Косово)
Нури Б.	PhD, ассист. проф., Сүлейман Демирел атындағы университеті (Қазақстан)
Ордабекова Х.	PhD, Сүлейман Демирел атындағы университеті профессоры (Қазақстан)
Төлепова С.	PhD, ассист. проф., Сүлейман Демирел атындағы университеті (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: Алматы облысы, Қарасай районы
040900, Қаскелең қаласы, Абылай хан көшесі 1/1

*e-mail: diana.abdusaddyk@sdu.edu.kz

Сүлеймен Демирель атындағы Университетінің хабаршысы: педагогика және оқыту әдістемесі

ISSN 2709-264X (online)

Қазақстан Республикасының Мәдениет және апарат министрлігімен тіркеген
07.04.2021, №КЗ46VPY00034121 қайта есепке қою туралы куәлігі

Сүлеймен Демирель атындағы Университеті

Сайт: <https://journals.sdu.edu.kz/>

Editor-in-chief

Smakova K., PhD, associate professor, Suleyman Demirel University, Kazakhstan

Technical editor

Abdusaddyk D., Science department specialist, Suleyman Demirel University,
Kazakhstan

Editorial board:

- Bekenova G.** PhD, associate professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Dauletkulova A.** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Doganay Y.** PhD, senior lecturer at BANGUI University (Central African Republic)
- Erhozhina Sh.** Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Kassymova G.** Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Lukashova S.** MA, Senior Lecturer, Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Mirzoeva L.** Doctor of philology, professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Nataša B. M.** PhD, University of Priština - Kosovska Mitrovica (Kosovo)
- Nuri B.** PhD, Assistant professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Ordabekova H.** PhD, professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Yegorov S.** PhD, assistant professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Yechshzhanov T.** PhD, associate professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Tulepova S.** PhD, assistant professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)
- Zhumakayeva B.** Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of Suleyman Demirel University (Kazakhstan)

Address of the editorial office: Almaty region, Karasai district.

040900, city of Kaskelen, st. Abylai Khan 1/1

*e-mail: diana.abdusaddyk@sdu.edu.kz

Suleyman Demirel University Bulletin: Pedagogy and Teaching Methods
ISSN 2709-264X (online)

Registered by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan

Certificate of re-registration №KZ46VPY00034121 from 07.04.2021

Suleyman Demirel University

Site: <https://journals.sdu.edu.kz/>

Главный редактор

Смакова К., PhD, ассоц. проф., Suleyman Demirel University, Казахстан

Технический редактор

Абдусаддық Д., специалист департамента Науки, Suleyman Demirel University, Казахстан

Редакционная коллегия:

Бекенова Г.	PhD, ассоц. проф., университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Даулеткулова А.	Кандидат педагогических наук, ассоц. проф., университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Доганай Я.	PhD, старший преподаватель Университета Банги (Орталық Африка Республикасы)
Егоров С.	PhD, ассист. проф., университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Ерхожина Ш.	Кандидат педагогических наук, ассист. проф. университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Есжанов Т.	PhD, каумд. проф., университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Жумакаева Б.	Кандидат педагогических наук, профессор университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Касымова Г.	Доктор педагогических наук, профессор университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Лукашова С.	МА, старший преподаватель университета имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Мирзоева Л.	Доктор филологии, профессор, университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Наташа Б. М.	PhD, Приштинский университет (Косово)
Нури Б.	PhD, ассист. проф., университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Ордабекова Х.	PhD, профессор, университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)
Тулупова С.	PhD, ассист. проф., университет имени Сулеймана Демиреля (Казахстан)

Адрес редакции: Алматинская область, район Карасай
040900, город Каскелен, ул. Абылай хана 1/1
*e-mail: diana.abdusaddyk@sdu.edu.kz

Вестник Университета имени Сулеймана Демиреля: педагогика педагогика и методы обучения

ISSN 2709-264X (online)

Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан

Свидетельство о переучета №KZ46VPY00034121 от 07.04.2021

Университет имени Сулеймана Демиреля

Сайт: <https://journals.sdu.edu.kz/>

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

<i>N. Balta, T. Ualisheva, M. Ateybekova.</i> Оқушыларды стандартты емес квадраттық функция есептерін шығаруға баулуда технологиялық құралдарды қолдану.....	6
<i>Zh. T. Kayinbayev, E. T. Amantayeva.</i> Әр түрлі қозғалысқа байланысты күрделі есептер және оларды шешу тәсілдері.....	14
<i>V. G. Bostanov, N. D. Tulbasy.</i> Оқушыларға сызықтық теңдеулер жүйесін компьютерлік бағдарламаларды қолданып оқыту әдістері.....	24
<i>Ф. Нұрланқызы.</i> Физика сабағында оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру.....	35
<i>A. Davtaliyeva.</i> Қазақ балалар әдебиетінің тәуелсіздік жылдарындағы идеялық даму ерекшеліктері.....	47
<i>B. Shaimenov.</i> Алаш зиялылары ұстанған ұлттық идея – тәуелсіз қазақстанның алғашқы тұжырымдамалық идеологемасы.....	56
<i>A. Omarova.</i> To use or not to use: instagram as a facilitator of developing english writing skills.....	64
<i>C. Ozdemir.</i> Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde hikâye örgüsü yöntemi: b1 seviyesi örneği.....	73
<i>N. Saitbekov.</i> Динамика результатов формирующего эксперимента по реализации экспериментальной программы внедрения инновационных технологий.....	87
<i>Zh. Khanafiya.</i> Возможности развития деятельности школьников на основе физической подготовки.....	101

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

PEDAGOGY AND TEACHING METHODS

FTAMP 27.01.45

DOI: <https://doi.org/10.47344/sdu%20bulletin.v58i1.1157>

Т. Уалишева¹, М. Атейбекова¹, Н. Балта^{1*}

¹Сулейман Демирель атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

*e-mail: nuri.balta@sdu.edu.kz

ОҚУШЫЛАРДЫ СТАНДАРТТЫ ЕМЕС КВАДРАТТЫҚ ФУНКЦИЯ ЕСЕПТЕРІН ШЫҒАРУҒА БАУЛУДА ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Андатпа. Бұл мақалада математиканы оқыту процесінде оқушылардың белсенділігін арттырудың және стандартты емес есептерді шешуге оқушыларды баулудың әдістерін қарастырылады. Соның ішінде технология құралдарын қолдана отырып оқытудың оқушылардың үлгеріміне және оның көмегімен стандартты емес есептерді шешудің оқушыларға әсерін қарастыру өзекті болып табылады. Қазіргі уақытта оқушылардың математика сабақтарына қызығушылығының болмауы педагогикалық зерттеушілердің басты мәселелерінің бірі болып табылады. Сондай-ақ мақала жазу барысында бірнеше еңбектердің нәтижелерін салыстыра келе стандартты емес есептерді шешуге баулу оқыту барысында көп жағдайда “назардан тыс” қалып қоятыны белгілі болды. Біз оның шешімі ретінде ұсынылып отырған осы екі бағытты қарастырып көрдік. Соңғы жылдардағы әр түрлі әдебиеттерді, әр түрлі елдердің зерттеу жұмыстарын саралап, оқытудағы технологиялық құралдардың әсерін зерттегеннен кейін, бұл әдіс оқушылардың үлгеріміне оң әсер ететіні анықталды.

Түйін сөздер: технология құралдары, стандартты емес есептер, квадраттық функция, геогебра, графиктер, сыни ойлау.

Kіріспе

Бүгінгі таңда өмірді технологиясыз елестету мүмкін емес. Заман ағымына қарай оқу әдістемесін де жаңартып отыруға да үлкен мән

берілгені дұрыс. Біз мектеп қабырғасында, әсіресе жаратылыстану және математика сабақтарында, түрлі мультимедиялық жабдықтарды, математикалық қосымшалар мен калькуляторлардың алуан түрін кездестіруімізге болады. Математика сабағында технологияны интеграциялау арқылы көкірегі ояу оқушыларды тәрбиелеп қана қоймай, олардың технология және академиялық білімін арттыруға болады. [1]. Көптеген студенттер көбінесе математикаға деген қызығушылығын жоғалтады немесе орта мектепте осы пәннен қорқады [2]. Сондықтан жаңашылдық арқылы оқушылардың назарын аударып отырған дұрыс.

Дәстүрлі сабақта математикалық идеялар мен тұжырымдардың арасында байланыс жоқ секілді, ал интерактивті сабақтарда математикалық идеялар “тірі, тыныс алатын” секілді, себебі оқушылар зерттеліп отырған объектілердің өзгеру себептерін айқын көре алады [3]. Сондықтан оқушыларда сыни ойлау қалыптасады және такырыпты терең түсініп, стандартты емес есептерді оңтайлы қабылдауға мүмкіндік туады. Енді Стандартты емес есептерге анықтама беріп алайық. Мектеп математикасы курсына шешу алгоритмі, шешу қабілеті қарастырылатын, білім стандарты бойынша шешуді талап ететін тапсырмаларды «стандартты тапсырмалар» деп атайды. «Стандартты» тапсырмалардан өзгеше барлық есептер «стандартты емес» есептер деп аталады. Бұл анықтамамен «стандартты емес» есептер ұғымы, атап айтқанда, ойын есептерін де, олимпиада есептерін де қамтиды. Қалыпты емес тұжырымдалған тапсырмалар мен шешуі жарқын идеяларды қолдануды талап ететін тапсырмалар болады. Белгілі әдістерді қолдану қажетті нәтижеге әкелмейтін тапсырмалар стандартты емес есептер болады [4]. Стандартты емес тапсырмалардың негізгі рөлі оқушылардың математикаға деген қызығушылығын дамыту болып табылады, тек ойын-сауық тапсырмаларын берумен шектелуге болмайды: студенттер белгілі бір сыныптағы есептерді шешуге, белгілі бір идеяларды, әдістерді меңгеруді үйренуі керек [5]. Стандартты емес мәселелерді шешу оқушының оқу іс-әрекетінің маңызды элементтерінің бірі болып табылады.

Математиканы оқу процесінде есептер теоремаларда көрсетілген заңдылықтарды анықтау сияқты функцияларды орындайды; теореманың мазмұнын игеруге көмектеседі; теореманы қолдануға үйретеді; зерттелетін теореманың басқа теоремалармен өзара байланысын ашады. Оқушыларға қайталанатын қиындық туғызатын алгебра саласының бірі, ол квадраттық функциялармен байланысты, өйткені олар бір шама мен екінші шама арасындағы тәуелділікті модельдейді [6].

Математика мұғалімдерінің ұлттық кеңесі NCTM (2020) бойынша

алгебра мен функциялар бірге сандар мен объектілер арасындағы заңдылықтар мен қатынастарды жүйелі түрде көрсетуге, өзгерістерді талдауға және нақты әлемдегі жағдайларды модельдеуге мүмкіндік беретін жалпылау тілі болып табылады [7]. Дегенмен, квадраттық функцияларды үйренуге қатысты көптеген сұрақтар жауапсыз қалған. Мектеп математика курсына функциялардың графигін құруға арналған есептер жүйесіз қарастырылады, сондықтан мұндай мәселелерді шешу кезінде оқушыларда әдетте қиындықтар туындайды. Квадраттық функция тақырыбының қиындығы, ол есептерді шешудің графикалық әдісі жалпы түрде анықталады, бірақ студенттер әр түрлі шамалар арасындағы байланысты білуі қажет [8]. Квадраттық функция ұғымы мектеп математикасындағы ең маңызды идеялардың бірі болып табылады, өйткені графиктер мен теңдеулер математиканың маңызды бөліктері болып табылады [9]. Квадраттық функция идеясы математикалық түсініктерді дамытуда маңызды рөл атқарады, себебі ол алгебра мен геометрияны да қамтитын, математикалық мазмұн облыстарының қиылысқан ортасы болып табылады [7,106].

Квадраттық функциялардың шын өмірдегі математикалық ойлау мен пайымдаумен байланысы бар, мысалы, снарядтардың жүру жолын сипаттауға қатысуына, аспалы көпірлерде автомобиль фараларының көлденең қималары ретінде пайда болуы, спутниктік антенналардың және радиотелескоптардың көлденең қималары ретінде пайда болуы, планеталар қозғалатын орбиталарды сипаттау үшін қолданылатын спутниктік тарелкалар мен радиотелескоптар квадраттық функциялар мен үдеу арасындағы байланысты көрсетеді [10].

Дереккөздердің қысқаша мазмұны және жинақталуы

Берілген тақырып бойынша көптеген зерттеулер жүргізілген. Соның бірі Индонезияда өткізілген зерттеу жұмысы. Олар [11] hawgent динамикалық математикалық бағдарламаны қолдана отырып квадраттық функция тақырыбын оқушылардың қаншалықты түсіне алатынын зерттеген. Hawgent қосымшасын <http://www.hawgent.com> сайты арқылы ашық жүктеуге болады және оны Guangzhou Education Technology Co компаниясы жасап шығарған, бұл бағдарлама алгебра, геометрия, динамикалық есептерді шешуге бағытталған және бұл жерде 3D суреттерді салуға мүмкіндік бар. Зерттеу барысында оқушылардың сабаққа қызығушылығы артып, үлгерімі ілгері жылжыған болатын. Соның ішінде квадраттық функциясының мәнін түсіну, нәтижені қалай алуға болатынын түсіндіру, байланыстырушы функция және оның графигі, жұмыс процесінің әдісі сынды бағыттар бойынша

эксперименталды топ айтарлықтай нәтижеге жеткен және технологияны пайдалана отырып оқыту барысында оқушылардың үлгерімі жақсарды және математикаға қызығушылығы пайда болды, функцияның мәнін терең түсінді деген қорытындыға келді.

Келесі бір зерттеу жұмысын Эстонияда 2017 жылы Pihlap, Sirje өткізген болатын. Олар жалпы бес мектептен 9- сыныптардан бес эксперименталды, бес бақылау сыныбын таңдап алған, барлығы зерттеу жұмысына 199 оқушы, 9 мұғалім қатысқан екен. Соның ішінде 105 оқушы бақылаушы топ болса, 94 оқушы эксперименталды топ болып отыр. Зерттеуші алдын ала барлық мұғалімдермен кездесіп, жұмыс жасауға қажетті материалдарды ұсынған және жоспар бойынша квадраттық функциялар тақырыбы бойынша бес сабақ қайталау сабағын өткізіп алдын ала тестілеу алады, бұл тақырып жалпы 15 сабақты қамтыды, соның ішінде үш сабақ компьютер қолдана отырып өткізілуі шарт болған. Дегенмен әр түрлі себептерге байланысты бұл шарт барлық сыныпта толық орындалмады, яғни кей сыныптарда үш сабақтың орнына бір-екі сабақ компьютер сыныбында өткізілген, бірақ толықтыру ретінде үй тапсырмасында компьютер қолданатын тапсырмалар сәйкесінше берілген және тапсырмалар барысы geogebra платформасында жүзеге асырылған.

Зерттеушілердің алған нәтижелері бойынша дәстүрлі сабақты технологиямен толықтыру оқушылардың сабақты түсінуіне және сабаққа қызықтыру үшін оң ықпал берді дейді, дегенмен де алынған алдын ала және қорытындылау тесттерінің арасында айтарлықтай айырмашылық болмағанын атап өтті [12]. Тағы бір зерттеу жұмысын 2020 жылы Монализа бастаған топ жүргізген болатын. Олар geogebra және google classroom қосымшаларын пайдалана отырып, квадраттық функция тақырыбын түсіндірудің тиімділігін анықтады. Ол үшін google classroom және geogebra қосымшасы арқылы сабақ өтудің тиімді жоспарын құрды. Оның ішінде квадраттық функция қиылысу нүктесін, осьті анықтау арқылы симметрия жасау және бұрылыс нүктелері сынды әрекеттерге аса мән берілді. Зерттеуге 28 оқушы қатысты, зерттеу соңында 4 түрлі жауаптан тұратын (1-еуі дұрыс) 10 сұрақ онлайн түрде берілді, тест нәтижесінде 82,61% оқушы 75 баллдан жоғары ұпай жинады, яғни бұл өте жақсы көрсеткіш болып отыр. Олар google classroom және geogebra қосымшасы арқылы оқыту тиімді деген қорытындыға келді [13].

Стандартты емес квадраттық функцияға қатысты зерттеушілердің мақалаларын қарастырсақ, [6, 4-11б] мақалада сапалы және сипаттамалық тәсіл арқылы кейс зерттеулерімен зерттеу жүргізген. Осы мақала бойынша студенттердің үлгерімі стандартты, күнделікті қолданылатын есептерде

жақсы нәтиже көрсеткен. Өйткені стандартты есептерге математикалық объектілерге, сандарға, қатынастарға және арифметикалық амалдарға қатысты таза математикалық контекстік есептер жатады және студенттер бұрын оларды тәжірибеден өткізуге мүмкіндік алды. Жоғарыдағы зерттеу бойынша ең үлкен кедергі болған стандартты емес есептер болған. Бұндай есептерде студент жауапты немесе оны орындаудың бұрын белгіленген тәртібін білмейді. Осылайша, студенттер бес зерттеу жұмысының төртеуін аяқтай алмады [6, 126]. Бұл нәтиже әртүрлі басқа да зерттеулердің нәтижесімен сәйкес келеді, мысалы Кауа and Каблан (2018) студенттердің стандартты емес мәселенің бірнеше шешімін табудағы қиындықтарын атап өткен [14].

Қорытынды

Математика сабағын оқытудың алуан түрі бар екені анық және оқушыларды жан жақты дамыту үшін оны өз сабағымызға интеграциялап үйренуіміз қажет. Дәстүрлі сабаққа технология элементтерін қолданып, стандартты емес тапсырмалар беріп, оқушылардың сыни ойлауына әсер етуіміз керек. Квадраттық функция тақырыбының мазмұнын терең түсінуге жоғарыда аталған әдістер ықпал ете алатынын байқаймыз. Бұл әдісті енгізу оқытушыдан көп жұмысты қажет ететіні анық, ол үшін оқушылармен және әріптестермен жұмыс істеу үшін қолайлы жағдайлар жасалуы керек. Мұғалім барлық қажетті жабдықтармен қамтамасыз етілуі керек, сонымен қатар оқушылар жақсы Интернетке ие болуы керек және телефон, планшет, компьютер сияқты құралдармен толық қамтамасыз етілуі керек. Болашақта біздің сабағымызда технологияны қолдана отырып оқыту арқылы стандартты емес есептер шығаруда оқушылардың жетістіктеріне эксперимент жасауды жоспарлап отырмыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Zakaria E., Lee L. Teachers' Perceptions toward the use of GeoGebra in the Teaching and Learning of Mathematics. *Journal of Mathematics and Statistics* 8 (2): 253-257, 2012
2. Mathias & Amber. Active Learning in the Science Classroom: Honors Projects.113. 2014. <https://scholarworks.bgsu.edu/honorsprojects/113>
3. Hanč J. , Lukáč S., Sekerák J. and Šveda D. (2011) Geogebra - a complex digital tool for highly effective math and science teaching. 9th IEEE International Conference on Emerging eLearning Technologies and Applications
4. Афанасьев А. Н. Обучение учащихся 7-9 классов решению

- нестандартных задач по математике во внеурочное время. АВТОРЕФЕРАТ, 2006.
5. Глухова, Ольга Юрьевна. Система нестандартных задач по математике, приемы и методы решения // *Инновации в науке*. - 2013. - № 24 .
  6. Díaz V., Aravena M., Fores G. Solving Problem Types Contextualized to the Quadratic Function and Error Analysis: A Case Study. // *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 2020. <https://doi.org/10.29333/ejmste/8547>.
  7. National Council of Teachers of Mathematics (NCTM). Standards for the Preparation of Secondary Mathematics Teachers. Reston, VA: NCTM, 2020.
  8. Прудских Анна Георгиевна. Элективный курс «ФУНКЦИИ И ГРАФИКИ». - Старооскольский городской институт усовершенствования учителей, 2014.
  9. Benning, I., & Agyei, D. D. Effect of using spread sheet in teaching quadratic functions on the performance of senior high school students. // *International Journal of Education, Learning and Development*, 2016. 4(1), 11-29.
  10. Budd, C., & Sangwin, C. 101 uses of a quadratic equation: Part II. // *Magazine Living Mathematics*, 30 [on-line], 2004. Retrieved on 3 April 2020 from <http://plus.maths.org/content/os/issue30/features/quadratics/index>
  11. Wijaya T., Ying Z., Chotimah S., Bernard M., Zulfah and Astuti. Hawgent dynamic mathematics software as mathematics learning media for teaching quadratic functions. // *Journal of Physics: Conference Series*, 2012. doi:10.1088/1742-6596/1592/1/012079
  12. Pihlap, Sirje. The impact of computer use on learning of quadratic functions. // *International Journal for Technology in Mathematics Education*, 2017. 24. 59- 66. 10.1564/tme_v24.2.02.
  13. Monalisa L. A., Susanto, Fatahillah, A., Prihandini, R. M., Hussen, S., & Fajri, E. D. R. The development of online interactive learning media by using google classroom assisted by geogebra software on the quadratic function material.
  14. Kaya, S., & Kablan, Z. The Analysis of the Studies on Non-Routine Problems. Necatibey Faculty of Education. // *Electronic Journal of Science and Mathematics Education*, 2018. 12(1), 44-25. <https://doi.org/10.17522/balikesirnef.437652>

T. Ualisheva¹, M. Ateybekova¹, N. Balta¹

¹Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: nuri.balta@sdu.edu.kz

USE OF TECHNOLOGICAL TOOLS IN TRAINING STUDENTS TO PERFORM NON-STANDARD CALCULATIONS OF QUADRATIC FUNCTION

Abstract. This article discusses methods of increasing students' involvement/participation in the process of teaching mathematics and training students in solving non-standard problems. We are focused on the impact of engaging students with technology tools on students' academic performance and solving non-standard problems. Currently, the lack of interest of students in mathematics lessons is one of the main problems of pedagogical researchers. While writing this article and comparing the results of several works, we have identified that the ability to solve non-standard problems often remains "ignored" during training. We have already considered these two areas and we are proposing solutions to these issues in this article. After analyzing various literature of recent years, research work from different countries and studying the impact of technological tools in teaching, we have found that incorporating technology for student engagement have a positive impact on students' academic performance.

Keywords: technology tools, non-standard problems, quadratic function, GeoGebra, graphs, critical thinking.

T. Уалишева¹, М. Атейбекова¹, Н. Балта¹

¹Университет имени Сулеймана Демиреля

*e-mail: nuri.balta@sdu.edu.kz

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ВЫПОЛНЕНИЮ НЕСТАНДАРТНЫХ РАСЧЕТОВ КВАДРАТИЧНЫХ ФУНКЦИЙ

Аннотация. В данной статье рассматриваются способы повышения активности учащихся в процессе обучения математике и привлечения учащихся к решению нестандартных задач. В частности, важно учитывать влияние обучения с применением технологий на успеваемость учащихся и решение нестандартных задач с помощью учащихся. В настоящее время одной из основных проблем исследователей-педагогов является отсутствие интереса учащихся к математике. Также, сравнивая результаты

нескольких работ при написании статьи, стало понятно, что обучение решению нестандартных задач часто «упускается» в учебном процессе. Мы рассмотрели эти два направления, которые предлагаются в качестве ее решения. Проанализировав различную литературу последних лет, исследовательскую работу в разных странах и влияние технологических средств в обучении, было установлено, что этот метод оказывает положительное влияние на успеваемость учащихся.

Ключевые слова: технологические инструменты, нестандартные задачи, квадратичная функция, геогбра, графы, критическое мышление.

Келін түсті 29 Қаңтар 2022

FTAMP 27.01.45

DOI: <https://doi.org/10.47344/sdu%20bulletin.v58i1.1158>

Ж.Т. Қайыңбаев^{1*}, Э.Т. Амантаева¹

¹Сулейман Демирель атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

*e-mail: dzhanbulat.kayinbayev@sdu.edu.kz

ӘР ТҮРЛІ ҚОЗҒАЛЫСҚА БАЙЛАНЫСТЫ КҮРДЕЛІ ЕСЕПТЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ТӘСІЛДЕРІ

Андатпа. Математикалық пәндерді оқыту барысында маңызды роль атқаратын мәселелердің бірі есеп және оның ішінде қозғалысқа байланысты есептер. Өмірдегі қозғалыстардың түрі өте көп. Бір түзу бойымен бір бағытта болатын немесе қарама қарсы бағытта болатын қозғалыстар, бір нүктеден басталатын немесе әр түрлі нүктеден басталатын қозғалыстар, әр бағытта болатын қозғалыстар, шеңбер бойымен бір бағытта немесе қарама қарсы бағытта болатын қозғалыстар, осы жағдайлардағы бір нүктеден немесе әр түрлі нүктеден басталатын қозғалыстар және т.б. Бір объектінің немесе екі, үш және одан да көп объектінің қозғалыстары. Мақалада, осындай қозғалыс түрлерінің математикалық моделдері сарапталады.

Түйін сөздер: есеп, қозғалысқа байланысты мәтінді есеп, бір бағыттағы қозғалыс, қарама -қарсы бағыттағы қозғалыс, қозғалыс интервалы, екі қозғалушының бір- біріне жақындауы, шеңбер бойымен қозғалыс.

Кіріспе

Қазіргі кезде, адамдар, мейлі ол егде жаста болсын, мейлі ол орта жаста болсын, мейлі ол жас болсын кез келген мәселеге прагматикалық тұрғыдан қарайтын болды. Бұл жағдайдан жалпы білім беретін орта мектеп оқушылары да, ЖОО-ның студенттері де шет қалған жоқ. «Мына пәнді неменеге оқытады?», «Осы пәнді оқығаннан маған не пайда?» және т.б деген сияқты тұжырымдарды оқушылардан да, студенттер мен магистранттардан да естіп жүргеніміз осы жағдайдың айқын көрнісі ғана емес дәлелі де.

Мәдени айналымға 19 ғ-дың 70-жылдарында америкалық философ Ч.С. Пирс (1839 — 1914) енгізген, арықарай әр бағытта негізінен

американдық ғалымдар дамытқан, сондықтанда таза АҚШтық философия деп қабылданған, қазақша іс әрекет деп аударылатын прагматизм, қазіргі кезде АҚШ қоғамында ықпалға ие. Философиядағы, педагогикадағы негізгі идеясы «... ақиқат практикалық нәтижелерінің құндылығына қарай анықталады» деп пайымдалатын прагматизмнің бір көрнісі жоғарыдағы айтқан тұжырымдар десек қателеспейміз[1].

Ал, мәтінді есептер деген не? Осы мәтінді есеп саласы бойынша іргелі еңбектердің авторы болып табылатын Д. Пойаның айтқанын қарапайым тілмен айтсақ, бізді қоршаған ортада, күнделікті өмірде сандарға және олармен орындалатын амалдарға байланысты көптеген жағдайлар, оқиғалар бар. Мәтінді есеп дегеніміз осы жағдайлар, оқиғалар[2],[3].

Демек, математиканы оқыту неге қажет деген прагматикалық сұраққа жауап беретін математиканың мазмұнындағы ең басты материал - ол мәтінді есеп.

Осы мәтінді есеп түрлері жайлы мәселе көтерілгенде, осы сала мамандарының (Бидосов Ә, Сыдықоа Б, Дәулетқұлова А, Қосанов Б, Фридман Л.М, Пойа Д, Баженова Н.Г, Колягин. Ю. М ,Лурье М.В, Саранцев Г.И, Демидов Т.Е, Тонких А.П) тұжырымдауынша, ең жиі кездесетін есеп түрі қозғалысқа байланысты мәтінді есептер. Бұл жағдайдың ақиқаттығын мектеп математика пәні мұғалімдері де, математика пәні оқулықтарын талдау да нақты көрсетіп отыр. Осы жолдардың авторының зерттеуі бойынша мектеп математика мазмұнындағы мәтінді есептердің 65% қозғалысқа байланысты есептер.

1. Авто жарыста жеңімпаз автомобильдің орташа жылдамдығы соңғы келген автомобильдің орташа жылдамдығынан 20 км/сағ-қа жоғары болды. Егер соңғы келген қатысушы әр километрді 1 секундқа тезірек жүріп өтсе, онда ол жеңімпаз арасындағы уақыт аралығын 2 есе қысқартқан болар еді. Жеңімпаз автомобильдің жылдамдығын табыңыз.

Шешуі:

$$V_1 = x + 20$$

$$V_{\text{соңғы}} = x$$

t бірінші мен соңғының уақыт айырмашылығы

$$t = t_1 - t_{\text{соңғы}}$$

$$\frac{S}{x} - \frac{S}{x+20}$$

$$t = \frac{S}{x} - \frac{S}{x+20}$$

$$t_{\text{соңғы за 1 км}} = \frac{1}{\text{сағ}}$$

$$t_{\text{жаңа (1 сек кем)}} = \frac{1}{3600x} - 1 \text{сек}$$

$$x_{\text{жаңа}} = \frac{3600}{3600 - x}$$

$$t_1 = \frac{S(3600 - x)}{3600x} - \frac{S}{x+20}, t_1 = \frac{t}{2}$$

$$\frac{S}{x} - \frac{S}{x+20} = 2 \left[\frac{S(3600 - x)}{3600x} - \frac{S}{x+20} \right] /: S$$

$$\frac{1}{x} - \frac{1}{x+20} = 2 \left(\frac{1}{x} - \frac{1}{3600} - \frac{1}{x+20} \right)$$

$$\frac{1}{x} - \frac{1}{x+20} = \frac{2}{2} \left(\frac{1}{x} - \frac{1}{3600} - \frac{1}{x+20} \right)$$

$$\frac{1}{x} - \frac{1}{x+20} = \frac{1}{x} - \frac{1}{1800} - \frac{1}{x+20}$$

$$1800(x+20) - 1800 - x^2 - 20x = 0$$

$$x^2 + 20x - 36000 = 0$$

$$(x+200)(x-180) = 0$$

$$x_1 = -200 \quad x_2 = 180$$

Жауабы: 180 км/сағ

2. Арасы 1 м қашықта болатын А және В нүктелерінен түзу бойымен бір уақытта 2 дене қозғалысын бастайды. Бірінші дене тұрақты жылдамдықпен А нүктесінен В нүктесіне қарай қозғалады, ал екінші дене сол бағытта 16 м/с бастапқы жылдамдықпен және белгілі бір үдеумен қозғалады. Қозғалыс басталғаннан 1 секундтан кейін екінші дене 15 метрден артық емес қашықтықта, тағы 1 секундтан соң 25 метрден кем емес қашықтықта болады. Егер қозғалыс басталғаннан 3 с соң екі дененің арақашықтығы 2 м болса, бірінші дененің жылдамдығын табындар.

Шешуі:

x м/с – бірінші дененің жылдамдығы болсын

a м/с² – екінші дененің үдеуі болсын

$t=1$

$P_0 = 16$ м/с - II дененің бастапқы жылдамдығы

$$s = Pt + \frac{at^2}{2}$$

1- шарт:

$$16 * 1 + \frac{a * 1^2}{2} \leq 15$$

$$16 + \frac{a}{2} \leq 15$$

$$\frac{a}{2} \leq -1$$

$$a \leq -2$$

2- шарт:

$$16 * 2 + \frac{a * 2^2}{2} > 25$$

$$32 + \frac{4a}{2} \geq 24$$

$$2a \geq -8$$

$$a \geq -4$$

бұдан $a = -4$ м/с²

$$(-4) * 3^2$$

$$16 * 3 + \frac{(-4) * 3^2}{2} = 30 \text{ (м) В нүктесінен II дене қашықтығы}$$

$$|30 - (3x - 1)| = 2 \rightarrow 31 - 3x = \pm 2$$

$$31-3x=2 \quad 31-3x=-2$$

$$-3x=-29 \quad -3x=-33$$

$$x=9 \frac{2}{3} \quad x=11$$

Жауабы: $9 \frac{2}{3}$ м/с немесе $x=11$ м/с

3. Тұрақты жылдамдықпен А пунктiнен В пунктiне келе жатқан поезд, 16 минутқа семафорда кiдiрдi. Семафордан В пунктiне дейiнгi қашықтық 80 км. Егер кiдiрiстен соң поездың жылдамдығы 10 км/сағ артса, бастапқы жылдамдықтың қандай мәнiнде В пунктiне жоспарланған уақыттан кешiкпей барады?

x – жылдамдық

$x+10$ арттырылғаннан кейiн жылдамдық

$$t = \frac{80}{x+10} - \text{жұмсалған уақыт}$$

$$16 \text{ мин} = \frac{16}{60} = \frac{4}{15} \text{ сағ}$$

$$\frac{80}{x} - \frac{80}{x+10} \geq \frac{4}{15}$$

$$\frac{20}{x} - \frac{20}{x+10} \geq \frac{1}{15}$$

$$300(x+10) - 300 * x \geq x(x+10)$$

$$300x+3000-300x \geq x^2 + 10x$$

$$x^2 + 10x - 3000 \leq 0$$

$$x_1=-60$$

$$x_2=50$$

$$P \leq 50 \left(\frac{\text{км}}{\text{сағ}} \right)$$

Жауабы: 50 км/сағ артық емес

4. А пунктiнен В пунктiне 3 маршрутпен жетуге болады: С пунктi арқылы, немесе D пунктi арқылы, немесе тура жолмен. АВ=80 км, АС=40 км, AD=30 км, СВ=60 км, DB=100 км екенi белгiлi. А мен В, А мен С, А мен D жолдары қара жол, ал С мен В, D мен В – тас жолдары. Тас жолдағы жылдамдық қара жолдағы жылдамдыққа қарағанда 40 км/сағ артық. Егер қара жолдағы жылдамдық 15 км/сағаттан артық, бiрақ 30 км/сағаттан аз болса, А пунктiнен В пунктiне жылдам жету үшiн жолды таңдау керек?

А және В

$$А және С \parallel \text{қара жол} \rightarrow \vartheta \frac{\text{км}}{\text{сағ}}$$

$$\begin{array}{l} А және Д \\ С және Д \end{array} \parallel \text{тас жол} \rightarrow \vartheta \frac{\text{км}}{\text{сағ}} + 40 \frac{\text{км}}{\text{сағ}}$$

$t_{\text{мин}}?$

$$15 \text{ км/сағ} < P \leq 30 \text{ км/сағ}$$

$$t_{ACB} = \frac{40}{P} + \frac{60}{P+40} = t_1$$

$$t_{ADB} = \frac{80}{P} + \frac{60}{P+40} = t_2$$

$$t_{AB} = \frac{80}{P} = t_3$$

$$t_3 - t_1 = \frac{40}{P} - \frac{40}{P} + \frac{60}{P+40} = \frac{1600 - 20P}{P(P+40)} - \text{бөлшегінің}$$

$$15 < P \leq 30 \text{ шешімі бар.} \rightarrow t_3 > 1$$

t_1 және t_2 салыстырайық:

$$t_2 - t_1 = \frac{30}{P} + \frac{100}{P+40} - \frac{40}{P} - \frac{60}{P+40} = \frac{30P - 400}{P(P+40)}$$

$$15 < P \leq 30 \text{ шешімі бар.} \rightarrow t_2 > 1$$

$t_{ACB} = t_1$ ең тез баратын жол С.

Жауабы: С жолы

5. $\square$ км/сағ жылдамдықпен жүзетін катерді жалдау құны сағатына $(90+0,4P^2)$ рубль. 1 км қашықтықтың құны ең арзан болу үшін катер қандай жылдамдықпен жүзу керек?

Катер 1 км қашықтықты $1/\vartheta$ сағатта жүреді. Демек 1 км үшін жалдау құны

$$y = (90 + 0,4P^2) \cdot \frac{1}{P}$$

Енді, у-тің $u > 0$ кездегі кішін мәнін табамыз:

$$y' = ((90 + 0,4P^2) \cdot \frac{1}{P})' = -\frac{90}{P^2} + 0,4$$

$y' = 0$ теңестіреміз

$$90$$

$$-\frac{90}{P^2} + 0,4 = 0$$

$$P^2 = \frac{90}{0,4} = 225$$

$$P = 15 \left(\frac{\text{км}}{\text{сағ}} \right)$$

$$\text{Жауабы: } P = 15 \left(\frac{\text{км}}{\text{сағ}} \right)$$

6. Екі жүгіруші стадионның 1 нүктесінен бастап 25 айналымға жүгірді, оның үстіне екінші жүгіруші біріншіден соң жарты айналымнан соң бастады. Бір көрермен екі жүгіруші бірге жүгіріп келе жатқанда стадионнан шығып кетті. Ол 13 минуттан соң оралғанда олар тағы бірге жүгіріп келе жатты. Егер бірінші жүгіруші үшінші айналымнан соң жылдамдығын 2 есе арттырғанда, ал екінші жүгіруші оныншы айналымнан кейін 3 есе арттырғанда, онда 2 жүгіруші де бірдей келер еді. Егер екінші болып келген жүгіруші 1 минутта 1 айналымнан кем жүгірсе, онда олар қандай уақыт айырмасымен мәреге келер еді?

Шешуі:

Бірінші жүгірушінің уақыты - t_1

Екінші жүгірушінің уақыты - t_2

Есеп шартынан:

$$2 \cdot 5t_1 + 22 \frac{t_2}{2} = 10t_2 + 15 \frac{t_2}{3}$$

$$9t_1 = 10t_2$$

Осылайша, 5 айналымнан соң екінші жүгіруші бірінші жүгірушіні алғаш рет қуып жетеді. Сол сияқты ол 15 айналым және 25 айналым жүгірген соң қуып жетіп отырады. Демек, екінші жүгіруші бірінші болып мәреге келеді. Бірақ бірінші жүгіруші 1 минутта 1 айналымнан кем жүгіреді, яғни $t_1 > 1$, себебі екі жүгірушінің келесі кездесу арасында біріншісі 9 айналым жүгіреді, онда шарт бойынша көрерменмен мынадай теңдік аламыз:

$$9n - 1 \cdot t_1 = 13, \quad n - \text{натурал сан}$$

$$t_1 > 1 \text{ болғандықтан, } n = 1 \quad \frac{13}{9}$$

$$\text{Сондықтан } t_1 = \frac{13}{9}, \text{ ал } t_2 = \frac{13}{10}$$

Онда мәреде уақыт айырмашылығы

$$2,5 \cdot \frac{13}{9} - 25 \cdot \frac{13}{10} = \frac{26}{9} \text{ (мин) болады.}$$

Жауабы: 26/9 мин

Біз, қозғалысқа байланысты мәтінді есептерді теориялық және практикалық тұрғыдан талдауға күш салдық. Әрине, бір мақала көлемінде мұндай ауқымды мәселе өз шешімін толық тауып кетеді деген ойдан біз аулақпыз және де ол мүмкін еместе. Дейтұрғанмен, осы талдаудың өзі біраз қорытынды тұжырымдар жасауға негіз болып отыр.

1. Қозғалысқа байланысты мәтінді есептерді талдау цифрлық ресурстар негізінде жүзеге асатын болса, атап айтқанда, объектілердің қозғалыс барысындағы бір біріне жақындауы немесе бір бірінен алыстауы және осы сияқты объектілердің қозғалыстары барысындағы сан түрлі жағдайларындағы оқиғаларды білім алушылардың көре алуы есеп мазмұнын білім алушылардың тез, әрі жақсы түсінуіне үлкен септігін тигізетін еді. Тіпті, цифрлық ресурстар қол жетімді болмағанның өзінде, мәтінді есеп мазмұнын талдау үшін әр түрлі қысқаша жазулар, схемалар қолдану есеп мазмұнын білім алушыларға тез түсінуге негіз болады. Қысқасын айтқанда, геометриялық есептерді сызбасыз шығаруға болмайтыны сияқты, мәтінді есептерді де сызбасыз, цифрлық ресурстарсыз шығару дұрыс нәтижеге қол жеткізбейді деп пайымдаймыз.

2. Қозғалысқа байланысты мәтінді есептердің әр түрін қамтыған оқу құралы қазақ тілінде шығару қажет.

3. Жалпы білім беретін орта мектеп математика мазмұнындағы қозғалысқа байланысты мәтінді есептердің қарастыратын түрлерінің ауқымын кеңейту керек деп есептейміз. Себебі, қозғалысқа байланысты мәтінді есептердің бірнеше түрін қарасырумен ғана шектелу, білім алушыларды ойлауға емес алгоритм алгоритм бойынша әрекет жасауға бейімдейтіні байқалып отыр.

4. Өмірдегі қозғалыстың тоқсан тоғыз пайызы бір түзу бойымен қозғалыс емес. Сондықтанда түзу бойымен болмайтын бірқалыпты, бірқалыпты емес қозғалыстар жайлы есептер мектеп математика мазмұнына батыл енгізілу керек деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Пойа Д. “Основные понятия, изучение и преподавание”. *Математическое открытие Решение задач*. -М. Наука, 1970.-452 с.
2. Қайыңбаев Ж.Т. «Математика және Физика журналы» *Сулейман Демирель Хабаршысы* №3, 2017. 2-4 б.(басып шығарылған нұсқасы).
3. Математика: Жалпы білім беретін мектептің 1- сыныбына арналған оқулық/ Т.Қ. Оспанов, Қ.Ә. Өтеева, Ж.Т.Қайыңбаев, К.Ә. Ерешева, М.В. Маркина. - 4- басылымы, өңделген. – Алматы: Атамұра, 2012.- 208 бет.
4. Ж.Т. Қайыңбаев. «Үш объектінің қозғалысына байланысты күрделі мәтінді есептер». *Сулейман Демирель Хабаршысы* №2(53), 2020. 2-4 б.(электронды нұсқасы).
5. Баженова Н.Г. Теория и методика решения текстовых задач: курсы по выбору для студентов специальности 050201 – Математика (Электронный ресурс): учеб.пособ/Н.Г.Баженова, И.Г.Одевцева. - 4-е изд., стер. - М.:Флинта, 2017. - 89 с.
6. Гусев В.А., Мордкович А. Г. Математика: Справ. материалы – М.: Просвещение, 1999. – 416 с. 5 Титаренко А.М. 6000 задач по математике от простейших до олимпиадных. – Ростов н/Д: Феникс, 2011. – 432 с.

7. Кулагин Е.Д. и др 3000 конкурсных задач по математике. – М., 2003. – 380 с.

References

1. Пожа Д. “Основныe ponyatiya, izuchenie i prepodovanie” *Matematicheskoe otkrytie Reshenie zadach..*-М. Nauka, 1970.-452 s.
2. Kaynbaev Zh.T. «Zhurnal matematiki i fiziki» Sulejmana Demirelya Vestnik № 3, 2017. str. 2-4 (pechatnaya versiya).
3. Matematika: Uchebnik dlya 1 klassa obshcheobrazovatel'noj shkoly/ T.K. Ospanov, K.A. Uteeva, Z.T.Kajynbaev, K.A. Eresheva, M.V. Markina - 4-e izdanie, pod red. – Almaty: Atamura, 2012. – 208 s.
4. Dzh.T. Kaynbaev. «Slozhnye tekstovye zadachi, svyazannye s dvizheniem trekh ob"ektov». SDU University Bulletin: Pedagogy and Teaching Methods, [S.l.], v. 53, n. 2.2020
5. Bazhenova N.G. Teoriya i metodika resheniya tekstovyh zadach: otborochnyj kurs dlya studentov special'nosti 050201 – Matematika (Elektronnyj resurs): ucheb.posob/N.G.Bazhenova, I.G.Odevceva. - 4-e izdanie, ul. – М.: Flinta, 2017. – 89 s.
6. Gusev V.A., Mordkovich A. G. Matematika: Prav. material - М.: Prosveshchenie, 1999. - 416 s. 5 Titarenko A.M. 6000 matematicheskikh zadach ot samyh prostyh do olimpiadnyh. – Rostov n/D: Feniks, 2011. – 432 s.
7. Kulagin E.D. i dr 3000 konkursnyh zadach po matematike. – М., 2003. – 380 s.

Zh.T. Kayinbayev¹, E.T. Amantayeva¹

¹Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: dzhanbulat.kayinbayev@sdu.edu.kz

USE OF TECHNOLOGICAL TOOLS IN TRAINING STUDENTS TO PERFORM NON-STANDARD CALCULATIONS OF QUADRATIC FUNCTION

Abstract. This article discusses methods of increasing students' involvement/participation in the process of teaching mathematics and training students in solving non-standard problems. We are focused on the impact of engaging students with technology tools on students' academic performance and solving non-standard problems. Currently, the lack of interest of students in mathematics lessons is one of the main problems of pedagogical researchers. While writing this article and comparing the results of several works, we have

identified that the ability to solve non-standard problems often remains “ignored” during training. We have already considered these two areas and we are proposing solutions to these issues in this article. After analyzing various literature of recent years, research work from different countries and studying the impact of technological tools in teaching, we have found that incorporating technology for student engagement have a positive impact on students' academic performance.

Keywords: technology tools, non-standard problems, quadratic function, GeoGebra, graphs, critical thinking.

Ж.Т. Кайынбаев¹, Э.Т. Амантаева¹

¹ Университет имени Сулеймана Демиреля, г. Каскелен, Казахстан

*e-mail: dzhanbulat.kayinbayev@sdu.edu.kz

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ВЫПОЛНЕНИЮ НЕСТАНДАРТНЫХ РАСЧЕТОВ КВАДРАТИЧНЫХ ФУНКЦИЙ

Аннотация. В данной статье рассматриваются способы повышения активности учащихся в процессе обучения математике и привлечения учащихся к решению нестандартных задач. В частности, важно учитывать влияние обучения с применением технологий на успеваемость учащихся и решение нестандартных задач с помощью учащихся. В настоящее время одной из основных проблем исследователей-педагогов является отсутствие интереса учащихся к математике. Также, сравнивая результаты нескольких работ при написании статьи, стало понятно, что обучение решению нестандартных задач часто «упускается» в учебном процессе. Мы рассмотрели эти два направления, которые предлагаются в качестве ее решения. Проанализировав различную литературу последних лет, исследовательскую работу в разных странах и влияние технологических средств в обучении, было установлено, что этот метод оказывает положительное влияние на успеваемость учащихся.

Ключевые слова: технологические инструменты, нестандартные задачи, квадратичная функция, геогейбра, графы, критическое мышление.

Келін түсті 07 Желтоқсан 2021

FTAMP 14.07.09

DOI: <https://doi.org/10.47344/sdu%20bulletin.v58i1.1159>

В. Г. Бостанов¹, Д. Н. Төлбасы^{2*}

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

²С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең, Қазақстан

*e-mail: daurentolbassy@gmail.com

ОҚУШЫЛАРҒА СЫЗЫҚТЫҚ ТЕНДЕУЛЕР ЖҮЙЕСІН КОМПЬЮТЕРЛІК БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҚОЛДАНЫП ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа. Бұл мақалада математиканы электронды оқытудың болашақ дамуы үшін ерекше маңызы бар дамыған технологиялар мен GeoGebra қосымшасы арқылы оқытудың тиімділіктері көрсетілген. GeoGebra - бұл геометрия, алгебра, статистика және математикалық талдау бойынша интерактивті қосымша, математика мен жаратылыстану пәндерін бастауыш сыныптан университет деңгейіне дейін оқытып, үйретуге мүмкіндік беретін арнайы программалық орта. Оны белсенді және проблемалы-бағытталған оқыту үшін сыныпта да, үйде де математикалық тәжірибелер мен жаңашылдықтарға қолдануға болады. Бұл жұмыста біз математикалық есептерді құру, шешу және суреттеу, сызбалар мен графиктер сызу үшін жоғарыда аталған бағдарламалық жасақтаманы қолданудың эскизін көрсетеміз. Сонымен бірге екі айнымалы бар сызықтық тендеулер жүйесін GeoGebra қосымшасында пайдаланып, шешу алгоритмі сипатталады.

Түйін сөздер: GeoGebra, мектеп математикасы, шығармашылық орта, дидактикалық, эксперимент, технология.

Кіріспе

Математикалық цифрлық құралдар бірлесіп шығармашылықпен жұмыс жасауға және өздігінен оқып үйренуде өте тиімді (Джоши, 2017) [1]. Цифрлық білім ресурстары оқушыларды жан-жақты оқуға ынталандырады, әрі математикалық модельдеуді, математикалық формалар мен фигураларды визуализациялауға үйретеді. Өздігінен оқу, технология және интеллект негізінде оқыту - қазіргі заманғы

педагогикалық практикада қолданылуы шарт негізгі контексттердің бірі болып саналады [2].

Мұндағы негізгі мақсатымыз - ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) құралдарын, арнайы математикалық пакеттерді, соның ішінде GeoGebra қосымшасын қолдана отырып, проблемалық оқыту ретінде сызықтық теңдеулер жүйесін шешу әдісін ұсыну болып табылады. Шадаан [3], Арбайн мен Шукор [4], Дикович [5], Окал [6], Зулнайди мен Замри [7] секілді ғалымдардың жасаған зерттеу нәтижелері бойынша математиканы үйренуде, математикалық түсінік қалыптастыруда, есеп шығаруда өздеріне деген сенімдерін арттырып, математиканы оқуға қызығушылықтарын арттыруда оқушылар GeoGebra-ның пайдалы әрі қызықты құрал екендігін жоғары бағалады. Мұнда олар есептер шығару барысында интербелсенді негізгі құрал ретінде GeoGebra геометриялық қорасын қолданған.

GeoGebra - бұл геометрияны, алгебраны және математикалық есептеулерді біріктіретін, еркін білім беретін математикалық бағдарлама. GeoGebra – планиметрияда сызғыш пен циркульдің көмегімен «тірі сызбалар» жасауға мүмкіндік беретін еркін таратылатын (GPL) геометриялық динамикалық орта. Бағдарламаның авторы Маркус Хохенвартер, 49 тілге аударылған, Java тілінде жазылған ең қолайлы бағдарламалардың бірегейі.

Соңғы онжылдықта зерттеушілер мен мұғалімдердің қызығушылығын оятып жүрген динамикалық геометрия жүйесі немесе интерактивті геометриялық жүйе, анимациялы математика десек те болады. Бүгінде интерактивті геометриялық жүйе (ИГЖ) екіге бөлінеді:

- Екі өлшемді геометрия бағдарламаларына (2D): Cabri Geometry, The Geometer's Sketchpad (орысша «Живая математика»), GeoGebra, GeoNext.
- Үш өлшемді геометрия бағдарламаларына Archimedes Geo3D, Geometria, Geogebra (5.0 нұсқасы) жатқызуға болады.

GeoGebra - анықталған интегралдарды оқытуда [8], функция [9], үшбұрыш [10], арифметика [11], шеңбер [3], тригонометриялық функциялар [12], туындылар [6], геометрия [13], бөлшек [14], тригонометрия [2], аналитикалық геометрия [15], координаттық геометрия [16], статистика және дифференциалды есептеулерде [5] тиімді. Бұл зерттеулер GeoGebra-ның маңыздылығын және қолданысқа ыңғайлы әрі

тиімді екенін көрсетеді.

Математиканы оқыту процесінде АКТ құралдарын қолданудың артықшылықтары мен пайдасы жайында көптеген ғылыми-әдістемелік жұмыстар жазылған. Оқу үдерісінде интербелсенді геометриялық жүйелерді қолдану, ғалымдар мен оқытушылардың зерттеу жұмыстарының өзекті бағыттарының бірі болып табылады:

- Математикалық конструктор жүйесінде моделдер мен оқу материалдарын құрастыру.
- Математикалық конструктор жүйесі арқылы оқушылардың логикалық-визуалды ойлау қабілеттерін арттыру.
- 5-6 сынып оқушыларына математиканы оқыту барысында интерактивті геометриялық жүйені қолдану арқылы креативті ойлау қабілеттерін дамыту.
- Теоремалармен жұмыс жасаудың ір бөлігінде GeoGebra қосымшасын пайдаланудың артықшылықтары.
- Оқу және әдістемелік қолданыста GeoGebra-ның беретін функционалды мүмкіндіктері және т.б.

Қосымшаны GeoGebra – ның сайтынан жүктеп алуға болады (<https://www.geogebra.org>), ал ақпарат пен тәжірибе алмасу мақсатында үнемі жаңарып отыратын методикалық және дидактикалық материалдарды қамтитын GeoGebraTube (<http://www.geogebraTube.org>) вебсервисін қолдануға болады. GeoGebra динамикалық геометрия бағдарламасының компьютерлік құралдары, негізгі геометриялық объектілерді (нүкте, сызық, шеңбер, вектор, көпбұрыш, бұрыш) және геометриялық объектілерде қосымша операцияларды іске асыруға (мысалға, кесіндіні қақ бөлу, бұрышты N тең бөліктерге бөлу, кесіндінің ұзындығын өлшеу, бұрыштың шамасын өлшеу және басқалары) мүмкіндік беретін стандартты құралдар жиынтығын қамтиды. Компьютерлік құралдардан басқа, деректерді, пәрмендер мен функцияларды пернетақтадан тікелей енгізуге болады. Осылайша, GeoGebra құралдары мен командаларының көмегімен геометриялық объектілердің құрылысымен қоса алгебралық есептеулерді де жасауға болады.

Жүйенің шешімін құру идеясы сол теңдеулерді функцияның графиктік жүйесіне енгізу мен оларды талдау арқылы жүзеге асатын болады. Яғни: а) оқушылар графиктерді қолдана отырып, теңдеулер жүйесін шеше алады; ә) оқушылар теңдеулер жүйесін алмастыру тәсілі арқылы шешіп, өз жұмыстарын GeoGebra-да сызған графиктері арқылы тексере алады; б)

берілген қиылысу нүктесі арқылы екі қиылысатын түзу жасай біледі; в) түзулердің қиылысу нүктесін табу арқылы теңдеулер жүйесінің шешімін көре алады. Нәтижесінде теңдеулер жүйесінің шешімі деген ұғымның не екендігін түсінеді. Мектеп бағдарламасының аясында берілетін жүйенің әр теңдеуі келесі жағдайларды береді:

- нүкте;
- қиылысатын түзулер;
- сәйкес келетін түзулер;
- параллель түзулер.

Теңдеулер жүйесі, әсіресе екі айнымалысы бар теңдеулер жүйелерін шешу, мектеп алгебра курсының ең қиын бөлімдерінің бірі. Теңдеулер жүйесін шешу тәсілдері:

- Алмастыру тәсілі.
- Алгебралық қосу тәсілі.
- Жаңа айнымалы енгізу тәсілі.
- Функционалды-графиктік тәсіл.

Енді функциялардың графигі мен түзудің теңдеуі тақырыбына GeoGebra программасы көмегімен практикалық жұмыстың орындалу алгоритмін көрсетейік:

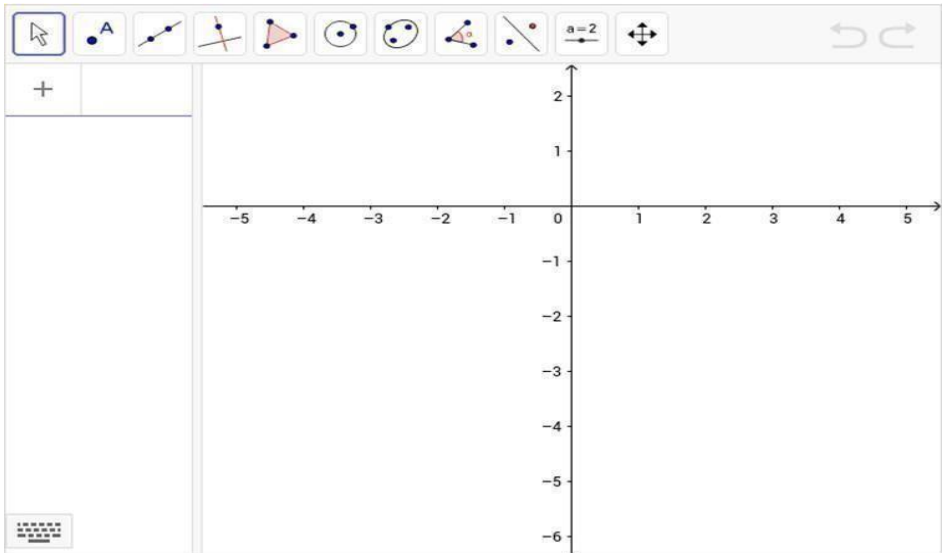
1. GeoGebra бағдарламасының апплетін ашып, оны жұмыс үстелінде сақтаңыз.
2. Файлға сіздің тегіңіз көрсетілген атау беріңіз.
3. Деректерді енгізу үшін жүгірткінің астында орналасқан мәзірдегі «жазу» мәтіндік жәшігін қолданыңыз.
4. Жұмыстың соңында барлық өзгерістерді сақтап, мұғалімнің почта адресіне тексеруге жіберіңіз.

GeoGebra қосымшасы арқылы моделдеу

1. Түзудің негізгі коэффициенті мен бос мүшесіне мәндер бергенде бүтін сандарды қолданыңыз және мән беру барысында апплеттің өлшемін есепке алыңыз.
2. Осы түзудің екі нүктесінің координаталарын есептеп, деректерді мәтіндік жәшіктің көмегімен кестеге енгіземіз.
3. Осы нүктелерді координаталық жазықтыққа орналастырып, сол нүктелерді қосу арқылы түзу сызамыз.
4. Түзулердің негізгі коэффициенттері әртүрлі болатындай етіп алынған 2-ші түзу үшін де дәл солай кесте толтырып, сол координаталық жазықтықта түзуді сызамыз.
5. Түзулердің қиылысу нүктесін белгілейміз.
6. Қиылысу нүктесінен координата өстеріне перпендикуляр жүргізу

арқылы нүктенің координаталарын тауып, координата өстерімен қиылысқан нүктелерді кесіндінің көмегімен байланыстырамыз.

7. Кесіндіні үзік сызыққа ауыстырамыз.
8. Әр түзудің көлбеуін анықтаймыз.
9. Түзулердің шрифтің 9-ға ауыстырып, қалаған түспен белгілейміз.
10. Қиылысқан нүкте мен оның координаталарын қанық түспен бояп көрсетеміз.
11. Сызықтық теңдеу жүйесін оқушыларға GeoGebra қосымшасы арқылы теңдеулердің шешу жолын көрсетіп, оқушыларға геогейбра қосымшасы арқылы тапсырмалар берілуі оқушылардың визуалдық ойлау қабілетінің артуына ықпал етеді. Оқушылар қосымшада екі нүкте белгілеп, сол нүктеден өтетін түзудің функциясын анықтай алады және екі функция қосымшаға салу арқылы сызықтық теңдеулердің шешімін көре алады. Енді екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулір жүйесін GeoGebra қосымшасында қолдану нұсқаулығымен танысамыз.

1-сурет. GeoGebra программасының интерфейсі.

Теңдеудің графигін құру үшін кіріс бөліміне (қызыл түспен көрсетілген) 2 координатаны жазыңыз (1-сурет). Координаттарды (x , y) ретінде енгізгеніңізге көз жеткізіңіз.

Графиктері түзу болатын екі айнымалысы бар теңдеулер жүйесі $y_1 = m_1x + b_1$

және $y_2 = m_2x + b_2$ түрінде берілген. Түзулердің орналасуы мен сызықтық теңдеулер жүйесінің шешімдерінің әртүрлілігін көрсету

мақсатында $m_1, b_1,$

m_2, b_2 параметрлерін жүгірткі арқылы ауыстыруға болады.

Келесі екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулерді геогейбра қосымшасында қолданайық.

$$\begin{cases} y_1 = -x - 1 \\ y_2 = x - 2 \end{cases}$$

теңдеуін Geogebra қосымшасына салайық.

Қосымшаға

1- суретте көрсетілген жерге $y_1 = -x - 1$ теңдеуін жазайық және пайда болған сызықтық түзуді қызыл түспен белгілейік. $m_1 = -1, b_1 = -1$ екені белгіле болды (2-сурет).

Енді қосу батырмасын басып $y_2 = x - 2$ теңдеуін жазайық және пайда болған сызықтық түзуді күлгін түспен белгілейік. $m_2 = 1, b_2 = -2$ екені белгілі болды (2-сурет). Екі сызықтық теңдеудің графигі бір нүктеде қиылысқаны көрінді. Қиылысқан нүктенің үстінен басатын болсақ нүкте $(0.5; -1.5)$ координатасын көрсетеді. Бұл нүкте екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулер жүйесінің шешімі болып табылады.

Енді келесі екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулер жүйесін қарастырайық.

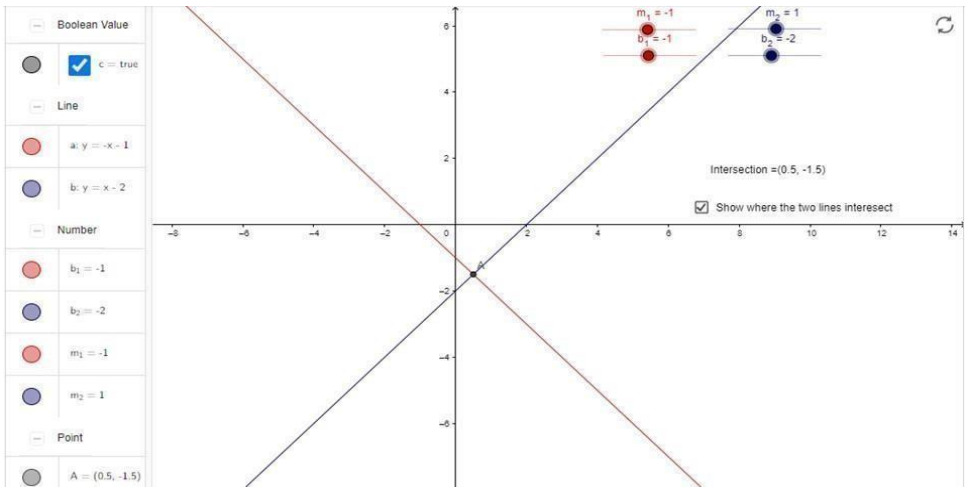
$$\begin{cases} y_1 = 2x + 3 \\ y_2 = 2x - 2 \end{cases}$$

$$y_2 = 2x - 2$$

1- суретте көрсетілген жерге $y_1 = 2x + 3$ теңдеуін жазайық және пайда болған сызықтық түзуді көк түспен белгілейік. $m_1 = 2, b_1 = 3$ екені белгіле болды (3-сурет). Енді қосу батырмасын басып $y_2 = 2x - 2$ теңдеуін жазайық және пайда болған сызықтық түзуді қызыл түспен белгілейік. $m_2=1, b_2=-2$ екені белгілі болды. 3-сурет екі сызықтық теңдеудің графигі бір-біріне параллель екені көрінді және қиылысу нүктесі табылмады. Сызықтық теңдеулердің графигі қиылыспағандықтан екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулер жүйесінің шешімі жоқ болып табылады. Сонымен біз екі айнымалысы бар сызықтық теңдеулерге байланысты 2 түрлі шешімін көрсетеміз:

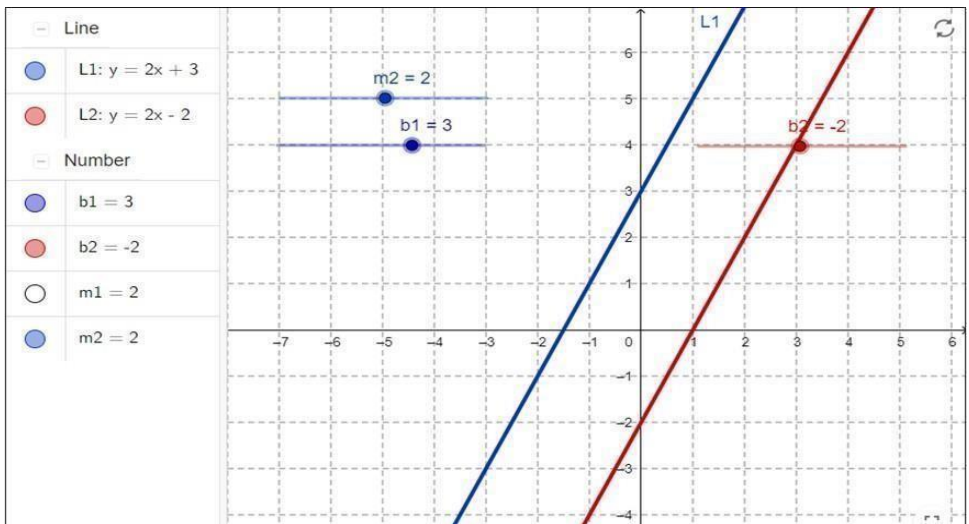
1) бір ғана шешімі бар (2-сурет);

2) түзулер параллель және оның шешімі жоқ (3-сурет);

2- сурет. Теңдеулер жүйесінің шешімінің бар болуы.

2- суретте теңдеулер жүйесі $A(0.5; -1.5)$ нүктесінде қиылысады. A нүктесі- теңдеулер жүйесінің шешімі болып табылады.

3- сурет. Теңдеулер жүйесінің шешімінің болмауы.

Сондай-ақ, мәселені кері тәртіпте қарастыруға болады: екі түзудің әрқайсысын екі нүктенің көмегімен беріп сызықтық теңдеулер жүйесіне келтіруге болады. Осылайша, оқушыларға жазықтықтағы түзу мен екі айнымалысы бар сызықтық теңдеу ұғымдарының абстрактты мағынада бір екенін көрсете аламыз.

Қорытынды

Оқушылардың Geogebra-ны теңдеулер жүйесіне қолдануы, оқушылардың визуалды дамуына және ойлау қабілетінің артуына ықпал етеді. Жаңа технологиялар оқушылардың білім сапасын арттыруға, олардың ой-өрісін дамытуға мүмкіндік береді. Үнемі өзгеріп отыратын әлем адамның қабілеті мен ынтасын талап етеді. Көшбасшылық қабілетінің негізгі көрсеткіштерінің бірі – этика саласындағы ғылыми жаңалықтар мен озық тәжірибені меңгеру. Оларды күнделікті іс-әрекетте пайдалану. Сондықтан оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жалпы білім беретін пәндерді оқу барысында алған білімдері мен дағдылары және еңбек пен оқу процесінде ойлаудың өмірлік тәжірибесі негізінде жүзеге асырылады. Жасалған зерттеулердің нәтижесі бойынша, барлық математика мұғалімдеріне бұл бағдарламаны өз сабақтарында сызықтық теңдеулер жүйесін графикалық тәсіл арқылы шешуді үйрету барысында қолданылу өте тиімді болып табылады. Сондықтан да, оқу бағдарламаларын құрастырушылар мен оқулық авторларына, сызықтық теңдеулерді оқыту барысында күнтізбелік жоспар мен мектеп оқулықтарына осындай динамикалық математикаға негізделген тақырыптарды немесе тарауларды енгізу ұсынамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Joshi, D.R. (2017). Influence of ICT in Mathematics Teaching. International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field, 3(1), 7, 11. URL: https://education.ti.com/sites/UK/downloads/pdf/Secondary_Maths_Entitlement.pdf
2. Zengin, Y., Furkan, H., & Kutluca, T. (2012). The effect of dynamic mathematics software geogebra on student achievement in teaching of trigonometry. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 31(2011), 183–187. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.12.038>
3. Shadaan, P., & Eu, L. K. (2013). Effectiveness of Using GeoGebra on Students' Understanding in Learning Circles. Malaysia Online Journal of Educational Technology, 1(4), 1–11.
4. Arbain, N., & Shukor, N. A. (2015). The Effects of GeoGebra on Students Achievement. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 172(2007), 208–214. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.356>
5. Diković, L. (2009). Applications geogebra into teaching some topics of mathematics at the college level. Computer Science and Information Systems, 6(2), 191–203. <https://doi.org/10.2298/CSIS0902191D>

6. Ocal, M. F. (2017). The Effect of Geogebra on Students' Conceptual and Procedural Knowledge: The Case of Applications of Derivative. *Higher Education Studies*, 7(2), 67. <https://doi.org/10.5539/hes.v7n2p67>
7. Zulnaidi, H., & Zamri, S. N. A. S. (2017). The effectiveness of the geogebra software: The intermediary role of procedural knowledge on students' conceptual knowledge and their achievement in mathematics. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 13(6), 2155–2180. <https://doi.org/10.12973/eurasia.2017.01219a>
8. Tatar, E., & Zengin, Y. (2016). Conceptual Understanding of Definite Integral with GeoGebra. *Computers in the Schools*, 33(2), 120–132. <https://doi.org/10.1080/07380569.2016.1177480>
9. Zulnaidi, H., & Zakaria, E. (2012). The effect of using GeoGebra on conceptual and procedural knowledge of high school mathematics students. *Asian Social Science*, 8(11), 102–106. <https://doi.org/10.5539/ass.v8n11p102>
10. Ozcakır, B., Aytakin, C., Altunkaya, B., & Doruk, B. K. (2015). Effects of Using Dynamic Geometry Activities on Eighth Grade Students' Achievement Levels and Estimation Performances in Triangles. *Participatory Educational Research*, 2(3), 43–54. <https://doi.org/10.17275/per.15.22.2.3>
11. Kamariah, A. B., Ahmad Fauzi, M. A., & Rohani, A. T. (2010). Exploring the effectiveness of using GeoGebra and e-transformation in teaching and learning Mathematics. *Advance Educational Technologies*, 19–23.
12. Ibrahim, K., & Ilyas, Y. (2016). Teaching a concept with GeoGebra: Periodicity of trigonometric functions*. *Educational Research and Reviews*, 11(8), 573–581. <https://doi.org/10.5897/err2016.2701>
13. Jelatu, S., Sariyasa, & Made Ardana, I. (2018). Effect of GeoGebra-aided REACT strategy on understanding of geometry concepts. *International Journal of Instruction*, 11(4), 325–336. <https://doi.org/10.12973/iji.2018.11421a>
14. Bulut, M., Akçakın, H. Ü., Kaya, G., & Akçakın, V. (2016). The effects of geogebra on third grade primary students' academic achievement in fractions. *Mathematics Education*, 11(2), 327 –335. <https://doi.org/10.12973/iser.2016.2109a>
15. Khalil, M., Farooq, R. A., Çakiroglu, E., Khalil, U., & Khan, D. M. (2018). The development of mathematical achievement in analytic geometry of grade-12 students through GeoGebra activities. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 14(4), 1453– 1463. <https://doi.org/10.29333/ejmste/83681>
16. Saha, R. A., Ayub, A. F. M., & Tarmizi, R. A. (2010). The effects of GeoGebra on mathematics achievement: Enlightening Coordinate

B. G. Bostanov¹, D. N. Tulbasy²

¹ Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

²Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: daurentolbassy@gmail.com

METHODOLOGY FOR TRAINING STUDENTS IN THE SYSTEM OF LINEAR EQUATIONS USING COMPUTER PROGRAMS

Abstract. This article shows the effectiveness of teaching mathematics using Hi-tech and through application GeoGebra, which are of particular importance for the future development of e-learning of maths. GeoGebra is an interactive application for geometry, algebra, statistics and calculus, a special software environment that allows you to learn and teach mathematics and natural science from elementary school to university. It can be used for mathematical experiments and innovations both in the classroom and at home for active and problem- oriented learning. In this article, we show a sketch of the using of the above- mentioned software for creating, solving and illustrating mathematical problems, drawing plots and graphs. An algorithm for solving a system of linear equations with two variables using the GeoGebra environment is also described.

Keywords: GeoGebra, school mathematics, creative environment, didactic experiment, technology.

Б. Г.Бостанов¹, Д.Н.Тулбасы²

¹ Казахский национальный женский педагогический университет,
Алматы, Казахстан

²Университет имени Сулеймана Демиреля,г.Каскелен, Казахстан

*e-mail: daurentolbassy@gmail.com

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ СИСТЕМЕ ЛИНЕЙНЫХ УРАВНЕНИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРОГРАММ

Аннотация. В этой статье показаны передовые технологии и эффективность обучения через приложение GeoGebra, которое имеет особое значение для будущего развития электронного обучения в

математике. GeoGebra-это интерактивное приложение по геометрии, алгебре, статистике и математическому анализу, специальная программная среда, которая позволяет изучать и преподавать математику и естественные науки от начального до университетского уровня. Он может быть использован для математических экспериментов и инноваций как в классе, так и дома для активного и проблемно- ориентированного обучения. В данной работе мы покажем эскиз использования вышеупомянутого программного обеспечения для создания, решения и иллюстрации математических задач, рисования чертежей и графиков. Также описан алгоритм решения системы линейных уравнений с двумя переменными с помощью приложение GeoGebra.

Ключевые слова: GeoGebra, школьная математика, творческая среда, дидактический эксперимент, технология.

Келін түсті 12 Ақпан 2022

FTAMP 14.25.09

DOI: <https://doi.org/10.47344/sdu%20bulletin.v58i1.655>

А.Б. Медешова¹, Ф.Н. Құттығұл^{1*}

¹М. Өтемісов атындағы БҚУ, Орал қ., Қазақстан

*e-mail: fariza.kuttygulova@mail.ru

ФИЗИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру мәселесі туралы сөз болады. Өзіндік жұмыс оқу үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде көрсетілген. Өзіндік жұмысты ұйымдастыруда кездесетін мәселелерге, қойылатын талаптарға жан-жақты талдау жасалынған. Физика сабағында оқушыларға өзіндік жұмысты орындату арқылы білім сапасын арттыру жолдары нақтыланған.

Түйін сөздер: өзіндік жұмыс, дағды, әдіс, жүйелілік, үдеріс.

Kіріспе

ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының негізгі мақсаты – білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту болса, міндеттерінің бірі – білім алушының зияткерлік, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз ету болып табылады [1]. Бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны тәрбиелеуде жалпыға бірдей білімді меңгерген, қазіргі жаңа білім, білік және дағдыларды өз бетінше игере алуы өте маңызды. Бұл тұрғыда оқушылардың сабақ барысында өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру аса маңызды рөл атқарады. Оқушылардың өзіндік жұмысы оқыту үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады. Олсыз оқушыларды оқыту мен өз бетінше оқыту бірлігін қамтамасыз ету мүмкін емес. Осыған байланысты өзіндік жұмысты ұйымдастыру мәселесін қайта қарау, яғни оқу барысында өзіндік жұмысты ұйымдастыру мен жүргізудің оңтайлы түрлері мен әдістерін таңдау қажеттілігі туындайды.

Өзіндік жұмыс ұғымының көптеген ұсынылған анықтамаларының ішінен В.И. Андреевтің анықтамасы дәлірек және дұрыс болып табылады, ол өзіндік жұмысты мұғалімнің тікелей немесе жанама басшылығымен жүзеге асырылатын білім алушылардың оқу іс-әрекетін ұйымдастыру формасы ретінде анықтайды, оның барысында білім алушылар білім, білік,

дағды және жеке қасиеттерді дамыту мақсатында әртүрлі тапсырмаларды негізінен немесе толығымен өздері орындайды [2, с. 265].

Өзіндік жұмыстың келесі түрлері мен формаларын ажыратып көрсетуге болады:

Өзіндік жұмыс (оқыту формасына байланысты) болуы мүмкін: жеке, топтық, жұптық, фронтальды.

Өзіндік жұмыс (мақсатқа байланысты) болуы мүмкін: оқыту, жаттығу, бекіту, дамыту, шығармашылық, бақылау.

Өзіндік жұмыс (оқушы санына байланысты) болуы мүмкін: ұжымдық (бүкіл ұжым қамтылған), топтық (2 және одан көп адамнан тұратын топтар), жеке (бір адам).

Өзіндік жұмыс (орындау/өткізу орнына байланысты) болуы мүмкін: сыныпта орындалатын, сыныптан тыс орындалатын [3, с. 33].

Бұл өзіндік жұмыстың барлық түрлері мен формалары емес. Бірақ, кемдегенде, осыларды біле отырып, өзіндік жұмыс ұғымын тек бақылау тапсырмаларын орындау деп айтуға болмайды деген қорытынды шығады. Өзіндік жұмыс ұғымын түсінгеннен кейін, оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру деген не және ол қалай өтетінін түсіну қажет.

Е.А.Денисова өз еңбегінде өзіндік жұмыс туралы ашып жазған, өзіндік жұмысты оқушылардың белсенді және мақсатты қызметі, арнайы білім алу біліктері мен дағдыларын дамытуды қамтамасыз етуі, қажетті ғылыми және танымдық ақпаратты ұтымды, аз уақыт пен күш жұмсауға мүмкіндік беруі ретінде қарастырады [4, с. 7].

Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру туралы айтқанда, өзіндік оқу жұмысы – мұғалімнің ұйымдастыруымен жүзеге асатын, арнайы бөлінген уақытта қойылған мақсатты орындауға бағытталған оқушының белсенді іс-әрекеті екендігіне назар аудару керек. Яғни, өзіндік жұмысты ұйымдастыру – бұл оқушылардың белгілі бір тапсырмаларды уақтылы және сәтті орындауы үшін қажетті педагогикалық жағдайларды жасауға бағытталған мұғалімнің іс-әрекеті. Ғалымдардың пайымдауынша, кез келген істі ұйымдастыру нені, қандай құралдардың көмегімен, қашан және қайда орындалуы тиіс? – деген сұрақтарға жауап беруі тиіс [5, с. 118].

Осы орайда шет елде жалпы әлем бойынша педагогтардың өзіндік жұмысты ұйымдастыру, оны дұрыс пайдалану туралы оңтайлы көзқарастарын да қарастырған дұрыс. «Жалпы АҚШ мектептері, колледждері, университеттері оқытудағы білім, білік, дағдыларды қалыптастыру үшін алғышарттар ретінде мыналарды көрсетеді: жалпылау, талдау, сыни ойлау, мәселелерді өздігінен шешу, мақсат қою және оған жету жолдарын іздестіру, пікірталас және т.б. Осындай қасиеттерді

оқушылардың бойына сіңіру жолында мұғалімдердің міндеті – білім алушыларға өзіндік жұмыс жасау үшін бағыт-бағдар беру болып табылады» [6]. «Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруда көрнекті орын алатыны – зерттеу жұмыстары. Сабақ барысында қарапайым зертханалық жұмыстар орындау, сабақты өмірмен байланыстыра, ұштастыра отырып түсіндіру, сонымен қатар ғылыми әдістемені де пайдалану оқушылардың эксперименттік тапсырмаларға деген қызығушылығын арттырады» [7].

Қойылған сұрақтарға нақты жауап алу үшін сабақ үстіндегі оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру іс-әрекетіне қойылатын негізгі талаптарды қарастырған жөн:

- Кез-келген өзіндік жұмыс нақты мақсатқа ие болуы қажет. Өзіндік жұмыс әр оқушы жұмыстың орындалу тәртібі мен тәсілдерін анықтай алатындай деңгейде құрылуы керек.
- Өзіндік жұмыс оқушының оқу мүмкіндіктеріне сәйкес келіп, ал күрделілік дәрежесі бойынша төмен деңгейден күрделіге біртіндеп көшу керек.
- Өзіндік жұмыстың сан алуан түрлерінің үйлесімділігінің болуы және орындау үдерісін басқару қамтамасыз етілуі керек [8].

Әдістеме

Өзіндік жұмыстың барлық түрлерін әртүрлі сипаттамаларға сәйкес жіктеуге болады: дидактикалық мақсатқа, оқушылардың оқу іс-әрекетінің сипатына, мазмұнына және т. б. Дидактикалық мақсаттағы өзіндік жұмыстың барлық түрлері бес топқа бөлінеді:

1. Жаңа білімді меңгеру, білімді өздігінен меңгеру дағдыларын қалыптастыру.
2. Білімді бекіту және нақтылау.
3. Есептерді шығаруда алған білімін қолдану.
4. Практикалық сипаттағы біліктер мен дағдыларды қалыптастыру.
5. Шығармашылық сипаттағы дағдыларды қалыптастыру [9].

Аталған бес топ бойынша физика сабағында өзіндік жұмысты ұйымдастыру бойынша түрлі жолдарды мұғалімдерге ұсынуға болады.

1. Жаңа білімді меңгеру сабағында өзіндік жұмыс жасау дағдысын қалыптастыру жолы

1. Сабақтың тақырыбы, мақсаты тұжырымдалған болуы керек. Жаңа тақырыптың мазмұны бойынша 6-8 сұрақ қойылады: өткен тақырыпты еске түсіру, жаңғырту үшін 2-3, жаңа сабақтың тақырыбын, мақсатын түсінуге 3-4. (1-2 мин.).

2. Мұғалімнің түсіндірмесі. Түсіндіру барысында алдыңғы сабақта қиындық тудырған оқу материалын қайталау (18-20 мин.).

3. Тақырыпты тәжірибемен, бейне жазбамен және т.б. түрде түсіндіріп, ең қиын деген сәттерге назар аудара отырып, білімдерін нығайту, пайымдаулар жүргізу (3-5 мин.).

4. Ұғыну. Сұрақтарды талдауға арналған өзіндік жұмыс. Оқушылар оқулықты, тақтадағы жазбаларды, түсіну идеяларын (топтық жұмыс формасы) пайдаланады (5 мин.).

5. Бақылау және түзету. Оқушылар сұрақтарға жауап береді. Мұғалім түзетеді және нақтылайды (5 мин.).

6. Әр түрлі тапсырмалардан құралған нұсқалар бойынша өзіндік жұмыс орындау (7-8 мин).

7. Өзіндік жұмысты тексеру (3 мин).

8. Үй тапсырмасы. Рефлексия. (2-3 мин) [10].

Жаңа білімді меңгеру сабағының сәтті болуы деректерді нақты түсіндірумен ғана емес, сонымен бірге жаңа ұғымдарды ұғынуға, тақырыптың ашылуына уақыт бөлінетіндігімен көрсетіледі. Яғни, оқушылар ойлануға, зейінін шоғырландыруға мүмкіндік алады. Сабақ бойы бірнеше рет қайталау қағидасы қолданылады. Әр оқушы жаңа тақырып бойынша нені түсінбегенін, әлі түсініп үлгермегенін өз бетінше ойлағаны жақсы. Ал педагогтың шеберлігі оқушыларға осының бәрін дайын қалыпта емес, ақыл-ой еңбегіне арналған тапсырма ретінде беру болып табылады.

2. Білімді бекіту және нақтылау сабағында өзіндік жұмыс жасау дағдысын қалыптастыру жолы

Бұл түрдегі сабақтардың міндеттері – алған білімдерін практикада қолдана білу, оқулықпен және басқа әдебиеттермен өз бетінше жұмыс істеу, белгілі заңдар мен формулаларға негізделген есептерді шығару дағдыларын дамыту. Зертханалық жұмыста оқушылар сызбалар бойынша қондырғыларды құрастыруды, өлшеу құралдарын пайдалануды, бақылаулар жүргізуді, аспаптардың көрсеткіштерін алуды, шамалардың тәуелділік кестесін құрастыруды, графиктерді құруды, өлшеу қателіктерін анықтауды және есептеуді, есеп беруді және қорытынды шығаруды үйренеді.

3. Есептер шығару барысында өзіндік жұмыс жасау дағдысын қалыптастыру жолы

Есептерді өз бетінше шешу қабілетін қалыптастыру мұғалімнің үнемі назарын талап ететін күрделі мәселелердің бірі. Оқушыларды жеке қарапайым амалдарды орындаудан бастап, күрделірек амалдарды орындауға, содан кейін ғана өз бетінше есептерді шығаруға біртіндеп үйрету қажет.

1. Біріншіден, оқушыларды есептің шартын өз бетінше талдауға үйрету, берілгенін қысқаша жазып, есептерді шығарудың ең ұтымды тәсілдерімен таныстыру керек. Ол үшін мезгіл-мезгіл оқушыларды тақтаға шақырып, есептің берілгенін қысқаша жазуды үйретіп, содан кейін ұжымдық талқылау арқылы есепті шығарудың ең ұтымды жолын анықтау.

2. Келесі кезеңде – физикалық шамалардың өлшемін анықтай отырып, жалпы түрде шешім шығару және оның дұрыстығын тексеру қабілеттерін дамыту.

3. Физика сабағында алған теориялық білімді бекіту керек. Осы мақсатта физикалық есептерді шығарған кезде шешу әдістерін ұжымдық талқылап, тақтаға шығару жолын жазып алғаннан кейін оқушыларға өз бетінше есептеулерді орындауды ұсыну.

4. Оқушылар есеп шартын қысқаша жазу әдістерін, сондай-ақ физикалық шамалардың өлшем бірліктерін түрлендіру әдістерін меңгергеннен кейін, есептерді шығару жолдарын іздестіру жолдарын қарастыру.

5. Есепті шығару барысында оқушыларға есепті шешудің бірнеше жолдарын қарастырып, көрсету [11].

4. Практикалық сипаттағы біліктер мен дағдыларды қалыптастыру жолы

Есептер шығару, зертханалық жұмыстар орындату, үй жағдайында орындалатын эксперименттік тапсырмалар.

5. Шығармашылық дағдылардың қалыптастыру жолы

Реферат жазу, есептерді шешудің жаңа тәсілдерін іздеу, эксперименттік жұмыстарды өз бетінше әзірлеу.

Нәтиже

Мұғалім үшін оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруда басты міндеттердің бірі – оқу бағдарламасындағы орнын анықтау. Оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге шамадан тыс жүктемеген абзал, бірақ өзіндік жұмыс сабақ сайын орын алу керек, өйткені мұғалім ретіндегі міндет – өзіндік жұмыс жасау икемділігін қалыптастыру. Өзіндік жұмысты орындау кезінде оқушыларға нақты нұсқаулықтар беру, онда жұмыстың мақсаттары мен міндеттерін, орындау мерзімін, ресімдеу ережелерін және т.б. айту міндетті. Өзіндік жұмыс міндетті түрде бағалануы керек. Өзіндік жұмысты тағайындау – танымдық қабілеттерін дамыту, шешім қабылдаудағы бастамалар, шығармашылық ойлауға негіз болып табылады. Сондықтан, тапсырмаларды таңдағанда, жұмыстың мазмұнына, оны орындау формасы оқушылардың қызығушылығын, жұмысты соңына дейін орындауға деген ынтасын оятуына мүмкіндік беретініне аса мән берілу керек.

Жаңартылған білім беру мазмұнына сай қазіргі сабақтар жаңа үлгіде өтуде. Сабақ барысында жаңа материалдар ұсынылады, сұрақтар қойылып, талданады, тәжірибелер жүргізіледі, әр оқушының өз алдына оқулығы бар. Осының барлығы бола тұра бір нәрсе жетіспейді: оларды қызықтыратын және белсенді жұмыс істеуге мәжбүр ететін әр түрлі деңгейдегі өзіндік жұмыс жеткіліксіз, кейде бала үнемі қайталана беретін біркеліліктен шаршайды, пәнге деген қызығушылығын жоғалтады, сабақта пассивті болады, сондықтан өзіндік жұмысқа шығармашылықпен қарау керек. Сурет, диаграмма, схема түрінде оқушыға берілген өзіндік жұмыс оқушының өз бетінше ойлана алуына жағдай жасайды. Ондай тапсырманы оқушы қызығып әрі үлкен ықыласпен орындайды. Осыған байланысты өзіндік жұмыс белгілі бір құрылымға ие. Ол үш кезеңді қамтиды:

- дайындық (бағдарлы);
- атқарушы;
- тексеру.

- 1 кезең (дайындық) – бұл тапсырмамен танысу, бағдарлау жұмысын жүргізу. Оқушы тапсырманы тыңдағаннан кейін тақырыпты қарастырады, тапсырманың шартын, мәтіннің мазмұнын оқиды. Содан кейін тапсырмада не берілгенін, нені білу немесе не істеу керектігін, бұл үшін қандай білім қажет екенін анықтайды, тапсырманы орындау жоспарын жасайды.
- 2 кезең (атқарушы) – оқушы тапсырманы түсініп, орындау жоспарын жасап болғаннан кейін, оны орындайды және тексереді.
- 3 кезең (тексеру) – оқушы тапсырманы аяқтағаннан кейін жұмысты тексеріп, бағалайды, яғни өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалауды жүзеге асырады [12].

Осылайша, өзіндік жұмыс құрылымына мыналар кіреді: жұмысты талдау (тапсырма), оны жүзеге асыру тәсілдерін іздеу, жұмысты жоспарлау, орындау, жасалған жұмысты тексеру және бағалау. Өзіндік жұмыстың жекелеген түрлері аталған элементтердің барлығын немесе кейбірін өзіне қамтамасыз етуі мүмкін. Жоғарыда аталған элементтер оқушылардың өзіндік жұмысына неғұрлым көп енсе, соғұрлым өзіндік жұмыс жасау деңгейі де жоғары болады.

Оқушы естігенінің 10%, көргенінің 50%, ал өзі жасағанының 90% меңгереді. Сабақты шебер құрастыру, мақсатты дұрыс қою бұл мәселені сәтті шешуге көмектеседі. Жаңа тақырыпты түсіндіру сабағында оның көрнекті әрі есте қаларлықтай болуы өте маңызды. Физиканы оқу үдерісінде оқушылардың өзіндік жұмыстарының әртүрлі түрлері қолданылады, олардың көмегімен олар өз бетінше білім алады, білім, білік және дағдыларды өз бойларына қалыптастырады. Өзіндік жұмыстың ұйымдастырылуына байланысты жүргізілген сауалнама бойынша

респонденттердің тек 50 пайызының пікірі оң болып шықты. Сауалнама төмендегідей сұрақтар бойынша жүргізілген болатын:

1. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша физика пәнінен өзіндік жұмыс орындауда қиындықтар туындай ма?
2. Физика пәнінен оқушылар тапсырманы өзіндік тұрғыдан орындауына толық қанағаттанасыз ба?
3. Сабақтың ұзақтығы – 45 минут. Осы уақытта оқушылар берілген жұмысты өз бетімен орындап, тапсырып үлгереді деп ойлайсыз ба?
4. Физика сабағында өзіндік жұмыс орындау білімді пысықтайды дегенге келісесіз бе?

Осы төрт сұрақтың айналасында сөз өрбітер болсақ, оқушылардың орта есеппен 60 пайызында қиыншылықтар туындайды екен. Оған себеп – қажетті техникалық құралдардың болмауы, тапсырманың жалпы мазмұнының түсініксіздігі және уақыт жетіспеушілігі. Тек үштен бірі ғана сабаққа берілген 45 минутта толық орындап шықса, қалғаны келесі сабақта не үйге алып кетуіне тура келеді екен. Дей тұра, оқушылардың тапсырманы өзіндік тұрғыда орындауы білімін пысықтап, жаңашылдыққа үйрететінін алға тартады.

Осы мақсатта 7-сынып оқушыларына физика пәнінен өзіндік жұмысқа арналып құрылған тапсырмалары тізбегі бір жыл көлемінде беріліп отырды. Физика 7-сыныптан бастау алатындықтан, өзіндік жұмыс жасау икемділігін басынан бастап қалыптастыру өте маңызды. Сол себепті 7-сыныптар арнайы таңдалып алынды. 7 «А» сыныбына өзіндік жұмыс сабақ сайын, 7 «Ә» сыныбына өзіндік жұмыс арасында, ал 7 «Б» сыныбында өзіндік жұмыс тек тоқсан соңында бақылау мақсатында ғана беріліп отырды. Өзіндік жұмысты ұйымдастыру, оны жасау дағдысын қалыптастыру жолдары барысында өзіндік жұмыстың барлық түрлері оқушыларға ұсынылды. Мысалы:

Өзіндік жұмыстың түрі: Баяндама

Тапсырма 1.

Физикаға өз үлесін қосқан физик-ғалым туралы шағын баяндама жазыңыз.

Тапсырма 2.

Физикалық құбылысты бақылаған физик-ғалым туралы шағын баяндама жазыңыз.

Тапсырма 3.

Эксперименті сәтті аяқталған физик-ғалым туралы шағын баяндама жазыңыз.

Өзіндік жұмыстың түрі: Есептер шығару

Тапсырма 1.

Велосипедші бірқалыпты қозғалып, 25 мин ішінде 5 км жол жүрген. Велосипедшінің жылдамдығын м/с-пен есептеп табыңдар.

Тапсырма 2.

630 км/сағ жылдамдықпен қозғалатын ұшақ 5 сағ ішінде қандай аралықты ұшып өтеді?

Тапсырма 3.

8 м/с жылдамдықпен жүгірген спортшы 20 секундта неше метр жүгіріпөтеді?

Өзіндік жұмыстың түрі: Үй жағдайында орындауға арналған эксперименттік тапсырма

Тапсырма 1.

Массасы белгілі екі сабынның тығыздығын анықтаңыз. Сабындардыңтығыздығы бірдей бола ма?

Қажетті құрал-жабдықтар: сызғыш, өлшеуіш ыдыс (ас үйде болуымүмкін).

Сурет 1. Сабынның тығыздығын анықтау

Тапсырма 2.

Қарақұмық жармасының тығыздығын анықтау тәсілін ұсыныңыз.

Қажетті құрал-жабдықтар: су, қарақұмық жармасы, таразы, өлшеуішыдыс.

Талдау

Сабақ барысында дұрыс ұйымдастырылған өзіндік жұмыс айтарлықтай нәтижеге жетуге негізгі қадам болып табылады. 7-сыныптар арасында оздырылған эксперименттік жұмыстың барысында бұған көз жеткізілген болатын. Өзіндік жұмысты ұдайы орындап отырған оқушыларда (7 «А» сыныбы) тақырыпты жеңіл меңгеру, тапсырманың мағынасын түсіну, уақытты тиімді пайдалану, білім сапасының жоғары көрсеткішті көрсетті. Өзіндік жұмысты тек арасында орындаған сыныпта (7 «Ә» сыныбы) өзіндік жұмыстың негізгі мәні түсінікті болғанымен, үнемі орындалып отырмағандықтан өзіндік жұмысқа деген немқұрайлылық, тақырыпты түсінуде қиындықтар орын алды. Ал өзіндік жұмысты тек тоқсан аяғында орындаған оқушылар (7 «Б» сыныбы) өзіндік жұмысқа тек сынақ жұмысы ретінде қарады.

Кесте 1. 7-сынып оқушыларының өзіндік жұмыс орындауы/білім сапасы

Сынып	7 «А»	7 «Ә»	7 «Б»
Оқушы саны	24	16	
Өзіндік жұмысты орындауы	100 □	50□	25□
Физика пәні бойынша білім сапасы	I жартыжылдық 91,67□	I жартыжылдық 81,25□	I жартыжылдық 50□
	II жартыжылдық 91,67□	II жартыжылдық 75□	II жартыжылдық 50□

Қорытынды

Өзіндік жұмысты мүлде жоққа шығару, орындамау білім сапасына айтарлықтай әсер етуде. Сондықтан өзіндік жұмысты дұрыс ұйымдастыру мұғалімнің басты міндеттерінің бірі болуы қажет. Әр сабақ сайын мұғалім өзі құрастырып немесе дайын материалдарды пайдалана отырып, сыныптың, оқушылардың қабілеттерін ескере отырып өзіндік жұмыс тапсырмасын беруі керек. Мектепте бастау алған өзіндік жұмыс – болашақта тұлғаның жеке индивид болып қалыптасуының бастамасы. Оқушы тек қана дайын үлгідегі тапсырманы қайталап орындамай, өз бетімен тапсырманы орындау арқылы пәнге деген қызығушылығын арттырады. Әр оқушының білім деңгейіне орай әзірленген өзіндік жұмысты орындау арқылы оқушы уақытын үнемдеп, алға қарай жылжуына қадам жасайды. Жүйелі түрде жүргізілген өзіндік жұмыс мұғалімнің дайын ақпаратты түсіндіруі арқылы алған білімімен салыстырғанда терең әрі берік болады; танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытып, ой-өрісін дамытуға ықпал етеді. Өзіндік жұмысты жүргізудің мұқият ойластырылған әдістемесі оқушыларда практикалық сипаттағы дағдысын қалыптастыруға жақсы әсер етеді, бұл өз кезегінде алған білімін дұрыс пайдаланып жатқанын көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы. Қазақстанда білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы бойынша: бек. 27 желтоқсан 2019 жыл, № 988. – 2 б.

- 2 Андреев В.И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития: – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. - 153 с.
- 3 Потапов А.С. Самостоятельная работа в высшей школе как педагогическая проблема: - Новосибирск: Издательство НИИПКРО, 2006. - 166 с.
- 4 Денисова Е.А. Организация самостоятельной работы студентов: – Тольятти: Изд-во ТГУ, 2016. – 78 с.
- 5 Жарова Л. В. Учить самостоятельности: – Москва: Просвещение, 1993. – 205 с.
- 6 General Catalogue. Oregon State University. - 2014-2015
- 7 Undergraduate Research, Innovation, Scholarship & Creativity// <http://oregonsatte.edu/research/incentive/urisc/htm>
- 8 Рябцева Е. В. Организация самостоятельной деятельности учащихся на уроках математики, информатики [Электрон.ресурс]. 2016. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/189/10059/>
- 9 Василенко К.Н. Организация самостоятельной работы учащихся на уроках физики [Электрон.ресурс].2007. URL: <https://www.studmed.ru/science/pedagogika/metodiki->
- 10 Медешова А.Б., Құттығұл Ф.Н. Оқушылардың физикадан өзіндік жұмыс жасауды оздыру талаптары//Білім айнасы, 2020. №11.30-33б
- 11 Аманжолова А. Ж., Тәуекел Ж.Қ. Жаңа білім беру бағдарламасы бойынша физика пәнінен оқушылардың мектепте өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру//М. Қозыбаев атындағы СҚМУ Хабаршысы, 2018. № 4. – 173-180бб.
- 12 Кудрявцева Е. Ю. Самостоятельная работа как средство организации деятельности ученика на уроке [Электрон.ресурс]. - 2013. - URL: <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy/mo/2013/04/21/samostoyatel'naya-rabota-kak-sredstvo-organizatsii>

References

1. Qazaqstan Respublikasy Ükmetiniñ qaulysy. Qazaqstanda bilim berudi jäne ğylymdy damytudyñ 2020 – 2025 jyldarğa arnalğan memleketтік baғdarlamasy boiynşa: bek. 27 jeltoqsan 2019 jyl,
2. Andreev V.İ. Pedagogika: uchebnyi kurs dlä tvorcheskogo samorazvitia: – Kazän: Sentr innovacionnyh tehnologi, 2000. - 153
3. Potapov A.S. Samostoiatelnaia rabota v vyssei škole kak pedagogicheskaia problema: - Novosibirsk: İzdatelstvo NIİPKRO, 2006. - 166 s.
4. Denisova E.A. Organizasia samostoiatelnoi raboty studentov: – Tölätti: İzd-vo TGU, 2016. – 78 s.
5. Jarova L. V. Uchit samostoiatelnosti: – Moskva: Prosveşenie, 1993. – 205 s. 4
6. General Catalogue. Oregon State University. - 2014-2015

7. Undergraduate Research, Innovation, Scholarship & Creativity// <http://oregonsatte.edu/research/incentive/urisc/htm>
8. Răbseva E. V. Organizasia samostoiatelnoi deiatelnosti uchaşihsä na urokah matematiki, informatiki [Elektron.resurs]. 2016. – URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/189/10059/>
9. Vasilenko K.N. Organizasia samostoiatelnoi raboty uchaşihsä na urokah fiziki[Elektron.resurs].2007.URL: <https://www.studmed.ru/science/pedagogika/metodiki->
10. Medeşova A.B., Qüttyğül F.N. Oquşylardyñ fizikadan özındık jümys jasaudy ozdyru talaptary//Bılım ainasy, 2020. №11. – 30-33 bb. 9
11. Amanjolova A. J., Täuekel J.Q. Jaña bılım beru bağdarlamasy boiynşa fizika päninen oquşylardyñ mektepte özındık jümystaryn üiymdastyru//M. Qozybaev atyndağy SQMU Habarşysy, 2018. № 4. – 173-180bb.
12. Kudrăvseva E. İu. Samostoiatelnaia rabota kak sredstvo organizasii deiatelnosti uchenika na uroke [Elektron.resurs]. - 2013. - URL: https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy_mo/2013/04/21/samostoyatelnaya-rabota-kak-sredstvo-organizatsii

A.B. Medeshova¹, F.N. Kuttygul¹

¹M. Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

*e-mail: fariza.kuttygulova@mail.ru

ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN PHYSICS LESSONS

Abstract. The article discusses the organization of independent work of students. Independent work is considered as an important component of the educational process. A comprehensive analysis of the problems arising in the organization of independent work and the requirements has been carried out. The ways of improving the quality of knowledge by performing independent work of students in physics lessons are clarified.

Keywords: independent work, skills, method, sequence, process.

A.Б. Медешова¹, Ф.Н. Куттыгул¹

¹ЗКУ имени М. Утемисова, г. Уральск, Казахстан

*e-mail: fariza.kuttygulova@mail.ru

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

Аннотация. В статье обсуждается организация самостоятельной работы учащихся. Самостоятельная работа рассматривается как важная составляющая учебного процесса. Проведен всесторонний анализ

проблем, возникающих при организации самостоятельной работы, предъявляемых требований. Уточнены пути повышения качества знаний путем выполнения самостоятельной работы учащихся на уроках физики.

Ключевые слова: самостоятельная работа, навыки, метод, последовательность, процесс.

Келін түсті 15 Ақпан 2022

А.Т. Давталиева^{1*}, Б.Д. Жұмақаева²

¹Сулейман Демирель атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

*e-mail: aruzhan.davtaliyeva@sdu.edu.kz

ҚАЗАҚ БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНІҢ ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ИДЕЯЛЫҚ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада тәуелсіздік жылдарындағы қазақ балалар әдебиеті туындаларының идеялық даму ерекшеліктері анықталады. Тарихи- әлеуметтік және батыс өркениетінің факторлары әсерінен балалар шығармашылығы және ондағы қаһармандар образының қаншалықты өзгеріске ұшырағандығы талданады. Сондай-ақ, өткен ғасырлардағы балалар әдебиеті мен заманауи шығармалардың идея тұрғысынан ұқсастықтары мен айырмашылықтары сараланады. Тәуелсіздік тұсындағы балалар әдебиетінің көрнекті өкілдерінің бірқатар елеулі туындыларына шолу жасалынып, идеялық мазмұны қарастырылады. Оның ішінде тәуелсіздіктің алғашқы жылдары мен соңғы онжылдықтың кейіпкерлерінің ойлауы, дамуы, армандауы мен қиялдарын да бір сарындас деп айтуға болмайды. Осылайша, 30 жылдың ішінде балалар қаһармандары бейнесі де заман ағынымен тез өзгерістерге ұшырап отырғандығы көрініс табады. Қорытындылай келе, соңғы 30-жылдықта қалыптасқан қазақ балалар әдебиетінің жалпы көрінісі адамгершілік-эстетикалық құндылықтарды дәріптей отыра, өзінің заманауилығымен, батылдығымен, еркіндігімен, жылдамдығымен сипатталған.

Түйін сөздер: қазақ әдебиеті, балалар әдебиеті, ХХІ ғасыр әдебиеті, балалар, жасөспірімдер, ертегі.

Кіріспе

Қазақ халқының көрнекті жазушысы Жүсіпбек Аймауытов айтпақшы, «Әдебиет – ұлттың жаны». Ал ұлтына шынайы жаны ашитын саналы ұрпақтәрбиелеуде балаларға арналған көркем әдебиеттің маңызы зор. Әлемді енді ғана тани бастаған адам баласының өмірге деген көзқарасы мен талғамы да балалар әдебиетімен қалыптасады.

Жаңа ғасырдың балалары жаңаша ойлайды, талғамы да, талабы да өткен ғасыр балаларынан тым бөлек екені ешкімге құпия емес. 20-

ғасырдағы Қожалар мен Қайроштардың образы бүгінгі балалардың көпшілігіне өзекті емес. Олардың арман-қиялдары мен қуаныш-қайғылары тәуелсіз елдің ұрпақтарына бейтаныс. Кеңестік дәуірде өмір сүрген жазушылар мен бүгінгі балалар мен жасөспірімдердің таным түйсігінде, құндылықтар түсінігінде, сөйлеу мәнерінде, т.с.с. көптеген қайшылықтар орын алуда. 70 - жылдардың 15 жасар жасөспірімі мен бүгінгі жасөспірімі – бір-бірімен тек физикалық ұқсастығы бар, екі бөлек тұлға. Олар екі түрлі нәрсені армандайды, үміт етеді, қорқыныштары мен жұбаныштары да әр қалай. Осы тұста орыс философы А. Грякаловтың мына бір тұжырымы ойымызға тура келеді: «Балалық шақ әрқашан шынайы, осы шақта ғана. Осы тұрғыдан алғанда, бір ұрпақтың балалық шағы бір баланың жеке өмірі сияқты дара және қайталанбайды».

Қазақстан Республикасы егемен ел атануымен балаларға арналған әдебиет өкілдеріне де толықтай дербестік келді. Ешқандай астарлы саясатты насихаттамайтын, ешкімге қарайламайтын, шынайы тәуелсіз көркем әдебиеттің майданына 2021 жылы 30 жыл толды. «Тәуелсіздік жылдарында басылып шыққан балаларға арналған туындылардың 4/3 бөлігі қазақ тілінде», - дейді ресми статистика.

Дегенмен де, бүгінгі қазақ балалар әдебиеті өзінің сын сағаттарын кешуде деген пікір қалыптасқан. Оның себебі - біршама. Солардың бірі - бүгінгі балалар – аса талғампаз. Шығарманың қарапайым тілде әрі тартымды жазылуынан бөлек, баланың назарын алғашқы 15 секундта ұстап қалмаса, ол шығарманы аяғына дейін оқуға шыдамайды.

Екіншіден, балалар ұзақ жазылған шығармаларды оқудан қашады. Жасөспірімдер көлемі 500 сөзден асатын әңгімелерге тосырқай қарайды. Өйткені олар қас-қағым сәтте өзгеріп кететін қарқынды заманда өмір сүруде. Бұл балалар әдебиетінен жаңа формалар мен форматтарды, тәсілдер мен технологияларды талап етеді. Егер мұны ескермесек, заман талабына жауап беріп, ұлттық балалар әдебиетін дамытпасақ, елдің ертең тізгінін ұстар жас ұрпақты бөтеннің торына тастап, орға жыққан болып шығамыз [1].

«Ақ желкен» балалар мен жасөспірімдер журналы редакторының орынбасары, ақын Асылан Тілеген 21-ғасыр балаларына арналған туындыларды жазудың бірқатар ерекшеліктеріне тоқталады.

Біріншіден, «балалар ересектерден әлдеқайда ақылды», - дейді ақын. Қолына қалам алмас бұрын автор ең алдымен өзіне «мұны бала оқи ма? баланы қалай қызықтыруға болады?» деп саралап алу керек. Сұрақтың жауабын таппаса, балалар әлеміне еніп, олармен сұхбаттасып, неге қызығатынын біліп алу керек. Жөн-ақ, себебі бүгінгі балалар кешегі

ұрпақпен пара-пар деу жаңсақ пікір.

Екіншіден, «балаға өтірік айтпау керек». Бала кіршіксіз таза, өте нәзікәлемде өмір сүреді. Балаларға кез-келген шындықты көркемдеп, өзі сүйсініп оқитындай жазу қажет. Сіз жасырған шындық ашық ақпарат әлемінде бір күні ашылары хақ, сол сәтте баланың психологиясын құртып алуыңыз әбден мүмкін.

Үшіншіден, «балаға ақыл айтпау керек». Ақыл-кеңесті балаға бейсаналы түрде құя білу керек. Марат Қабанбаевтың бір сөзі бар еді: «Ақыл айтатын дидактиканы оқыған бала сақалы бар кішкентай данышпан болып шығады». Балаға ақыл айтпайтын, оны қызықтыратын туындылар керек.

Төртіншіден, «әр буын өз заманын жазуы керек». Балалар көркем әдебиетінде танымдық шығармалар, фантастика, мистика жанрлары жетіспейді. Қазіргі балалардың өміріндегі гаджеттерді (телефон, планшет, ютуб, т.б.), әртүрлі технологияларды (самокат, электромашиналар, т.б) жатырқамай шығармаға енгізетін уақыт келді

Өкінішке орай, расымен де, қазақ әдебиетінде фантастикалық, мистикалық әдебиеттер жоқтың қасы. Осы кемшіліктің орнын батыстық шығармалар толықтыруда. Соңғы жылдардағы өзгерістерді бақылап отырсақ, 21 - ғасырдағы балалар әдебиеті бұқаралық мәдениеттің бір саласына айналып бара жатқандай. Аталған құбылыс екі ғасыр тоғысында, бұқаралық санада «поп музыка», «антителлектуализм», «блогерлік тіл» т.б. қалыптасып жатқан кезеңде туындайды. Бұл нәрсе кітап сөрелеріне Джоан Роулингтің (Joanne Rowling) бестселлер туындысы «Гарри Поттердің» қазақша нұсқада келуімен сипатталады.

Қазақ балалар әдебиеті жеке жанр ретінде қалыптасып, даму жолында айтарлықтай идеялық өзгерістерге ұшырады. Шығарманы жазуға түрткі болған басты идея мен оған жүктелген міндеттері заман ағымымен өзгеріп отырды.

19-20 ғасыр балалар әдебиетінің кез-келгенін алып қарасақ, олардың әрқайсысы жас ерекшелігі бойынша нақты идеялық шекарасын сақтаған. Балалар шығармашылығы балалардың сауатын ашу, одан кейін моральдық құндылықтарды насихаттау, одан кейін баланың көңілін көтеру, содан барып нақты ғылымдардың негізін үйрету құралы ретінде көрінеді. Ал жасөспірім шақ кезеңін сипаттайтын балалар әдебиетінің басым бөлігі – балалар әлемін түсіну әрекетіне, ересектерден ерекшеленетін баланың өмірлік мәселелерін шешудің көмекшісіне айналды. Кеңестік балалар әдебиеті балаларға орасан зор тарихи-революциялық, азаматтық-патриоттық, еңбек және әскери маңызы

бармәліметтер береді, тұтас ел тарихындағы үлкенді-кішілі маңызы бар оқиғалардың мәнін ашады. Кішкентай оқырмандарына кеңес халқының бүгінде немен айналысып жатқанын, алдағы 5, 10 және 20 жылға қандай ауқымды жоспарлар белгілегенін қолжетімді түрде баяндап береді [3]. Әдетте, балалар әдебиеті үшін тақырыптар шеңбері шектеулі болды. Баланың психикасына ауыр тақырыптар қозғалмайтын.

Ал, 21 ғасырда бұл нақты сызылған шекара әлсіреп бара жатқан сияқты. Ересектер балалармен бұрын тыйым салынған көптеген мәселелер туралы ашық сөйлесе бастады. Қазіргі заман жазушылары өмір-өлім, соғыс, жаппай ашаршылық туралы жариялы түрде жазып жатыр. Мұндай «суық» сөздерді жаңа заман баласының психикасы қалыпты қабылдап жатқандығы таңқалдырады.

Бір мақала шеңберінде соңғы 30-жылдықта жарық көрген шығармалардың барлығына тоқталып, талдау жасау мүмкін емес. Сол себепті, осы бағыттың бүгінгі таңдағы жарқын өкілдеріне тоқталып өтсек. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Қазақстан балалар әдебиеті Мұзафар Әлімбаев, Мұхтар Мағауин, Қадыр Мырзалиев, Бердібек Соқпақбаев, Саурбек Бақбергенов шығармашылығында кеңестік дәуірдің тенденцияларына негізделі отырып, өзінің қайталанбас серпініне ие болды. Егемен ел тұсында қалам тербеген жазушылар ретінде Баянғали Әлімжанов, Тілеуғазы Бейсембеков, Толымбек Әбдірайым, Маржан Ершу, Зира Наурызбаева, Лиля Калаус, Дария Джумагельдинова, Ольга Марк және т.б. атап өткен жөн.

Бүгінгі таңда балалар әдебиетімен салмақты түрде айналысып жүрген «Алматы кітап», «Атамұра», «Аруна», «Мектеп», «Фолиант», «Балалар әдебиеті», «Балауса», «Кітап-Дәуір», «Шұғыла» баспа үйлерін атайаламыз.

Батыстық өркениет экспансиясы қазақ балалар әдебиетін айналып өткен жоқ. Қазақстандағы балалар әдебиеті өзгермелі әлемге байланысты қарқын алуда, батыстық өркениетпен үндестікте бола отырып қазақтың салт-дәстүрімен, әдет-ғұрпымен, мифологиясымен, географиясымен және менталитетімен байланысты балалар көркем әдебиеті дамып келеді. Мұндай шығармалар мен көркем образдарды кішкентай қазақ оқырмандарының қабылдауы әлдеқайда жеңіл болады.

Мәселен, балалар жазушысы Дәнеш Ахметұлының 2019 жылы жарыққа шыққан «Робот және алты асық» атты заманауи ертегілер жинағы өз атауынан – ақ кешегі мен бүгінгіні жалғаған шығармалар екендігін көрсетіп тұр.

«Робот және алты асық» ертегісін «қырық өтіріктің жаңа түрі» дейді

автор. Ондағы кейіпкерлер – адам мен робот: олар көрші өмір сүріп жатыр, олардың балалары бас қосып, адам мен роботтан отбасы құрды, олардың балалары адам-роботтар. Олар басқаша қиялдайды, басқаша өтірік айтады. «Робот–қазақтардың ақылымен жер бетіндегі тіні тозып, діні құрып, тілі күрмеле бастаған қазақтар мекеніне барып, оларды елдікке, имандылыққа, татулыққа баулитын, Мәңгілік ел болуға үгіттейтін топ құрылды» деген сөйлемнен-ақ еліміздің бүгінгі мәселесі ашық көрсетіледі [4].

Дәнеш Ахметұлының «Айлы түнгі айқасындағы» Есен, Ержан, Ермектердің образы да бүгінгі балаларға бөтен емес. Олар бос уақытында балық аулап, жидек теруге бармайды. Олар шағын лабораторияда өнер табу ісімен айналысады. Өртүрлі техникалық модельдер, роботтар, жасанды ұшақтар құрастырады. Олар – өзіне не ұнайтынын, ұнамайтынын ашық айтады, ойларын еркін жеткізе біледі, мәселені шешу жолдарын ақылдасады. Себебі, олар – тәуелсіз елде туылып, өсіп келе жатқан ұрпақтардың прототипі. Олар – жан-жақты әрі еркін ойлайды, капитализмнің де ықпалы бар сияқты, реалист, өзінің бас пайдасын да ойлап тұрады және оларды қоғам критикалық ойлауға үйретіп жатыр.

«XXI ғасыр басындағы үздік 20 прозалық туынды» тізіміне енген Ақберен Елгезектің «Болмаған балалық шақ» прозасын кейбіреулер балалар әдебиеті десе, енді бір оқырмандар ересектерге арналған туынды санатына қосады. Автор кітапқа өзінің балалық шағындағы қызықты әрі қайғылы оқиғаны бүкпесіз жеткізген. Ауыл хикаяларын баяндаған шығармадағы бала образын қарайықшы. Кеңестік өкіметтің құлап, жаңа егемен ел болар күннің алдында тұрған тұстағы балалар қандай болды?

«...Ол төрт жасында алғаш рет ажал деген сұмның бар екенін біледі. Өлім өзінің досындай болған мүгедек ағасы Данышпанды алып кетеді. Бала Ақберен қазалы топтың бір шетінде тұрып «Енді маған суретті кім салып береді?» - деп көзіне жас алады». Аңғал, қиялы шексіз, ұяң әрі ұялшақ, ауыр тағдыр, ішкі жалғыздық. Заман қандай, сәйкесінше, образдар дасолай. Бар ойы, армандары, қорқыныштары баланың өзіне ғана мәлім. Оныжүрегінде сақтайды, ашып айтуға қысылады.

Осы қатарға өз заманының балалық шағын сипаттайтын жазушы, «Серпер» жастар сыйлығының иегері Аягүл Мантайдың бірқатар әңгімелерін де қоюға болады. Бейқам бала өмірі тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы қиындықтармен астасып беріледі. «Томпақ» әңгімесіндегі мына үзіндіні алсақ: «Сабақтан қарным ашып келген. Бауырларым кәріс әжейден қарызға алған бес жұмыртқаны қуырып жеп, маған түк қалдырмапты... Сары май жоқ. Құр қатқан қара нанды сарымсақпен жеп

едім, аш қарынға жұбаныш болмады... Ет дегенді ұмытып қалғанбыз». Бір оқығанда тілі жеңіл, балалық шақтың ыстық естеліктері болып көрінген оқиғаның астары терең әрі мұнды.

Ел тәуелсіздігінің 30 жылдығымен тұспа-тұс келген «Балалар әдебиетін қолдау» жылының қарсаңында белгілі ақын Маржан Ершудың «Кітапхана педагогикасы: Ертегітерапия» атты кітабы оқырманға жол тартты. Автордың сөзінше: «Ертегітерапия – халық ауыз әдебиеті үлгілерімен үндесіп, фантазиялармен байытылған шығармашылық әдіс». Бүгінде ертегітерапия Батыс елдерінде, Ресей мектептерінің іс-тәжірибелерінде методикалық әрі шығармашылық әдіс ретінде кеңінен қолданылуда [5].

Көпшілік оқырманға танымал «Тауға саяхат» әңгіме-хикаятының авторы Мейіржан Жылқыбай бүгінгінің балаларын «кішкентай ересектер» деп санайды. Осы арқылы жоғарыда айтқан ойымызды - қазіргі ұрпақтардың сана-сезімі, дүниетанымы, талаптары біз ойлағаннан әлдеқайда тереңірек екенін тағы да дәлелдейміз. Ия, «кішкентай ересектерді» қинап оқыта алмайтынын түсінген заманауи жазушылар аз да болса, оқырманға өтімді туындыларымен қуантуда. Автордың жоғарыда аталған қаламалды жинағы 2008 жылы Дулат Исабековтің алғысөзімен жарық көріп, кішкентай оқырмандарын тез арада баурап алды.

Бұл шығармашылықтың талғампаз оқырмандардың таңдауына айналуына бірден – бір себеп - Мейіржан Жылқыбайдың айтуынша, кез келген бала кітаптағы суреттерге қарап, әңгіменің сюжетін, автордың ойын түсіне алады, ол үшін белгілі бір тілді білуі де қажет емес Яғни, автор кітапты аниме жанрына ұқсатып жазғандай, «оқып отырып, мультфильм көргендей болдым» деген еді Дулат Исабеков [6].

Бүгінгі таңда балаларға арнап үш тілде шығармалар жазып жүрген жазушы Жан Амани ертегілеріндегі кейіпкерлерді өз заманының қаһармандары етіп, рухани-адамгершілік тәрбиені насихаттайды. «Даниялдың ғажайып әлемінде» 21-ғасыр балаларының арман-мақсаттарын басты кейіпкердің бойында ұштастырса, «Алуан түсті балықтар және Дария» ертегісі адамгершілік құндылықтарды насихаттайды. «Қызыл бәткенің бастан кешкендері» атты ертегісі иесіне өкпелеген аяқ киімнің үйден қашып кетуімен шытырман қызыққа толы оқиғалармен баяндалады.

Бүгінгі балалар әдебиетінің жарқын өкілі ретінде жазушы Нүрдәулет Ақышты атауға болады. Балалар мен жасөспірімдерге арналған «Жұмбақ іздер», «Момақан қыз», «Қиырдан келген көгершін» атты туындылар жинағы қазақ тілді оқырмандарға жақсы таныс. Автор

шығармашылығының ерекшелігі сонда – балалардың жас және ақыл-ой ерекшелігін түйсіне отырып, олардың жанына жақын өмірлік оқиғаларды тәрбиелік мәнімен қабаттастыра шебер әрі тартымды суреттейді. «Н. Ақыштың балаларға бағытталған туындысының көбі кеңестік уақытта жазылса да, ой желісі, көтерген мәселесі, өзектілігі әлі ескірген емес. Құндылығын жоймаған әңгіме-хикаяттар бүгінгі күннің жас оқырманына да қызмет етіп, оның рухани қажеттілігін өтейді деген ойдамыз», - деген пікірде әдебиеттанушы Әлібек Байбол [7].

Сонымен, соңғы 30-жылдықта қалыптасқан қазақ балалар әдебиетінің жалпы көрінісі қандай? Тәуелсіз Қазақстанның балалар көркем әдебиеті - қазақ халық ауыз әдебиеті мен кеңестік классикалық балалар әдебиетінен мұраға қалған адамгершілік-эстетикалық құндылықтарды сақтай отырып, жас ұрпақты адамгершілік пен идеялық тұрғыдан тәрбиелейді, әдеби талғамды қалыптастырудың, өмірлік тәжірибені байытудың көзі, жастардың эмоционалды және эстетикалық мәдениетін арттырады, өзін-өзі тәрбиелеуге ықпал етеді. Ең бастысы, «ақпараттар заманында» баланы өз білімін өз бетінше толықтыра білуге, ғылыми және саяси ақпараттың жылдам ағымында бағдарлай білуге дағдыландыра отырып, ұлттық, рухани, адамгершілік құндылықтарды бойына сіңіруді ұмытпау аса маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Біржан Ахмер, Балалар әдебиетінің бүгінгі бейнесі. 2018. URL: <https://adebiportal.kz/kz/news/view/20094>
- 2 Қызғалдақ Бейсенқұлова, Аслан Тілеген: Балалар ересектерден әлдеқайда ақылды. 2020. URL: <https://massaget.kz/layfstayl/debiet/63798/>
- 3 Нугыбаева Г., Детская литература Казахстана 1970-80-ых годов (развитие, нравственная проблематика, язык): диссертация кандидата филологических наук. Алма-Ата, 1984.
- 4 Ахметұлы Д. Робот және алты асық (заманауи ертегілер). Алматы, 2019. - 48 б.
- 5 Наргиза Аршидин, Балаларға пайдалы 5 кітап: Бағдат Мәжитов нұсқасы. 2020. URL: <https://baribar.kz/124641/balalargha-pajdaly-5-kitap-baghdad-mazhitov-nusqasy/>
- 6 Әлібек Байбол, Балалар әдебиеті және Нұрдәулет Ақыш. 2020. URL: <https://malim.kz/9989>

References

- 1 Birjan Ahmer, Balalar ädebiatınıñ bügingi beinesi. 2018. URL: <https://adebiportal.kz/kz/news/view/20094>
- 2 Qyzğaldaq Beisenqūlova, Aslan Tilegen: Balalar eresekterden äldeqaida aqyldy.2020.URL: <https://massaget.kz/layfstayl/debiet/63798/>
- 3 Nugybaeva G.,Detskaia literatura Kazahstana 1970-80-yh godov (razvitie, nraivstvennaia problematika, iazyk): disertasia kandidata filologicheskikh nauk. Alma-Ata, 1984. .
- 4 Ahmetūly D. Robot jāne alty asyq (zamanauı ertegiler). Almaty, 2019. - 48 b.
- 5 Nargiza Arşidin, Balalarğa paidaly 5 kıtap: Bağdat Mäjıtoı nūsqasy. 2020. URL: <https://baribar.kz/124641/balalargha-pajdaly-5-kitap-baghdad-mazhitov-nusqasy/>
- 6 Älıbek Baıbol, Balalar ädebiatı jāne Nürdüulet Aqyş. 2020. URL: <https://malim.kz/9989>

A.T. Davtaliyeva¹, B.D. Zhumakayeva¹

¹Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: aruzhan.davtaliyeva@sdu.edu.kz

FEATURES OF IDENTICAL DEVELOPMENT OF KAZAKH CHILDREN'S LITERATURE DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

Abstract. The article reveals the features of the ideological development of the works of Kazakh children's literature over the years of independence. The article analyzes how much children's creativity and the image of heroes in it have changed under the influence of factors of historical, social and Western civilization. The similarities and differences between children's literature of the past centuries and modern works from the point of view of their idea are also differentiated. An overview is given and the ideological content of a number of significant works of outstanding representatives of children's literature during the period of independence is considered. The thinking, level of development, dreams and fantasies of the heroes of the first years of independence and the last decade are not the same. Thus, over the past 30 years, the image of children's heroes has changed rapidly over time. In conclusion, the overall picture of Kazakh children's literature, which has developed over the past 30 years, was

characterized by its modernity, courage, freedom, speed, extolling moral and aesthetic values.

Keywords: kazakh literature, children's literature, 21st century literature, kids, teenagers, tale.

А.Т. Давталиева¹, Б.Д. Жумакаева¹

¹Университет имени Сулеймана Демиреля, Қаскелен, Казакстан

*e-mail: aruzhan.davtaliyeva@sdu.edu.kz

ОСОБЕННОСТИ ИДЕАТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация. В статье раскрываются особенности идейного развития произведений казахской детской литературы за годы независимости. Анализируется, насколько под влиянием факторов историко-социальной и западной цивилизации изменилось детское творчество и образ героев в нем. Также дифференцируются сходства и различия между детской литературой прошлых веков и современными произведениями с точки зрения их идеи. Дается обзор и рассматривается идейное содержание ряда значительных произведений выдающихся представителей детской литературы в период независимости. Мышление, уровень развития, мечты фантазии героев первых лет независимости и последнего десятилетия неодинаковы. Таким образом, за последние 30 лет образ детских героев стремительно менялся со временем. В заключение, общая картина казахской детской литературы, сложившаяся за последние 30 лет, характеризовалась своей современностью, смелостью, свободой, быстротой, превозносятся нравственно-эстетические ценности.

Ключевые слова: казахская литература, детская литература, литература XXI века, дети, подростки, сказка.

Келін түсті 24 Ақпан 2022

Болат Шайменов^{1*}

¹Сулейман Демирель атындағы университеті, Қаскелең, Қазақстан

*e-mail: bolat.shaimenov@sdu.edu.kz

АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ҰСТАНҒАН ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЛҒАШҚЫ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ИДЕОЛОГЕМАСЫ

Аңдатпа. Бұл мақала алаш зиялылары ұстанған ұлттық мемлекеттік идеяның Қазақстанның бүгінгі идеологиялық бағытымен байланысын талдауға арналған. Тақырып бүгінгі күнге дейін бірнеше зерттеуге нысан ретінде алынса да, әлі өзектілігін жойған жоқ. Бүгінгі Қазақстан республикасының дамуға бағытталған стратегиялары ХХ ғасыр басындағы Алашорда үкіметі тұжырымдаған еске түсіруді қажет етеді. Жұмыста Алаш қозғалысы өкілдерінің ұлттық мемлекеттілікті қалыптастырудағы қызметі және ұлттық идеологияны қайта жаңғыртудағы іс-әрекеттері баяндалады. Жапония үлгісіндегі демократиялық мемлекет құру идеясына сараптау жүргізіледі. Зерттеуде тарихшылар мен саясаткерлердің Алаш идеясына жасаған талдаулары негізге алынған.

Түйін сөздер: идеология, Алашорда, алаш зиялылары, репрессия, Кеңес Одағы, тәуелсіздік.

Қазақстан – бүгінде әлемдік аренада өзіндік орны бар, тәуелсіз және дамушы мемлекет. Тәуелсіздікке қол жеткізген отыз жылда еліміз бірқатар жетістіктерге жетті. Олардың барлығы дерлік стратегиялық жоспарлар мен идеологиялық тұжырымдардың негізінде жүзеге асты. «Қазақстан 2030», «Қазақстан 2050», «Мәңгілік ел» т.б стратегиялық бағдарлар дамыған елу елдің қатарындағы бүгінгі Қазақстанның жол картасы болды. Дегенмен еліміздің тәуелсіздігі мен ұлт болып ұйысуымызға негіз болған идеология жанымыздың жиырмамыншы ғасырдың басынан, егемен ел құруға талпынған алаш зиялыларының көзқарастарынан бастау алады.

Ғалым-жазушы Т.Жұртбай кеңестік идеологияның ықпалы мен өткен ғасырдағы халқымыздың рухани жағдайын саралай келіп, алаш зиялылары туралы келесідей тұжырым жасайды. «Қазақ елінің рухын

тәуелсіз ұлт дәрежесіне жеткізу жолына бүкіл арман-мұратын, қайратын, талантын тағдыр талайына салған тұлғалар сол «астан-кестен заманда» өмір сүруімен де Бостандық рухының қасиетті бейнелеріне айналды. Олар ұлттың тәрбиеші зиялылары ретінде танылып, иісі алашқа мойындалды. Ұлттық биліктен айырылып, «өз қолынан өзінің ырқы кеткен соң да» (Абай) қазақтың қамын жеп елінің мұң-мұқтажын жоқтай білді. Азаматтық мойынсынбауды, Рухани тәуелсіздікті, Ұлт азаттығын мұрат тұтты» [1, 13 б.]. Ғалым атап көрсеткендей, алаш қайраткерлерінің табандылығының арқасында «Алашорда» үкіметі құрылды. Бұл халқымыз үшін тәуелсіздікке жасалған алғашқы қадам еді. Бұл үкімет арқылы зиялы қауым қазақ халқының да дербес ел ретінде өмір сүруге құқы бар екенін негіздеп берді. Алаш қозғалысының Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, Ж.Досмұхамбетов, М.Шоқаев, Ж.Ақбаев, М.Тынышбаев, Р.Мәрсеков және т.б қайраткерлері еркіндік пен теңдік жолында ашық күреске шықты. Олар идеяларын «Қазақ», «Жас азамат», «Бірлік туы» сынды баспасөздер арқылы ұсынып, патшалық және кеңестік Ресейде болып жатқан өзгерістерді бақылаумен, халыққа түсіндірумен болды.

Алаш зиялылары ұстанған көзқарастың бүгінгі күнмен байланысы туралы тұжырымында тарихшы-ғалым М. Қойгелдиев 1917 жылы Алаш автономиясын құру туралы хабарламаның ұлттық мемлекеттілікті жаңғыртудың әрекеті болғанын сөз етеді. «Ресей империясының құрамындағы Алаш автономиясы» деу арқылы, Әлихан Бөкейханов қазақтар өз мемлекетін құруға әлі даяр емес дегенді білдіргісі келді. Ол жеке мемлекеттілікке өту үшін даярлық кезеңі қажет, тәуелсіздік туралы мәселені болашақта айтуға болады деді. Желтоқсанның сол бір күндерінде бір кездері Алаш қозғалысы өз алдына қойған мәселелер көтерді. Қазақстанның 1991 жылы мемлекеттілік алуы Алашорда идеясының заңды жалғасы деп есептеймін», -деп қорытындылайды[2, 3 б.].

Өткен ғасырда қазақ жерінде, қазақ қоғамында екі бірдей идеология үстемдік етті. Оның бірі – таптық тартыстың «жауынгерлік құралына» айналған кеңестік идеология, екіншісі – ұлттық рухқа негізделген Алаш қозғалысының идеологиясы. Зерттеуші Т.Жұрбай айтқандай, «Идеология – байсалды мінезге, пайымды пікірге, тұрақты көзқарасқа ие тұлғаларды да жол айырығында әнтек аттатып, бұрыс бастырып жібереді. Егер сол идеология қандай да бір кек пен өштіктің, қарымта қайырудың қаруын айналса – қасірет»[3, 7 б.]. Қазақ баласына қасірет әкелген кеңестік идеологияға тойтарыс беру үшін алаш зиялылары да идеологиялық жолды ұстанды. Аңқау халықты адастырып, мәңгүртке айналдыра бастаған, отаршыл жүйенің саяси «қаруына» қарсы тұру үшін Алашордалықтар қазақтың жан жарасына бойлады. Айталық,

оқығандарды халық арасына, ауылдарға жіберіп, қарапайым халыққа саяси жағдайды түсіндірді. Отарлық қамытынан арылудың халыққа қаншалықты қажет екенін айтып, бірігуге шақырды. Нәтижесінде көпшілік уездер мен ауылдарда комитеттер мен ұйымдар ашылып, қазақ мүддесі үшін сан-салалы жұмыстар атқарыла бастады. Алаштың зиялы қауымы өкілдері осындай ұйымдастыру, көпшілікке түсіндіру, насихат жұмыстарын атқару кезінде кездескен әртүрлі кедергілерге кеңестік жүйе мен отарлық саясатқа деген ызасын, азаматтық өкініштерін естеріне түсіріп, азаматтардың көкірегінде ұлттық намыс отын жағу үшін халықтың сана-сезіміне психологиялық әдістер арқылы әсер етті.

«Халықтың құлағы һәм көзі» саналатын басылымдар арқылы үндеулер жариялап отырды. Бұл идеологияның негізінде нағыз қазаққа керек ұлттық идея жатыр еді.

Негізінен алаш зиялылары ұстанған ұлттық идея бес түрлі бағытты қамтиды.

Алғашқы бағыт: жер, жер және жер. Себебі жерсіз мемлекет те, Отан да болмайды. Әлихан Бөкейхановтың ұйғарымы бойынша: «Қазақтың байырғы жерін қашан қазақтар өз бетінше ғылым мен техникаға сүйеніп толық игермейінше, жер жеке меншікке де, қоныстанушыларға да берілмейді». Бұл бағыт ұлттық мүддемізде көне түркі дәуірінен бері маңызға ие. Әйелі мен атын берген көршілеріне, жерін беруден бас тартқан Мөде хикаясы күні бүгінге дейін қазақ жерінің құндылығын сезіндіруде қолданылып келді. «Мәңгілік ел» стратегиялық жоспарында да жердің маңыздылығы негізгі мәселелердің қатарында қозғалады.

Келесі бағыт: жердің астындағы, үстіндегі, аспанындағы барлық игілік қазақ мемлекетіне қызмет етуі керек. Ә.Бөкейханов айтқандай: «Оның әр бір түйір тасы қазақтың өңіріне түйме болып қадалу керек». Алаш зиялылары ұстанған бұл бағыттың жүзеге асуын бүгінгі күндегі Қазақстанның даму жолымен дәлелдеуге болады. Демек, «Ұлы Даланың жеті қыры» бағдарламасында қамтылған жер байлықтарын игеру мәселесі де жиырмасыншы ғасырдағы Алашордалықтардың ұстанған жолы, көздеген бағыты болған.

Үшінші бағыт та Әлихан Бөкейхановтың жобасы бойынша жарияланған. «Қазақтың жерінде өндірілген бір уыс жүн сол мемлекетің азаматтарының үстіне тоқыма болып киілуі керек», - дейді ұлт зиялысы. Бұл сөздердің астарында халықтың толыққанды экономикалық еркіндікке жетуін аңсау жатыр. Аталған ұстаным да бүгінгі Қазақстанның ұлттық мүддесінен орын алады. Дегенмен, екі ғасырдағы жағдайлардың бір-бірінен ерекшеленетінін ескеруіміз керек. Ә.Бөкейхановтар заманында

Қазақстан Ресейдің шикізат көзі болды: елде өндірілген өнімдердің өте көп бөлігі орталыққа жөнелтілетін. Сондықтан да алаш зиялылары ел өнеркәсібінің өзімізге қызмет еткенін қалады. Ал бүгінгі жағдай сәл басқаша сипатқа ие. Енді еліміз ешқандай мемлекет үшін өнім өндірмейді, алайда экспорт пен импорттың теңсіздігінен халқымыз өзге елде өндірілген өнімдерді көбірек тұтынады. Демек, жоғарыда аталған Ә.Бөкейханов ұстанымы әлі де ел экономикасының ұраны болуға лайықты. Төртінші ұстаным бойынша алаш зиялылары «қазақ мемлекетінде мемлекет құрушы ұлттың тіл, дін, діл үстемдігі болуы керек», -деп есептеді. Арада жүз жылдай уақыт өтсе де осы ұлттық құндылықтар мәселесі бүгінгі Қазақстан үшін де үлкен маңызға ие. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының жарияланып, сол бағытта жұмыстардың жүргізілуі бұл үдеріс жүзеге аса бастағанымен, әлі де уақытты, әрекетті қажет етеді.

Әсіресе тіл мәселесі соңғы жылдары бір жүйеге қойылып, қазақ тілінің мәртебесі артып келеді.

Бесінші бағыт – алаш зиялыларының негізгі мақсаты. Бұл тәуелсіз ғылымға, ұлттық салт-дәстүрге негізделген заңға сүйене отырып, Жапонияның үлгісіндегі ұлттық-демократиялық мемлекет құру еді[3, 454 б.]. Дегенмен зиялы қауымның түпкі мақсаты дәл осы күйінде орындалған жоқ. Бүгінгі Қазақстан Франция үлгісіндегі конституцияны қабылдап, бірнеше ұлт пен ұлысқа Отан болып, дін мен тілдер арасындағы баланысты сақтап отырған зайырлы, унитарлы мемлекет. Әрине, алаш аңсаған демократияның ұлттық үлгісі қабылданбауы өз кезегінде бірқатар кедергілер алып келді. Алайда «елу жылда ел жаңа» десек, жүз жылда бірқатар өзгерістер енгендіктен, дәл Жапония үлгісін қабылдау мүмкін болмады. Тәуелсіздік алар жылдары жеріміз жүздеген халықтардың мекені болатын, әртүрлі дін, әр қилы тіл қолданыста болды. Сондықтан бүгінгі Қазақстанды құруда Алашордашылардың ұлттық идеясының түп қазығы негізге алынбады. Алайда отыз жыл ішінде мемлекетімізде қабылданған заңдар мен стратегиялық бағдарламалар бұл олқылықтың орнын толтырып келеді. Айталық, елдің рухани өмірінде де, экономикасында да бірқатар өзгерістер орын алды. Шұбарланған тіл, ұмытыла бастаған ұлттық құндылық мәселесі де соңғы бесжылдыққа республиканың негізгі бағдарға алған нысаны болды. Себебі ел үкіметі қанша жердер көпұлтты, зайырлы қоғам құрамыз дегенімізбен, ұлттың ертегі ұлттық болмыста екенін жақсы түсінді. Сол себепті де алаш зиялыларының асыл арманы бірте-бірте іске асып келеді.

Сонымен, кешегі «Алашорда» үкіметі мен бүгінгі тәуелсіз Қазақстан арасында тарихи-мәдени сабақтастықтың бар екені белгілі. Бұның бірнеше себептері де бар. Біріншіден, ХХ ғасырдың басындағы

тарихи жағдайлар империялық отаршыл үкіметті дағдарысқа ұшыратты. Аталған тарихи оқиғалар кеңестік қоғамда көптеген резонанс туғызды. Мәселен, саяси жағдайларды бақылауда ұстап отырған алаш зиялыларының ел болашағының жаңа моделін құруына түрткі болды. Екіншіден, қазақ жерінде отаршылдыққа қарсы ұлттық азаттық бас қосулар көбейді. Үшіншіден, алаш зиялылары қазақ халқының ел болып қалыптасудағы шарттарын: мемлекеттік құрылым түрін, еуразиялық геосаяси аренадағы орнын, негізгі өкілеттігі мен мәртебесін әртүрлі жолмен, өз позицияларына сай дамытты. Саясатқа белсене араласқан алаш қайраткерлерінің тағы бір елеулі еңбегі – саяси сауатсыздықпен күресіп, мемлекеттік мәселелерді жылдам шеше алуларында. Себебі жиырмасыншы ғасырдың басынан Кеңес одағы бірте-бірте дами берді. Бұл уақытта қазақ қоғамын сақтап қалу және ұлттың дамуы үшін барлық жағдай жасалған жаңа мемлекет құру қажеттілігі туды. Оның үстіне, аталған жағдайда мемлекет құру дегеніміз – қазақ халқы үшін ұлттық проблемаларды шешетін және халық болып қалыптасудың кілті жатқан негізгі шешім еді [4, 22 б.].

Өзара үш топқа (либералды-демократтар, түрікшілдер және социалисттер) бөлінген алаштың зиялы қауымы Ә.Бөкейханов ұстанған ұлттық мемлекеттік өз-өзін ұйымдастыр идеясын жақтады. Және осы идея жолында тынымсыз еңбек етіп, өмірлерін де құрбандыққа берді. Ұлт-азаттық қозғалыстың жетекшісі және қазақ автономиясының алғашқы басшысы Әлихан – үкімет құрып қана қойған жоқ, барлық салада қазақ оқығандарының басын біріктірді. Бұл туралы Қошке Кемеңгерұлы: «Үкіметтің қара қуғын жасаған күндерінде, айдауына да, абақтысына да шыдап, ел үшін басын құрбан қылған ат төбеліндей ғана азаттық тобы болды. Бұл топты баулыған Әлихан», -деп жазады[5, 26 б.]. Сонымен қатар, Әлихан Бөкейханов «Қазақ» газетінің ақырғы санына дейін саяси және тарихи тақырыптарда көптеген мақалалар жариялады. Бәрінде де ұлттық рух, халық қамы, тіл жайын негізгі мәселе ретінде қозғады. Саяси мәселелерден бөлек, зиялылардың қай-қайсысы да ғылымда, тілде, әдебиетте, мәдениет пен өнерде өзіндік із қалдыра білді. Демек, алаш ардақтылары көздеген негізгі идея – жан-жақты дамыған мемлекет құру, ұлт болып ұйысу, кемел елдің негізін қалау еді. Бұл идея бүгінгі Қазақстанның да даму жолындағы темірқазық жоспары саналады.

Сөздің тоқетеріне келсек, Алаш идеясы – бүгінгі Тәуелсіз Қазақстан республикасының алғашқы тұжырымдамалық идеясы. Осыдан жүз жыл бұрын айтылып қойған, он жылға жетпей тамырына балта шабылған ұлттық идеяны еліміз отыз жыл еркіндіктің әр кезеңі бойы пайдаланып келеді. Демек, осыдан жүз жылдай уақыт бұрын күллі

қазақ қоғамын саналы түрде қорғап, оларға шын жанашырлық сезімін көрсеткен, ұлтына ұл бола білген зиялылардың еңбегі бүгінге де, болашаққа да аманат. Жоғарыда талданғандай ел іргесін берік ұстауда, мәңгілік ел құруда қазаққа идея іздеп, жоспар құрудың керегі жоқ. Барлығы да ата- бабаларымыз жасаған жосда, олар көрсеткен ізде жатыр. Біздің алаш зиялылары алдындағы адалдығымыз бен борышымыз: Алаштың аманатын санамызға сіңіру, соған лайық еңбек ету, өткенге құрмет көрсету. Ең алдымен, «Керегеміз – ағаш, ұранымыз – Алаш» деген ұлттық идеямызды ұрпақ бойына сіңіріп, тәуелсіз қалпымызбен, еркін санамызбен болашаққа қадам баса беруіміз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Тұрсын Жұртбай. Ұраным - Алаш! (түрме әфсанасы): зерттеулер. 1- том.– Алматы: Ел-шежіре, 2008. – 468 б.
- 2 Қойгелдиев М.Қ. Ұлттық саяси элита. Қызметі мен тағдыры (XVIII – XX ғғ.). Зерттеулер. – Алматы: Жалын, 2004.– 400 б.
- 3 Тұрсын Жұртбай. Ұраным - Алаш! (түрме әфсанасы): зерттеулер. 2- том.– Алматы: Ел-шежіре, 2011. – 464 б.
- 4 Аманжолова Д.А. Алаш исторический смысл демократического выбора. – Алматы: Таймас, 2013. – 400 с
- 5 Аллаберген Қ. Алты алаштың ардақтылары: монография. – Алматы: Рауан, 1994. – 111 б.

References

- 1 Tursyn Jurtbai. Ūranym - Alaş! (türme äfsanasy): zertteuler. 1- tom.– Almaty: El-şejire, 2008. – 468 b.
- 2 Qoigeldiev M.Q. Ūlttyq saiasi elita. Qyzmeti men tağdyry (HVIII – HH ğğ.). Zertteuler. – Almaty: Jalyn, 2004.– 400 b.
- 3 Tursyn Jurtbai. Ūranym - Alaş! (türme äfsanasy): zertteuler. 2- tom.– Almaty: El-şejire, 2011. – 464 b.
- 4 Amanjolova D.A. Alaş istoricheski smysl demokraticeskogo vybora. – Almaty: Taimas, 2013. – 400 s
- 5 Allabergen Q. Alty alaştyñ ardaqtylary: monografia. – Almaty: Rauan, 1994. – 111 b.

Bolat Shaimenov

¹ Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: bolat.shaimenov@sdu.edu.kz

THE NATIONAL IDEA OF THE ALASH INTELLECTUALS – THE FIRST CONCEPTUAL IDEOLOGY OF INDEPENDENT KAZAKHSTAN

Abstract. This article is devoted to the analysis of the connection of the National state Idea, which was adhered to by the Alash intelligentsia, with the current ideological direction of Kazakhstan. The topic has not yet lost its relevance, although it has been taken as the object of several studies. Today's development strategies of the Republic of Kazakhstan require a reminder of the idea of Alashorda, formed by the government at the beginning of the XX century. The work highlights the activities of representatives of the Alash movement in the formation of national statehood and the role in the modernization of national ideology. An expert examination of the idea of creating a democratic state on the example of Japan was carried out. The research is based on the research of historians and politicians about the Alash intelligentsia.

Keywords: ideology, Alashorda, the Alash intelligentsia, repression, the Soviet Union, independence.

Болат Шайменов¹

¹Университет имени Сулеймана Демиреля, Каскелен, Казахстан

*e-mail: bolat.shaimenov@sdu.edu.kz

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛОВ АЛАША – ПЕРВАЯ КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА

Аннотация. Данная статья посвящена анализу связи Национальной государственной идеи, которой придерживалась алашская интеллигенция, с сегодняшним идеологическим направлением Казахстана. Тема до сих пор не утратила своей актуальности, хотя и была взята в качестве объекта нескольких исследований. Сегодняшние стратегии развития Республики Казахстан требуют напоминания об идее Алашорды, сформированной правительством в начале XX века. В работе освещается деятельность представителей движения Алаш в формировании национальной государственности и роль в модернизации национальной идеологии. Проведена экспертиза идеи создания демократического государства на примере Японии. Исследование основано на исследованиях историков и политиков об алашской интеллигенции.

Ключевые слова: идеология, Алашорда, алашская интеллигенция,

репрессия, Советский Союз, независимость.

Келін түсті 13 Қаңтар 2022

IRSTI 14.01.45

DOI: <https://doi.org/10.47344/sdu%20bulletin.v58i1.680>

A. Omarova^{1*}, S. Tulepova¹

¹Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: aigerim.omarova@sdu.edu.kz

TO USE OR NOT TO USE: INSTAGRAM AS A FACILITATOR OF DEVELOPING ENGLISH WRITING SKILLS

Abstract. Developing writing skills may be challenging for the majority of students while learning English. They easily get bored of typical writing structures and often neglect such tasks. In order to engage students in the writing process and boost their interest, teachers always try to search for new modern teaching tools. One of the contemporary instruments to develop English as a foreign language (EFL) learners' writing skills might be using social media. The current article attempts to conduct an overview of the studies devoted to the investigation of Instagram as a tool to practice writing as well as to facilitate the development of writing skills.

Keywords: Instagram, writing skills, EFL students, development

Introduction

Improving writing skills may be challenging for the majority of students while learning English. They easily get bored of typical writing structures and often neglect such tasks. In order to engage students in the writing process and boost their interest, teachers always try to search for new modern teaching tools. One of these instruments can be writing texts via Instagram. The research shows that integrating various applications and internet platforms in teaching foreign languages is rather effective and demonstrates good results [1]. Nowadays the role of social media is significant for almost everyone. Based on Kemp's [2] report for 'We Are Social', people spend 50.1% of their time per day on social media apps. One of them is Instagram, which has more than 1 billion users all over the world [3]. The average time that people spend on this social network is 28 minutes that makes it the fourth most used app after Facebook, WhatsApp, and Facebook Messenger [3]. The development of social media has also influenced the methodology of teaching foreign languages. Teachers try to combine creative writing and social media together to enhance students' writing skills and motivation while learning a foreign language. Extensive research has

already been conducted regarding the use of Instagram in developing writing skills of English as a foreign language (EFL), English as a second language learners all over the world [4] [5] [6]. The current article attempts to make an overview of some recent studies devoted to the investigation of Instagram as a tool to practice writing as well as to facilitate the development of writing skills. The authors describe the advantages and disadvantages of utilising Instagram, university students' perceptions and attitudes towards Instagram by presenting the findings of the works related to the development of writing skills via this platform.

Main part

In the twenty-first century, the rapidly evolving dynamics of technology require new and innovative ways of teaching. For example, Nugroho and Rahmawati [4], Handayani et. al. [5], and Saleh and Muhayyang [6] examined the influence of Instagram on students' writings and found a great difference between pre-test and post-test essays, which showed the effectiveness of using Instagram in practicing writing. Although, according to some students' opinion, they would enjoy receiving feedback, from their peers and teacher, offline not online. Moreover, all these researchers suggested involving other tools of Instagram, such as instastory and instapolling, to enhance students' creativity and interest. Nugroho and Rahmawati [4] believe that the role of social media is insignificant, especially in learning English writing skills. They conducted the pre-experimental research with 36 Indonesian ESP (English for Specific Purposes) students, which included eight meetings. Pre-test and post-test, writing a descriptive essay, and survey were used by the researchers to achieve the study goal. Handayani et. al. [5] used the same instruments to collect data with 34 Indonesian university students. Six meetings including pre-test and post-test were organized, where they should have written opinion essays. Other researchers Saleh and Muhayyang [6] used the same mixed-method research with 25 students and a semi-structured interview with 10 of them, who showed the highest result on post-test.

Insani [7], Renaldi [8], and Bestari [9] conducted a pre-experimental method; however, as an instrument, the researchers used only pre-test and post-test results. Except for positive outcomes, similar to mentioned research works, the researchers highlighted some disadvantages of using Instagram as poor internet connection, passive students' engagement, and language barriers. Based on Insani [7] research with 25 students, 'the students mean score of post-test was (79.36) greater than the mean score of pre-test (66.84)'. Renaldi [8] concluded that 'the mean score of pre-test (47.3) is lower than the mean score of post-test (78.6)', which proved the effectiveness of Instagram in learning writing skills.

According to Bestari [9], data were analyzed through a questionnaire and an interview among 11 students of the Mathematical Study Program, who took English classes. The same research was conducted by Nurdiansyah and Abdulrahman [10], Ragustio [11], Sallamah and Sabiq [12] via using a quasi-experimental method. Nurdiansyah and Abdulrahman [10] selected 370 students, Ragustio [11] - 76 students, and Sallamah and Sabiq [12] - 35 students to do their experiment. Based on the findings, there was a significant difference in writing performance between the control and experimental groups. The usage of Instagram motivated experimental groups' students to study better and raised their interest in the writing process. Moreover, researchers highlighted that students understand learning materials better and exchange their ideas freely in the class. This non-traditional way of writing provided an opportunity for peers to see each other's work and benefit from it or prevent the same mistakes. However, based on Nurdiansyah and Abdulrahman's [10] results, poor internet connection and size of application were discovered as weaknesses of using Instagram in teaching.

Akhiar et. al. [13] investigated university students' perceptions and attitudes about the usage of Instagram for improving writing skills in English class. The outcome of the experiment showed participants' high positive perceptions about using Instagram for writing class; however, their attitudes were on the average level. 101 undergraduate Malaysian students were supposed to write a descriptive essay and post it on the Instagram platform. Moreover, the questionnaires with twenty closed-ended statements and five open-ended questions were done by the students. The researchers used a quantitative method to analyze the closed items. On the other hand, both quantitative methods with the help of mean scores and qualitative by analyzing the content were used to analyze the respondents' answers to the open-ended questions. There were two issues discovered by the researchers. Firstly, students did not want to share the posts with their followers due to some personal reasons. Therefore, Akhiar et. al. [13] suggested creating a new account, which may be accessible only to learners' group mates and the teacher. Secondly, students struggled with grammar mistakes, which demotivated them to write. Researchers recommended building a friendly atmosphere and peering community, where all of them can practice and assist each other. This develops students' English proficiency and self-confidence. Finally, they highlighted the importance of a writing activity period for future research papers, which should be up to 15 weeks.

However, despite an improvement in writing performance, the research

results by Zarate and Cisterna [14], Suswati and Saleh [15], and Hidayah [16] showed negative perceptions of students' towards using social media in the learning process. According to Zarate and Cisterna [14], the 6th-grade students' responses in a bilingual school in Chile, they did not notice any changes and development from their previous writings. This interpreted that giving corrective feedback is essential for the students. Furthermore, they got easily distracted while using writing on Instagram and could switch to other pages. Suswati and Saleh [15] decided to implement social media such as Facebook, WhatsApp, and Instagram for developing students' writing and reading abilities. The participants were 80 undergraduate university students. The researchers used Research and Development method and the Likert Scale to analyze data and get the results. According to the findings, students were not satisfied with the general process because of the inappropriate learning materials that the teacher had chosen. They did not meet students' needs and as a result, demotivated them to learn reading and writing. Finally, in order to discover challenges of specific aspects of learning English that students mostly have, Hidayah [16] analyzed 36 tenth-grade students' descriptive essays on Instagram. According to data, 'the most dominant errors were grammar with 117 errors or 48,35 %, the second was punctuation 72 errors or 29,75%, the third was capitalization with 44 errors or 18,18 % and the last was spelling with 9 errors or 3,72 %'. The researcher gave some recommendations to improve general English language skills; however, he did not mention the role of Instagram and its impact on students' performance. Besides writing descriptive essays and comparing control and experimental groups' results, Shafie and Mahadi [17], Kurdi [18], Pujiati et. al. [19], and Cruz [20] discovered the importance of tasks and their usage through Instagram. Shafie and Mahadi [17] believe that activities, which are done via Instagram, should be entertaining. They prepared various types of tasks for different levels. Results showed the improvement of students' writing skills and high engagement while selecting images and hashtags for their posts. Moreover, they enjoyed reading their peers' texts and leaving some comments. Similarly, Kurdi [18] suggested conducting pre-activity, main activity, and post-activity during the class. These steps guide students and help them to complete the task successfully while using the social network. Moreover, Pujiati et. al. [19] conducted an experiment with 93 students via Instagram stories. They posted questions and participants had 24 hours to answer them. During the process, students showed high competitive skills, as they wanted to get more correct answers than their peers did. In general, the task was interesting for them and it motivated students in learning English. Finally, Cruz [20] collected data from

five Instagram users through a questionnaire about the use of the target language on this platform. According to participants' responses, it was concluded that Instagram improved their language skills and communication skills.

Conclusion

To summarize, the article presented an overview of previous recent research considering both advantages and disadvantages of using Instagram for developing writing skills. According to researchers' experience and findings, the majority of writing instructors succeeded in applying it for their lessons and determined higher academic results than learners had before. Moreover, students shared positive feedback and enjoyed doing the tasks. Reviewing all researchers' studies and analyzing their outcomes, we consider Instagram as a beneficial instrument in improving students' writing skills. There is no perfect approach or teaching tool. Therefore, each educator should meet students' needs, select appropriate materials, think of all anticipated problems, and find possible ways to solve them. We need to modify this teaching instrument and adapt it individually to the specific class.

References

- 1 Miangah, T. M., & Nezarat, A. Mobile-assisted language learning. *International Journal of Distributed and Parallel Systems*, 3(1), (2012): pp. 309-219.
<http://airccse.org/journal/ijdps/papers/0112ijdps26.pdf>
- 2 Kemp, S. Digital 2020: 3.8 Billion People Use Social Media. We Are Social, (2020). Retrieved from <https://wearesocial.com/blog>
- 3 McLachlan, S. 35 Instagram Stats That Matter to Marketers in 2022. Hootsuite, (2022). Retrieved from <https://blog.hootsuite.com/instagram-statistics/>
- 4 Nugroho, A., Rahmawati, A. "Let's Write a Caption!": Utilizing Instagram to Enhance ESP Students' Writing Skills. *Journal Basis*. Vol. 7, No.1, April, (2020): pp. 1-12. DOI: <https://doi.org/10.33884/basispub.v7i1.1782>
- 5 Handayani, A. D., Cahyono, B. Y., Widiati, U. The Use of Instagram in the Teaching of EFL Writing: Effect on Writing Ability and Students' Perceptions. *Studies in English Language Teaching*. Vol. 6, No. 2, May, (2018): pp. 112-126. DOI:10.22158/selt.v6n2p112
- 6 Saleh, M., Muhayyang, M. Instagram as a Media to Foster EFL Students' English Writing Skill. *Journal of English Language Teaching ELT Worldwide*. Vol. 8, No.2, (2021): pp. 331-342.

DOI: <https://doi.org/10.26858/eltww.v8i2.22588>

- 7 Insani, N.A. The Use of Instagram to Improve Students' Writing Skills in Descriptive Text (A Pre-Experimental Study at the Tenth Grade of SMAN 2WAJO in Academic Year 2019/2020"). A thesis of English Education Department, Faculty of Teacher Training and Education, Universitas Muhammadiyah Makassar, (2020). Retrieved from: https://digilibadmin.unismuh.ac.id/upload/11002-Full_Text.pdf
- 8 Renaldi, S. Using Instagram to Improve Students' Ability and Interest in Writing Descriptive Paragraph (A Pre Experimental Study at Twelfth Grade Students of SMA Muhammadiyah 1 Unismuh Makassar), under the thesis of English Education Department, the Faculty of Teachers Training and Education, Muhammadiyah University of Makassar, (2017). Retrieved from: https://digilibadmin.unismuh.ac.id/upload/767-Full_Text.pdf
- 9 Bestari, A. C. Y. Students' Perception of Instagram Caption as Media in English Language Teaching. *Journal of Applied Linguistics (ALTICS)*. Vol 2, No 1, (2020): pp. 11-21. DOI: <https://doi.org/10.36423/altics.v2i1.366>
- 10 Nurdiansyah, A., Abdulrahman, T. R. The Use of Instagram to Develop Students' Writing Ability. *Akademika: Jurnal Teknologi Pendidikan*. Vol 9, No. 1, (2020): pp. 97-107. DOI: 10.34005/akademika.v9i01.808
- 11 Ragustio, E. The Use of Instagram to Improve Students' Ability in Writing Descriptive text at Seventh Grade Students of SMPN 1 Cileunyi Bandung Academic Year 2018-2019. An Undergraduate Thesis. The Research of English Education Department, The Faculty of Tarbiyah and Teacher Training of State Islamic University of Sunan Gunung Djati Bandung, (2019). Retrieved from: <http://digilib.uinsgd.ac.id/25090/>
- 12 Sallamah, I. B., Sabiq, A. H. A. Does Instagram as Learning Media Affect Students' Writing Skill on Recount Text?: An Experimental Research. *Journal of Research and Innovation in Language*. Vol. 2, No. 3, December, (2020): pp. 129-133.
- 13 Akhlar, A., Mydin, A., Kasuma, S. A. A. Students' perceptions and attitudes towards the use of Instagram in English language writing. *Malaysian Journal of Learning and Instruction (MJLI)*, Special issue on Graduate Students Research on Education, (2017): pp. 47-72.

DOI: <https://doi.org/10.32890/mjli.2017.7796>

- 14 Zarate, P., Cisterna, C. Action Research the Use of Instagram as an Interactive Tool for Developing the Writing of Short Stories. *European Journal of Education Studies*. Vol. 2, Issue 8, (2017): pp. 527-543. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1035497>
- 15 Suswati, R., Saleh, S. The Use of Social Media in Designing the Writing Assessment for EFL Students. *Journal of ELT Research*. Vol. 4, No. 1, (2019): pp. 26-34. DOI: 10.22236/JER_Vol4Issue1pp26-34
- 16 Hidayah, N. N. An Analysis of Writing Ability on Instagram Caption as Teaching Media at SMA N 1 Simo in Academic Year 2019/2020. Thesis. Thesis, English Language Education, Cultures and Languages Faculty, State Islamic Institute of Surakarta, (2020). Retrieved from: <http://eprints.iain-surakarta.ac.id/178/1/NOVI%20NUR%20HIDAYAH%20-%20153221238%20%28SKRIPSI%20FULL%29.pdf>
- 17 Shafie, L. A., Mahadi, R. Instagram as a Digital Tool to Enhance Students' Writing Skills. *Journal of Communication in Scientific Inquiry*. Vol. 1, No. 1, December, 35-42.
- 18 Kurdi, A. (2017). Enhancing Students' Writing Habit through Instagram. *Proceedings, The 4th International Language and Language Teaching Conference*. December, (2019): pp. 16-24. Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Agis-Andriani-2/publication/354375297_THE_4_th_INTERNATIONAL_LANGUAGE_AND_LANGUAGE_TEACHING_CONFERENCE
- 19 Pujiati, H., Zahra, Tamela, E. The Use of Instagram to Increase Students' Motivation and Students' Competence in Learning English. *1st International Conference on Education, Social Sciences and Humanities (ICESHum 2019), Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Vol. 335, (2019): pp. 651-656. Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Hanip-Pujiati/publication/335288797_The_Use_of_Instagram_to_Increase_Students'_Motivation_and_Students'_Competence_in_Learning_English
- 20 Cruz, A. P. V. D. Instagram as a collaborative virtual language learning environment to foster EFL learners' writing skills. *Revista Tecnologias na Educação*. Vol. 30, November, (2019): pp. 1-15. Retrieved from: <http://tecedu.pro.br/wp-content/uploads/2019/12/Art2-Ano-11-vol30-Novembro-2019.pdf>

А. Омарова¹, С. Тулепова¹

¹Сулейман Демирель атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

*e-mail: aijerim.omarova@sdu.edu.kz

ПАЙДАЛАНУ немесе ПАЙДАЛАНБАУ: INSTAGRAM АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Жазу дағдыларын дамыту студенттердің көпшілігі үшін ағылшын тілін үйрену кезінде қиын болуы мүмкін. Олар әдеттегі жазу құрылымдарынан оңай жалығады және мұндай тапсырмаларды жиі елемейді. Студенттерді жазу процесіне тарту және олардың қызығушылығын арттыру үшін мұғалімдер әрқашан жаңа заманауи оқыту құралдарын іздеуге тырысады. Ағылшын тілін шет тілі (EFL) ретінде үйренушілердің жазу дағдыларын дамытудың заманауи құралдарының бірі әлеуметтік медианы пайдалану болуы мүмкін. Көрсетілген мақала жазбаша машықтандыру құралы ретінде, сондай-ақ жазу дағдыларын дамытуға көмектесетін Instagram-ды қолдануға арналған зерттеулерге шолу жасауға тырысады.

Түйін сөздер: Instagram, жазу дағдылары, EFL оқушылары, дамыту

А. Омарова¹, С. Тулепова¹

Университет имени Сулеймана Демиреля, Қаскелең, Қазақстан

*e-mail: aijerim.omarova@sdu.edu.kz

ИСПОЛЬЗОВАТЬ ИЛИ НЕ ИСПОЛЬЗОВАТЬ: INSTAGRAM КАК СОДЕЙСТВИЕ РАЗВИТИЮ НАВЫКОВ АНГЛИЙСКОГО ПИСЬМА

Аннотация. Развитие навыков письма может быть сложной задачей для большинства учащихся во время изучения английского языка. Им быстро надоедают типичные структуры письма, и они часто пренебрегают такими задачами. Чтобы вовлечь учащихся в процесс письма и повысить их интерес, преподаватели всегда стараются искать новые современные средства обучения. Одним из современных инструментов для развития навыков письма изучающих английский язык как иностранный (EFL) может быть использование социальных сетей. В представленной статье предпринята попытка провести обзор исследований, посвященных

изучению Instagram как инструмента для практики письма, а также для развития навыков письма.

Ключевые слова: Instagram, навыки письма, студенты EFL, развитие

Received 19 February 2022

UBTBR 16.00.00

DOI: <https://doi.org/10.47344/sdu%20bulletin.v58i1.734>

E. O. Uygur¹, C. Özdemir^{2*}

¹Uluslararası Burç Üniversitesi, Bosna Hersek

²Süleyman Demirel Üniversitesi, Kaskelen, Kazakistan

*e-mail: cemal.ozdemir@ibu.edu.ba

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE HİKÂYE ÖRGÜSÜ YÖNTEMİ: B1 SEVİYESİ ÖRNEĞİ

Özet. Türkçenin yabancı dil olarak öğretim sürecinde içerik ve materyal bakımından yeterli zenginlikte olmadığı bilinmektedir. Üretilen içeriklerin günümüzde dolaylı ve dolaysız stratejiler çizgisinde empati kurma ve kültürel bağ oluşturma ile öğrenmeyi kolaylaştıracak bir zenginlikte olması kaçınılmaz bir durum olmuştur. Bu çalışmada yabancı dil öğretim stratejilerinde yer alan kurguya dayalı hikâye örgüsü yöntemi ile konuların birbirini takip eden bir çizgide verilmesi ile hem gramere hem de metne bağlı öğrenme aktivitelerinin bir ünite içinde sunulması ile öğrenmede kolaylık ve kalıcılık sağlanması hedeflenmiştir. Konu araştırma desenlerinden durum çalışması kapsamında veri toplama ve analiz yöntemlerine bağlı olarak oluşturulmuştur. Araştırma, hikâye örgüsü içinde yabancı dil öğretmenin dil öğrenme stratejileri açısından daha verimli olduğunu, doğrudan veya dolaylı öğrenmede kolaylık sağladığını öne çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Yabancı Dil, Hikâye Örgüsü, B1 Seviyesi

1. Giriş

Bir dilin yabancı dil olarak öğretimi konusu elbette bir ihtiyaca ve kullanılan dil olmasına bağlıdır. Türkçe farklı lehçeleri ile farklı coğrafyalarda kullanılan önemli dünya dilleri arasında yer almaktadır. Ancak Türkçenin ihtiyaç dil kategorisine girmesi, Türk Dili merkezli sosyal, ekonomik, kültürel ve inanç bağlamındaki gelişmelere bağlıdır.

“Eğitim sistemimizin amacı, milli değerler ile küresel gerçekler arasındaki dengeyi sağlayabilecek yeterliğe sahip bireyler yetiştirmek olmalıdır” [1]. Bununla birlikte dilin öğretiminde üretilen araç gereç ve öğretim materyalleri de çok önem arz etmektedir. İhtiyaçlara cevap verebilecek bir seviyede içerik üretmek, üretilen içerikte kaliteyi yakalamak ve daha başka önemli kriterlere dikkat etmek gerekmektedir. Analizden uzak, plansız ve

reklama yönelik yapılan çalışmaların Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine katkısı olmayacağı açıktır [2].

Birçok sebepten dolayı günümüzde Türkçenin öğrenilmek istenen diller arasında olduğunu söylemek mümkündür. Bunda en önemli etkenlerden birinin Türkiye'nin Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer alması ve bu geniş coğrafi kesişim noktasında konum gereği farklı kültürler ve medeniyetlerle olan zenginliğini koruması olduğu görülmektedir [3].

Günümüzde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusunda uygulama sahasında görülen birçok teknik ve yöntemin varlığı bilinmektedir. Bu yöntem ve tekniklerin içerisinde Türkçenin öğretimi konusunda mevcut yöntem ve tekniklerin en uygunlarını ve başka yeni yöntem ve teknikleri tespit etmek gerekmektedir. Bunun için de öncelikle hali hazırdaki içeriklerin yeniden gözden geçirilip evrensel kriterlerle birlikte yürüme gerekmektedir [4].

Yukarıda belirtilen nedenlerin de yardımı ile konuya bir daha detaylı bakıldığında yabancı dil öğretiminin çok ciddi bir olgu olduğu görülür. Bu detaylarda ilk göze çarpan temel özellikler; dört temel dil becerisini geliştirme, öğretim etkinliklerini planlama, kolaydan zora somuttan soyuta öğretme, görsel ve işitsel materyal ve içerik kullanma, gerekli durumlarda anadili kullanabilme, bir bölümde tek bir yapıyı anlatma, bilgilerin günlük hayata aktarılmasını gözetme, öğrencilerin derse etkin olarak katılmalarını sağlama, bireysel farklılıkları dikkate alma ve öğrencileri güdüleme ve cesaretlendirme olarak sıralanabilir [5].

Yabancı dil öğrenme konusunda Barın, insanların, toplumların ve milletlerin arasında çeşitli sebeplerle münasebetlerin bulunduğunu ve bilim, siyaset, eğitim, turizm, kültür, sanat, ticaret ve haberleşme alanlarındaki bu münasebetlerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için ana dilden başka milletlerarası ortak olan dillerin de insanlar tarafından öğrenilmesi gerektiğini söylemiştir [6, 11]. Bu çizgide üretilmesi gereken içeriğin çok yönlü olması gerektiği, öğrenilen dilin başka kültürlerle doğrudan iletişim içinde olacağı görülmektedir. Dört temel öğrenme yönteminin kişiye göre oransal olarak farklılık arz ettiği düşünüldüğünde ortak yaşantı kolonisi ile bütün hedef dil öğrencilerinin ilgisi ve merakı bir yere odaklanabilir. Bütün bunlar yine de hedef dil öğrencilerini ihtiyaçlarının farklılığını da yanında bulundurur: “a) İyi bir eğitim almak, b) Dil politikasındaki evrensellik, c) Değişik kültürleri tanımak, d) Göçler, e) Ticaret, f) Turizm” [6, 11]. Bahsedilen dil öğretme ve öğrenme kriterlerinin tam olarak sağlanması ve bunların teknik ve uygulama alanları açısından gelişime açık olması gerektiği bilinen ve kabul edilen bir durumdur. Avrupa Dil Konseyi [7] yabancı dil öğretim yöntemleri çerçevesinden bakıldığında uygulanacak her yöntem ve bu yöntemi destekleyen tekniklerin içerik olarak sürekli güncellenmesi hedef dil açısından çok

önemlidir. Bu noktada bireyin sosyal yaşama uzanan çizgisinde yer alan kısa ve basit içeriklerin öyküleştirme yoluyla dil öğretimine yansıtılması, hedef dilin öğrenilmesini daha cazip kılacaktır. Bireyin geçmiş ve güncel yaşantılarını konu alan kısa öykülemeler, birebir hayatın kendisi olduğundan öğrenme ihtiyacını da artıracaktır.

Günümüzde tarihsel ve güncel metinlerin bir versiyonunun üretilmesi ve bunların kültürel birer öge olmanın yanında eğitim-öğretim amaçlı olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalarda her neslin farklı zihinsel alt yapı ve buna bağlı olarak farklı ihtiyaçlarla hayata girmesinin önemli bir etkisi vardır. Bu ihtiyaçlar hayatın akışı içinde doğal olarak yabancı dil öğreniminde de kendini göstermektedir.

Metinlerin değiştirim süreçleri, metinler arası uyumu ve metinler arası karmaşıklığı da gündeme getirmektedir. Bu yüzden metin çeşitliliğine olan ihtiyaç da sürekli artmaktadır. Metnin sadeleştirilmesini savunanlar, bu tür metinlerin daha anlaşılır dilsel girdi sağladığını öne sürmektedir. Onlara göre bu tür metinler daha az karmaşık sözlüksel özellikler, sadeleştirilmiş sözdizimi ve tekrarlar yoluyla artan oranda uyum göstermektedir [8, 92]. Ancak metnin sadeleştirilmesi yerine metnin temel ilkelerine bağlı kalarak yeniden yazılması, karakterlerin güncellenmesi ve güncel temalarla irtibatlandırılması da günümüzde uygulanan sistemler arasında görülmektedir. Bu uygulama yabancı dil öğrenme aktivitelerinde içerik olarak kullanıldığında hedef dil öğrenmeye farklı bir bakış sağlanmış olacaktır.

Duygusal süreç bağlamında empati kurma, duygusal ve davranışsal olgular da öğrencinin hedef dile karşı olan ilgisinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü birey dili salt olarak öğrenmez. Dil toplumun birikimi ile aktarılır. Hedef dil öğrenen birey ise bu dilin arka planına ve kültürel öğelerine de ilgi duyar. Bu açıdan da öyküsel metinler yabancı dil öğretiminde öğrencinin ilgisini uyandıracak nitelikte hazırlanmalıdır. Böylece hem kalıcılık sağlanmış hem de yeni öğretilere kapı aralanmış olacaktır. Krashen'a göre özgün metin kullanımı duygusal süreç ile de ilgilidir [9]. Ayrıca "Metinler öğrencilerin kişisel ilgi ve merakları ile ilişkilendirildikleri oranda dilin işlenmesi daha hızlı olacak ve öğrenilenler daha kalıcı olacaktır" [10, 7]. Bunlara ilave olarak, özgün metinlerin içeriğinin öğrenci ile bütünleşmesi endişe seviyesini azaltıp öğrenmeyi de kolaylaştıracaktır. Metin bir amaca yönelmişse o metinle birlikte empati de gelişir ve öğrenci dikkat seviyesi de artar [11]. *Öykü Örgülemesine Örnek Çalışmalar*

Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde edebi metinlerden faydalanılmasını savunan ve bunu bilimsel çalışmalarla ortaya koyan yazılardan Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılan araştırma öyküsel örgüleme konusunda

örnek bir çalışma olarak kabul edilebilir. Bu araştırma hem tarihi hem de edebi metinlerin Türkçenin hedef dil olarak öğretilmesinde ders materyali olarak geliştirilip bir teknik çerçevesinde kullanılabileceğini ortaya koyma amacını gütmüştür. Hikâyelerdeki Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı B1 seviyesi dil yeterlilik kriterlerine göre düzenlenerek yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılabilir bir materyal olarak seçilmiştir. Günümüz Türkçesine göre düzenlenen metin, okuma-anlama etkinlikleriyle de desteklenmiştir [12].

Almanca yabancı dil öğretim kitaplarında genel olarak bu yöntem uygulanmaktadır. Örnek olarak B2 Linie 1 kitabında öykü örnekleme yöntemi seçilerek her bölümde farklı kişi ya da kişiler bölüm etkinlikleri içinde bir öykü yöntemi çerçevesinde işlenmiştir [13, 23-31]. Kitabın ikinci bölümünde olay için örnek alınan Mehmet, önce bir günlük yazısı ile öğrenci karşısına çıkarılmıştır. Dinleme etkinliğinde Mehmet'in günlüğü ile ilgili bir çalışmaya yer verilmiştir. Bir e-mail veya mesaj yazma bölümünde ise Mehmet'in arkadaşına yazdığı işle ilgili bir yazı yer almaktadır. Bir diğer bölümde ise Mehmet'in işi ile ilgili bilgilerin yorumlanması istenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Problem Durumu, Amaç ve Yöntem

Çalışma Türkçe öğretim materyalleri açısından metin içi farklı bir etkinlik oluşturmayı amaçlamıştır. Duygusal süreç ve süzgeç bağlamında empati ve yakınlık kurma çerçevesinde kültürel öğelerin zenginleştirilmesini sağlamak sureti ile öğrenmeyi daha cazip hale getirmek çalışmanın önemli bir çizgisini oluşturmaktadır. Birbirinden bağımsız metinlerin hedef dil öğrencisinde ilgiyi azaltabileceği öngörüsü ve Türkçe öğretim materyallerinde öykü örgüsünün etkin bir biçimde kullanılmaması bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Kaldı ki B1 düzeyince bir dil öğrencisi artık hedef dili ana dili kullanıcıları ile rahat bir diyaloga geçme aşamasındadır. Bu seviyede bir öğrenci, yaşadığı olayları ve deneyimleri karşıdaki kişilere aktarabilir, isteklerini, planlarını söyleyebilir [7].

Araştırmada durum çalışması deseni üzerinden veri toplama, betimleme, örnekleme yöntemlerine yer verilmiştir. Durum analizi deseni nitel ve nicel metinlere uygulanabilir. Durumla ilgili bir sonuç çıkarılması beklenir. Birden fazla veri toplama tekniği kullanılabilir. Birden fazla kantu ve veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda [14], bir örneğin, olgunun, sosyal birimin yoğun biçimde tanımlanması ve analizidir [15]. Araştırmacının sınırlandırılmış bir veya birden çok durumu çoklu veri toplama araçları ile derinlemesine incelediği nitel bir araştırma yaklaşımıdır [16].

Öykü örgüsü ile elde edilmesi düşünülen sonuçlar:

1. Konu bütünlük içinde sunulması ile kalıcı olması,
2. Gramer bilgileri konu içinde farklı formlarda dağıtıldığı için

öğrenmede kolaylık sağlanması,

3. Öykü örgüsü ile öğrenme değil daha çok kavrama, fark etme kazanımı elde edilmesi,

4. Burada verilen örnek öykü ile benzer öyküler karşılaştırıldığında öğrenci hafızasında geri bildirim sağlanmış olması şeklinde özetlenebilir.

Konu ile ilgili araştırmada yabancılara Almanca öğretim B1 kitabı gramer bilgilerini aktarım açısından esas alındı. Örnek olay metni için B2 Linie 1 kitabından örnekler tarandı. Kitapta hikâye yöntemi ile ilgili bölümlerin genel mantığı üzerinden Türkçe örneklemelere yer verildi. Öğretilecek dilbilgisi konuları ve cümle kuruluşları ile ilgili verilen örneklerin hikâye yöntemi içinde dağılımı göz önüne alınarak yeni, özgün metinler oluşturuldu.

2.2. Öğretim Stratejileri ve Etkinlikleri

Yabancı dil öğretiminde genel olarak uygulanan stratejiler, öykü örgüsü çalışmasında da kullanılmaktadır. Rubin, bu stratejileri öğrenme, iletişim ve sosyal stratejiler olarak temelde üç bölümde göstermiştir. Oxford, doğrudan ve dolaylı olarak iki bölüme ayırmıştır. Doğrudan stratejileri kendi içinde bellek, bilişsel ve telafi olarak üç bölümde; dolaylı stratejileri üst biliş, duygusal ve sosyal stratejiler olarak üç bölümde incelemiştir. O'. Malley ise üst biliş, bilişsel ve sosyal stratejiler olarak üç ana başlık altında işlemiştir [17].

Rubin'in öğrenme stratejileri bilişsel ve üst bilişseldir. Bilişsel stratejiler altı farklı başlıktan oluşmaktadır. Netleştirme ve onaylama, tahmin ve çıkarım, akıl yürütme, alıştırma, ezber ve kontrol ve takip [18]

Oxford'un doğrudan öğrenme stratejileri içindeki bellek stratejisi kapsamında, gruplandırma, ilişkilendirme, anlam haritası oluşturma, yeni kelimeleri hikâyede, metin içinde kullanma, anahtar kelime kullanma, tekrar gibi yöntemler yer almaktadır. Dolaylı öğrenme bölümünde ise üst biliş stratejileri, öğrenmede planlamaya, düzenlemeye, odaklanma ve değerlendirmeye yer vermektedir. Sosyal stratejiler kısmında ise iş birliği ve empati kavramlarına vurgu yapılmıştır [19].

3. BULGU VE YORUMLAR

3.1. Öykü Örgüsü

Bu çalışmada B1 seviyesi Türkçe gramer konularının tamamı örnekleme kapsamında ele alınmıştır. Bu yüzden gramer konuları da birebir değil örnekleme bağlamında çalışılmıştır.

Örnek Metin 1:

O yaz tatil için denize gideceklerdi. Elif eşyaları arabaya taşırken mutlu idi. Eşyalar arabaya yüklendiğinde Elif de araçta yerini almıştı. Yola çıktıklarında saat 08.00 idi. (Zarf Fiiller)

Elif aracın penceresinden etrafa bakıyordu. Biraz sonra deniz görüldü. Ayşeler,

Eliflerden daha önce gelmişler ve Ayşe Elif'i görünce çok sevindi. Çünkü tek başına zaman geçmiyordu. Ayşe'nin ailesi Eliflere yardım etti. (Şimdiki Zaman Hikayesi)

Sahilde çok güzel bir park vardı. Artık Elif ve Ayşe parkta doya doya oynuyorlardı. Elif bazen annesi ile sahilde yürümek istiyordu. Ayşe ise genelde parkta oynamayı tercih ediyordu. Elif ve Ayşe her gün yürümeye, denize girmeye, dalgalar arasında denize dalış yapmaya ve kumda oynamaya devam ettiler. Tatil çok güzel geçiyordu. (İsim Füller)

Artık tatilin son günü idi. Elif ve Ayşe eşyalarını topladılar. Ayrılmak zor geldi ikisine de. Elif bir daha buraya gelmeliyiz dedi. Ayşe yine gelirsek kedimi de getirmek istiyorum dedi. Henüz hareket saati gelmemişti. Elif hadi bir daha denize gidelim dedi. Sahilde bir süre koştular. (Dilek Kipleri)

3.2. Öykü Örgülü Öğretim Teknikleri ve Uygulamaları

Konuya giriş görseller ile başlamaktadır. Öğrencilerin görseller üzerinde bir tahminde bulunması ve görseller hakkında kısa yorumlarda bulunabilmesi gelecek olan metnin anlaşılması adına ön hazırlık olacaktır. Metnin okunmasından sonra hikâye formatı üzerinden dilbilgisi konuları ve diyaloglar örneklerle çeşitlendirilecektir. Hikâye yöntemi burada öğrencinin kendi dünyasına gidip yaşantısından kareleri düşünmesine de yardımcı olacaktır. Metinlerin ve temanın sonunda doldurma, seçmeli veya konuşma, yazı çalışmaları yapılırken de hikâyenin hatırlatıcı etkisi ile daha kolay yol alma şansı yakalanabilecektir.

1. Tatil hazırlıkları içeren resimler konur ve ilk önce bunların yorumlanması istenir. Resimlerdeki cisimlerin adlandırılması yapılır. Olay betimlenir tema tam olarak tespit edilir

Resim-1

Resim-2

Resim-3

Resim-4

1. Resimlerde ne görüyorsunuz?
2. Resimlerin genel temasını ifade ediniz.
3. Her resimle ilgili farklı cümleler kurunuz.

2.İki ailenin önceki yıl tatil programlarını içeren bir metin yer alır. Bu metinde tatilde yaşadıkları olumsuz ve olumlu olaylara yer verilir.

Resim 5

Resim 6

Örnek Metin 2:

Geçen yıl dağlık bir bölgeye gittik. Ağustos ayı idi. Şehirde havalar sıcaktı ama yüksekler serindi. Evimiz yemyeşil bir ortamda idi, az ilerde küçük bir göl vardı. Evin balkonu dağlara bakıyordu, göle baksa çok daha iyi olurdu. Doğa harika idi. Akşamları güneşin batışını izlemeye doyum olmuyordu. İki gün boyunca hava çok güzeldi. Ancak üçüncü gün büyük bir sis dalgası geldi. Dışarı çıkamayınca evde çok sıkıldık. Sis birkaç gün devam edecekti. Hava da soğuyunca geri dönüş hazırlıklarına başladık. Keşfedecek çok şey vardı ama olmadı. Sis gelince her şey bitti.

3. Metnin sonunda tatile katılan bütün bireylerin ayrı ayrı görüşlerine kısaca yer verilir.

Örnek Metin 3:

Elif: Keşke oraya gitmeseydik. Ormanda çadır kurmak istiyordum. Dağ yürüyüşü yapmak istiyordum. İlk gün göle gittik. İkinci gün bir çiftlikten süt

aldık. Sis gelince bütün planlarım bozuldu. Bir daha oraya gitmek istemiyorum. Ayşe: Ben denizi daha çok seviyordum ama ailem dağa gelmek istedi. Ben yine de denize gidelim demiştim. Sisli havada yaşamak çok zor. Denizde yüzmek, kumda oyun oynamak benim için çok iyi.

Ahmet: Geçen yıl bir farklılık olsun istiyorduk. Farklılık oldu ama bu iyi olmadı. Dinlenmeden işe başladım.

4. Metnin sonunda bazı kavramların açıklanması istenir. Bunlar tatil ile ilgili kelimeler olur.

Dağlık bölge, serin, güneşin batışı, doyum olmuyordu, sis dalgası gelince, devam edecekti, keşfetmek

5. Sonra asıl metin içeriği ile ilgili bazı sorularla metinde geçen dilbilgisi öğelerine dikkat çekilir.

1. *Elif arabada nereye bakıyordu?*
2. *Ayşe Elif'i görünce ne yaptı?*
3. *Sahilde annesi ile yürümeyi kim istiyordu?*
4. *Siz olsanız ne yapmak isterdiniz?*
5. *Aile tatil yeri için ortak karar almalı mı?*

6. Sonra da bir odak-fokus bölümü açılır ve metinde dikkat çekilmek istenen kavramlardan ya da farklı dilbilgisi için farklı örnekler aktarılır. Bunlar üzerinden soru cevaplarla kısa konuşmalar yapılır.

Tatile çıkmak, taşırken, bakıyordu, gidelim, gelirsek

Su giderek çoğaldı, denize girmek istiyorum, sen gelirsen iyi olur, dağlık bölgelere gidince üşüdük, kardeşim de kitap okuyordu

7. Metinden kısa cümleler verilir ve bu cümlelerin doğru-yanlış tespitinin yapılması istenir.

Ayşe denize girmek istemedi. ( ) Elif annesi ile sahilde yürüdü. ( )

Tatile iki aile birlikte gittiler. ( ) Ayşe parkta oynamayı daha çok seviyordu. ( )

Konu ile ilgili olarak öğrencilerin hangi hatıralara sahip oldukları konuşma şeklinde ifade edilir

Örnek: Geçen yıl ailemle denizde tatil yapmaya karar verdik. Dört kişi olduğumuz için babam iki katlı bir ev kiraladı. Üst katta ben kardeşimle kalıyordum. Sabahları sahilde kum topu oynuyorduk...

8. Bu bölümde tatil günlüğünde yer alan ifadelerden yola çıkılarak eşleştirilmesi istenen bölünmüş cümleler yer alır.

Zarf fiil ile biten bir yan cümlemin temel cümle ile anlamlı bir bütün oluşturması, şartlı cümle ile temel cümlemin bir araya getirilmesi, isim fiillerin ve bileşik zamanlı fiillerin diğer cümlelerle anlamlı bütün oluşturması için çalışma süresi verilir. Burada da öykü tekrar edilmiş olur.

Elifle Ayşe ..... ikisine de zor geldi.

Ayşe Elif'i görünce ..... mutlu idi.

Elif eşyaları taşıırken..... çok sevindi.

Ayrılmak..... parka gittiler.

9. Dinleme etkinliğinde öyküden bir bölüm dinlettirilir ve hazırlanmış olan cümlelerin doğru yanlış tespitinin yapılması istenir.

İki aile tatilde denize gittiler. ( )

Elif ve Ayşe iki kız kardeşidir. ( )

Sahilde güzel bir park vardı. ( )

Elif ile Ayşe denizden ayrılmak istemiyorlardı. ( )

10. Tatil programı ile ilgili olarak bir veya iki bireyin yaşadıklarından dinleme yapılır ve bu dinleme sonucunda verilen seçmeli şıklarda (mesela 3 şıklı) doğru olanı tespit etme çalışması yapılır.

Örnek Metin 4:

Handan: O yıl çok çalışmış ve çok yorulmuştuk. Tatil gününü iple çekiyordum. Kızım Elif benden daha heyecanlı idi. Bu yıl aksilik olmasın istiyorduk. Denize gidince çok mutlu oldum. Çok iyi dinlendim. Şimdi çok huzurluyum.

Ayla: Bilsem daha önce buraya gelirdim. Yani artık hep buraya gelmeliyim. Arkadaşlarıma da tavsiye edeceğim burayı. Onlar da gelsin görsünler. Burası çok huzurlu. Eşimin kronik yorgunluğu vardı. Tamamen iyileşti. Deniz çok iyi geldi.

Ayla'nın hatırası için hangisi yanlıştır?

Ayla denizi çok sevdi. ( )

Seneye başka bir deniz gitmek istiyor. ( )

Deniz eşine de çok iyi geldi. ( )

11. Tatil ile ilgili başka dört kişinin negatif ve pozitif anlatımlarına yer verilir. Tekrar öğrenci yaşantılarına dönülerek konu pekiştirilir.

Örnek Metin 5:

Ali: Harika bir tatildi. Her gün denize giriyordum. Akşam olunca arkadaşlarla maç yapıyorduk. İlk fırsatta yeniden gitmeliyim.

Nesrin: Maalesef geçen yıl tatil beldesinde yangın çıktı. Bir orman yok oldu.

Salih: Biz tatil için sağlık turizmini tercih ettik. Termal bir otelde kaldık.

Çok iyi oldu. Eve gelince kendimi yeniden doğmuş gibi hissettim. Meryem: İlk defa yurt dışında bir tatil yaptım. İtalya gerçekten çok güzeldi.

Tarih, doğa, yemekler hepsi çok harika idi.

12. Doğrudan gramer konuları ile ilgili olarak doldurma çalışması yer alır

Bilsem, sahilde, ...

Akşam olunca ..... maç yapıyorduk.

Ayla, ... daha önce buraya gelirdim dedi.

13. Dinleme yaptırılarak metinde geçen gramer şekillerinin tespit

edilmesine çalışılır.

Zarf fiil, şimdiki zaman hikayesi, istek kipleri, isim fiiller.

14. Elif ya da Ayşe'nin arkadaşlarına bir mesaj ya da mail yazmalarını gösteren bir kısa metin yer alır.

Bu metinde hitap, selamlama ve ayrılış ifadelerine dikkat edilir. Konu işlendikten sonra buna benzer bir yazma ödevi verilir.

Örnek Metin 6:

Merhaba Azra

Bu mesajı sana sahilden yazıyorum. Siz de gelseydiniz çok iyi olurdu. Burada olmak çok güzel. Sana birkaç deniz, sahil ve park fotoğrafı gönderiyorum. Okumam gereken kitabı da yanıma aldım. Her akşam bir saat okuyorum. Bu yıl seninle farklı okullarda olacağız ama yine de görüşürüz. Herkese selam. Görüşmek üzere hoşça kal.

Elif

15. Tatil beldesinden kareler verilir ve gramer kullanımları ile birlikte kısa yorumlar istenir.

Bu bölümde yorum olarak ilk anda görülen varlıkların isimlendirilmesi istenir. Sonra o kelimelerle ilgili cümleler kurma aşamasına geçilir. Ardından da konu ile ilgili öznel cümleler kurulması istenir. Bu aşamada kişisel yaşam örnekleri sunulabilir.

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Yorumlardan sonra ödev olarak bir tatil yazısı yazılması istenir.

Resimlerle ilgili yapılan konuşmalara, yorumlara bağlı olarak uzun olmayan bir metin oluşturulması istenir. Bu metinde kısa bir yer tanıtımı ve o yerle ilgili tatil hatıralarını kapsayan örnekler istenir.

16. Alıştırma bölümünde konuda yer alan ifadelere yer verilerek kelime ve gramer şekillerinin tekrar edilmesi istenir.

Gramer şekilleri ile kurulmuş cümlelerde boşluklar olur ve bu boşluklara soru üstünde karışık olarak verilen kelimelerin yerleştirilmesi istenir. Yeniden cümle eşleştirmesi yapılır. İçinde yanlışlar olan cümlelerin düzeltilmesi istenir. Soru cümlelerine kısa cevaplar verilmesi istenir. Verilen cümlelere parantez içindeki fiillerin uygun kipte yazılması istenir.

4. Sonuç

Araştırma, yabancılara Almanca öğretim B1 kitabı [21] gramer bilgilerini aktarım açısından esas alındı. Örnek olay metni için B2 Linie 1 kitabından örnekler tarandı. Tatil teması iki ailenin yaz tatili programı üzerinden anlatıldı. B1 seviyesinde verilmek istenen gramer konuları tema içinde farklı formlarda örneklendi. B1 formatı içinde tema işlenirken A1 ve A2 konuları da tekrarlanmış oldu. Bu sayede hem konuşma hem yazma hem de yorumlama aktiviteleri ile birlikte tatil teması işlenmiş oldu. Geri bildirimler sayesinde öğrencilerin empati yapmaları sağlandı. Böylece konu üzerinde konuşmanın daha kolay olması planlandı. Kültürel öğelerin yaşantı örnekleri ile verilmesinin hedef dili anlamada daha etkin bir yol olduğu konusunda yapılan çalışmalara katkı sunulmuş oldu.

Öykü örgüleme de derse hazırlık için farklı arayışlara gerek kalmayacaktır. Tema üzerinde üretilecek yeni cümleler, öğrencinin genel kültürü ve bilgisi kapsamında daha zengin bir hal alacaktır. Bu da öğrenciyi konuşmaya teşvik eden bir unsur olacaktır. Bu yöntemin sanal versiyonu oluşturulduğunda ise öğrenci sanal ortamda aynı temaları görme ve benzer ortamlarda konuşma imkanını yakalamış olacaktır. Yazma çalışmasını da aynı tema üzerinden yaparken metinlerde geçen gramer birliklerini de hatırlamış olacaktır.

Kaynakça

- 1 Çalık T., Sezgin F. Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim // Kastamonu Eğitim Dergisi 13(1), 2005. — 55-66.
- 2 Özdemir C. Lale 1 Türkçe Öğretim Seti ile İlgili Öğrenci Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması: Kazakistan Örneği // Science and Life of Kazakhstan Journal 4(60), 2018. — 28-33.
- 3 Kasapoğlu A. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler için ulaçların (zarf-fiillerin) öğretimine yönelik materyal geliştirme. Doktora Tezi, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2012.

- 4 Özdemir C. Günümüzde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Durumu // *Alatoo Academic Studies* 18(1), 2018. — 11-19.
- 5 Demirel Ö. Yabancı Dil Öğretimi Dil Pasaportu Dil Biyografisi Dil Dosyası (5.baskı). –Ankara: Pegem Yayınları, 2010.
- 6 Bozali, S. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde/Öğreniminde Kelime Kazanımına İlişkin Oyun İçerikli Materyal Geliştirme Örneği: B1 Düzeyi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi. 2019.
- 7 CEFR. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment assessment, Modern Language Division. – Strasburg: Cambridge Press, 2001.
- 8 Durmuş M. İkinci / Yabancı dil öğretiminde sadeleştirilmiş metin sorunları üzerine // *Bilig* (65), 2013. — 135-150.
- 9 Uçkun B., Onat Z. Yabancı Dil Kitaplarında Özgün Metin ve Özgün Görev Kullanımının Önemi: Bir Kitap İncelemesi // *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1), 2008. — 149-164.
- 10 Little D., Devitt S. ve Singleton D. *Learning Foreign Languages from Authentic Texts: Theory and Practice*. – Dublin: Authentic Language Learning Resources Ltd., 1989.
- 11 Ellis R. *The Study of Second Language Acquisition*. – Oxford: Oxford University Press, 1994. Genç H., Oruç N. ve Şeremet C. *Quick Step 6*. – İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2006.
- 12 Oğuztürk O. Tarihsel Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Materyal Geliştirme Açısından İncelenmesi (Dede Korkut Örneği). Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2019.
- 13 Moritz U., Rodi M., Rohrman L. ve Kaufman S. *Linie 1 Beruf B2*. – Stuttgart: Ernst Klett Sprechen, 2022.
- 14 Şimşek H., Yıldırım A. *Sosyal Bilimler Nitel Araştırma Yöntemleri* (9.Baskı). –Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- 15 Selçuk A., Karakaya F., Çimen O. ve Yılmaz M. Covid-19 pandemi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim hakkında ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesi // *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 41(2), 2021. — 631-659.
- 16 Forman J., Creswell J. W., Damschroder L., Kowalski C. P. ve Krein S. L. *Qualitative research methods: key features and insights gained from use in infection prevention research* // *American journal of infection control* 36(10), 2008. — 764-771.
- 17 O'Malley J., Micheal A. Uhl Chamot. *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. – Cambridge: Cambridge Uni. Press, 1990.

- 18 Rubin J. Learner Strategies: Theoretical Assumptions, Research History, And Typology. Learner Strategies In Language Learning. Ed. Wenden, J. Rubin. — Hemel Hempstead: Prentice-Hall, 1987.
- 19 Cesur M. O. Üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin yabancı dil öğrenme stratejileri, öğrenme stili tercihi ve yabancı dil akademik başarısı arasındaki açıklayıcı ve yordayıcı ilişkiler örüntüsü. Yayımlanmış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. 2008. <https://pixabay.com/tr/photos/search/> Erişim Tarihi: 20.04.2022
- 20 Harst E., Kaufmann S., Plaski A., Rodi M., Rohrman L., Sonntag R., Berliner Platz Neu, B1. Ernst Klette Sprechen , 2021 Stuttgart.

References

- 1 Calik T., Sezgin F. Kuresellesme, Bilgi Toplumu ve Egitim // Kastamonu Egitim Dergisi 13(1), 2005. — 55-66.
- 2 Ozdemir C. Lale 1 Turkce Ogretim Seti ile Ilgili Ogrenci Degerlendirmelerinin Karsilastirilmasi: Kazakistan Ornegi // Science and Life of Kazakhstan Journal 4(60), 2018. — 28-33.
- 3 Kasapoglu A. Yabancı dil olarak Turkce ogrenenler icin ulaclarin (zarf-fiillerin) ogretimine yonelik materyal gelistirme. Doktora Tezi, DEU Egitim Bilimleri Enstitusu. 2012.
- 4 Ozdemir C. Gunumuzde Yabancı Dil Olarak Turkce Ogretiminin Durumu // Alato Academic Studies 18(1), 2018. — 11-19.
- 5 Demirel O. Yabancı Dil Ogretimi Dil Pasaportu Dil Biyografisi Dil Dosyasi (5.baski). —Ankara: Pegem Yayinlari, 2010.
- 6 Bozali, S. Yabancı Dil Olarak Turkce Ogretiminde/Ogreniminde Kelime Kazanimina Iliskin Oyun Icerikli Materyal Gelistirme Ornegi: B1 Duzeyi. Yuksek Lisans Tezi, Hacettepe Universitesi. 2019.
- 7 CEFR. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment assessment, Modern Language Division. — Strasburg: Cambridge Press, 2001.
- 8 Durmus M. Ikinci / Yabancı dil ogretiminde sadelestirilmis metin sorunlari uzerine // Bilig (65), 2013. — 135-150.
- 9 Uckun B., Onat Z. Yabancı Dil Kitaplarında Ozgun Metin ve Ozgun Gorev Kullaniminin Onemi: Bir Kitap Incelemesi // Gaziantep Universitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7(1), 2008. — 149-164.
- 10 Little D., Devitt S. ve Singleton D. Learning Foreign Languages from Authentic Texts: Theory and Practice. — Dublin: Authentic Language Learning Resources Ltd., 1989.
- 11 Ellis R. The Study of Second Language Acquisition. — Oxford: Oxford

- University Press, 1994. Genç H., Oruç N. ve Şeremet C. Quick Step 6. – İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2006.
- 12 Oguzturk O. Tarihsel Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Materyal Geliştirme Açısından İncelenmesi (Dede Korkut Örneği). Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2019.
- 13 Moritz U., Rodi M., Rohrman L. ve Kaufman S. Linie 1 Beruf B2. – Stuttgart: Ernst Klett Sprechen, 2022.
- 14 Simsek H., Yildirim A. Sosyal Bilimler Nitel Araştırma Yöntemleri (9.Baskı). –Ankara: Seckin Yayıncılık, 2012.
- 15 Selcuk A., Karakaya F., Cimen O. ve Yilmaz M. Covid-19 pandemi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim hakkında ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesi // Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 41(2), 2021. — 631-659.
- 16 Forman J., Creswell J. W., Damschroder L., Kowalski C. P. ve Krein S. L. Qualitative research methods: key features and insights gained from use in infection prevention research // American journal of infection control 36(10), 2008. — 764-771.
- 17 O'Malley J., Micheal A. Uhl Chamot. Learning Strategies in Second Language Acquisition. – Cambridge: Cambridge Uni. Press, 1990.
- 18 Rubin J. Learner Strategies: Theoretical Assumptions, Research History, And Typology. Learner Strategies İn Language Learning. ed. A. Wenden, J. Rubin. — Hemel Hempstead: Prentice-Hall, 1987.
- 19 Cesur M. O. Üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin yabancı dil öğrenme stratejileri, öğrenme stili tercihi ve yabancı dil akademik başarıları arasındaki açıklayıcı ve yordayıcı ilişkiler araştırması. Yayımlanmış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. 2008. <https://pixabay.com/tr/photos/search/> Erişim Tarihi: 20.04.2022
- 20 Harst E., Kaufmann S., Plaski A., Rodi M., Rohrman L., Sonntag R., Berliner Platz Neu, B1. Ernst Klette Sprechen , 2021 Stuttgart.

E. O. Uygur¹, C. Özdemir²

¹International Burch University, Bosna Hersek

²Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakistan

*e-mail: cemal.ozdemir@ibu.edu.ba

STORY STRUCTURE METHOD IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE: B1 LEVEL EXAMPLE

Abstract. It is known that Turkish as a foreign language is not rich enough

in terms of content and materials in the teaching process. Today, it has become inevitable that the content produced should be rich enough to facilitate learning by establishing empathy and creating cultural bonds in the line of indirect and direct strategies. This study, it is aimed to provide convenience and permanence in learning by presenting both grammar and text-based learning activities in a unit by giving the subjects in a consecutive line with the fiction-based storytelling method in foreign language teaching strategies. The subject was created depending on the data collection and analysis methods within the scope of the case study, one of the research designs. The research has highlighted that teaching a foreign language in storytelling is more efficient in terms of language learning strategies and facilitates direct or indirect learning.

Keywords: Turkish, Foreign Language, Storytelling, B1 Level

Э. О. Уйгур¹, Дж. Оздемир²

¹Международный университет Берча, Босния Херсек

²Университет имени Сулеймана Демиреля, г.Каскелен, Казахстан

*e-mail: cemal.ozdemir@ibu.edu.ba

МЕТОД СТРУКТУРЫ ИСТОРИИ В ОБУЧЕНИИ ТУРЕЦКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ: ПРИМЕР УРОВНЯ B1

Аннотация. Известно, что турецкий язык как иностранный недостаточно богат по содержанию и материалам в процессе обучения. На сегодняшний день важным стало, что создаваемый контент должен быть достаточно содержательным, чтобы способствовать обучению путем установления эмпатии и создания культурных связей в рамках косвенных и прямых стратегий. Это исследование направлено на то, чтобы обеспечить удобство и постоянство в обучении, представляя, такие навыки как грамматику, так и текстовые учебные действия в едином блоке, давая предметы в последовательной линии с методом повествования на основе художественной литературы в стратегиях обучения иностранному языку. Тематика создавалась в зависимости от методов сбора и анализа данных в рамках тематического исследования, одного из дизайнов исследования. Исследование показало, что обучение иностранному языку посредством историй более эффективно с точки зрения стратегий изучения языка и облегчает прямое или косвенное обучение.

Ключевые слова: турецкий, иностранный язык, повествование историй, уровень B1

Aldik 30 Şubat 2022

Сайтбеков Н.Д.^{1*}, Аяпова Г.М.², Абдрахманов М.¹,
Даулет А.¹, Сыдыков Д.¹

¹Университет имени Сулеймана Демиреля, Каскелен, Казахстан

²Школа Алтын-ауыл, Каскелен, Казахстан

*e-mail: nurbol.saitbekov@sdu.edu.kz

ДИНАМИКА РЕЗУЛЬТАТОВ ФОРМИРУЮЩЕГО ЭКСПЕРИМЕНТА ПО РЕАЛИЗАЦИИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. В данной статье определена динамика готовности преподавателей физической культуры и студентов будущих специалистов к реализации инновационных технологий в физическом воспитании студентов. А именно, по всем ее компонентам увеличилось количество респондентов, отметивших наиболее высший балл. Выявлены позитивные изменения в мнениях студентов специальности «физическая культура и спорт» о готовности к реализации инновационных технологий. В частности, на занятиях стали чаще реализовываться технологии, больший акцент сделан на улучшении работы. В динамике мнения студентов нефизкультурных специальностей о применении инновационных технологий обозначены улучшение удовлетворенности занятиями. Констатировано улучшение мотивации студентов к занятиям физической культурой. Это выразилось в положительном отношении к занятиям, удовлетворенности их проведением. По всем уровням двигательной активности студентов наблюдалось повышение количества шагов, выполненных студентами.

Ключевые слова: динамика, результаты, формирующий эксперимент, реализация, экспериментальная программа, внедрение, инновационные технологии.

Введение.

На современном этапе развития образования происходят изменения в методике преподавания целого ряда дисциплин, исходя из все более активной роли студента. Поэтому актуальной является внедрение инновационных технологий в учебный процесс. В области физической культуры данному вопросу уделили внимание следующие специалисты:

Бальсевич В.К.[1], Чермит К.Д., Заболотный А.Г., Мирза М. Ю. [2], Радаева С.В. [3], Базилевич М.В. [4].

Цель исследования – определить особенности динамики результатов формирующего эксперимента по реализации экспериментальной программы внедрения инновационных технологий.

Задачи исследования.

1. Определить динамику готовности преподавателей физической культуры и студентов-будущих специалистов к реализации инновационных технологий в физическом воспитании студентов.
2. Изучить динамику мнения студентов специальности «физкультура и спорт» о готовности к реализации инновационных технологий .
3. Выявить динамику мнения студентов нефизкультурных специальностей, занимающихся по предмету «физическая культура» о применении преподавателями на занятиях инновационных технологий в ходе эксперимента
4. Исследовать динамику физической подготовленности и владения ими программным материалом в ходе эксперимента
5. Охарактеризовать динамику мотивации студентов к занятиям физической культурой и спортом в ходе эксперимента.
6. Выявить динамику показателей уровней двигательной активности студентов 1 и 2 курса университета

Методика и организация исследования. Для решения поставленных задач использовались следующие методы исследования: анализ научно- методической литературы, анализ документальных материалов, анкетный опрос, контрольные испытания, педагогический эксперимент. Вся экспериментальная работа проводилась на базе Актюбинского университета им.С.Баишева в период с сентября по декабрь 2018-2019 учебного года.

Результаты исследования. В предыдущих наших публикациях [5-8] мы представили предварительные данные по теоретическим аспектам и констатирующему эксперименту составляющих проблемы нашего исследования.

Целью проведения формирующего эксперимента явилась разработка, обоснование и опытно–экспериментальная апробация экспериментальной программы внедрения инновационных технологий в учебный процесс по предмету «физическая культура».

В таблице 1 представлены показатели динамики восприимчивости респондентов к инновационной деятельности в процессе эксперимента.

Таблица 1 Показатели динамики восприимчивости респондентов к инновационной деятельности в процессе эксперимента

№ п/п	Вопрос	Ответы респондентов (%)		
		1 балл	2 балла	3 балла

1	Вы постоянно следите за передовыми технологиями, стремитесь их внедрить	$\frac{35}{10,5}$	$\frac{52,5}{24}$	$\frac{12,5}{65,5}$
2	Вы постоянно занимаетесь самообразованием?	$\frac{40}{8,4}$	$\frac{4,5}{20,4}$	$\frac{15}{71,2}$
3	Вы придерживаетесь определенных педагогических идей	$\frac{37,5}{7,5}$	$\frac{52,5}{22,1}$	$\frac{10}{70,4}$
4	Вы сотрудничаете с научными консультантами	$\frac{40}{6,5}$	$\frac{47,5}{35,1}$	$\frac{12,5}{58,4}$
5	Вы видите перспективу своей деятельности, прогнозируете ее	$\frac{35}{7,0}$	$\frac{55}{14,5}$	$\frac{10}{78,5}$
6	Вы открыты новому	$\frac{37,5}{5,8}$	$\frac{47,5}{12,8}$	$\frac{15}{81,4}$

Примечание: в числителе - данные до эксперимента, в знаменателе – после эксперимента.

Как видно из таблицы 1 после эксперимента выявлены позитивные сдвиги в динамике восприимчивости респондентов к инновационной деятельности. Так, увеличилось количество респондентов, отметивших наиболее высокий балл. По вопросу «стремление внедрить передовые технологии» с 12,5 до 65.5 %; «работы над самообразованием» - с 15 до 71,2 %; «придерживания определенных педагогических идей» - с 10 до 70,4%, «сотрудничество с научными консультантами» - с 12,5 до 58,4 %; «прогнозирование своей деятельности» - с 10 до 78,5 %, «открытости новому» - с 15 до 81,4 %.

В таблице 2 представлены показатели динамики уровней восприимчивости респондентов к инновационной деятельности в процессе эксперимента

Таблица 2 Показатели динамики уровней восприимчивости респондентов к инновационной деятельности в процессе эксперимента

Уровни восприимчивости	До эксперимента (%)	После эксперимента (%)
Низкий	37,5	6,5
Допустимый	50	4,3
Оптимальный	12,5	89,2

Данные таблицы 2 свидетельствуют о повышении оптимального уровня восприимчивости респондентов к инновационной деятельности после эксперимента (89,2% против 12,5 %).

В таблице 3 представлены показатели динамики мнения студентов специальности «физкультура и спорт» о готовности к

Таблица 3 – Показатели динамики мнения студентов специальности «физкультура и спорт» о готовности к реализации инновационных технологий

№ п/п	Вопрос и перечень ответов	Ответы респондентов (%)	
		3 курс	4 курс
1	Применяются ли на занятиях по специальности «физкультура и спорт» инновационные технологии и какие? а) не применяются б) применяются только здоровьесберегающие в) применяются (проведение занятий по видам спорта)	5/- 15/20 65/80	- 20/- 80/100
2	Как Вы считаете, владеете ли Вы инновационными технологиями для проведения занятий с учащимися ? а) да б) нет в) частично	15/78,4 35/- 50/21,6	25,2/88,2 18,6/- 56,2/11,8
3	Какие мотивы Вы считаете наиболее важными для Вас в применении инновационных технологий в будущей профессиональной деятельности? а) для улучшения результатов педагогической деятельности б) для облегчения работы в) возможность самореализации г) материальная заинтересованность д) не имею представления	58,8/81, 4 50,2/15, 4 46,2/89, 2 54,1/58, 1 38,4/-	62,4/94,4 52,4/13,2 48,4/92,1 58,1/62,1 15,2/-
4	Как Вы считаете, намерены ли Вы в будущем применять инновационные технологии? а) да б) скорее да, чем нет в) скорее нет, чем да г) нет д) затрудняюсь ответить	18,2/89, 4 36,2/10, 6 15,1/- 17/- 13,5/-	23,5/90,5 401,/9,5 12,1/- 15,7/- 8,6/-

5	На сколько часто Вы анализируете свою деятельность,?		
	а) всегда	5,8/83,5	17,4/89,6
	б) часто	26,5/16,	33,2/10,4
	в) иногда	5	-
	г) никогда	-	-
	д) затрудняюсь ответить	-	-

Примечание: в числителе - данные до эксперимента, в знаменателе – после эксперимента

Анализ данных из таблицы 3 позволил выявить следующие позитивные сдвиги после эксперимента. У студентов 3 и 4 курсов занятия стали проводиться на основе одного из видов спорта (3 курс – с 65 до 80 %, 4 курс – с 80 до 100 %). 88,2 % студентов 4 курса и 78,4 % - 3 курса считают, что они владеют инновационными технологиями (против 25,2 и 15 % до эксперимента). Произошли изменения в мотивах при применении инновационных технологий. Студенты 3 и 4 курса акцент сделали на улучшении результатов педагогической работы (94,4 и 81,4 % против 62,4 и 58,8 %) и на возможности самореализации (92,1 и 89,2 % против 58,1 и 54,1 %). 90,5 и 84,4 % студентов 3и 4 курсов намерены в будущей профессиональной деятельности применять инновационные технологии. 89,6 и 83,5 % респондентов стали всегда анализировать свою деятельность.

В таблице 4 представлены показатели динамики мнения студентов нефизкультурных специальностей, занимающихся по предмету «физическая культура», о применении преподавателями на занятиях инновационных технологий в ходе эксперимента

Таблица 4 Показатели динамики мнения студентов нефизкультурных специальностей, занимающихся по предмету «физическая культура», о применении преподавателями на занятиях инновационных технологий в ходе эксперимента (n=40)

№ п/п	Вопрос и перечень ответов	Ответы респондентов в %
1	Удовлетворены ли Вы проведением занятий по предмету «физическая культура»?	
	а) да	20,2/88,2
	б) нет	58,8/-
	в) частично	21/11,8

2	<p>Применяются ли на занятиях инновационные технологии?</p> <p>а) всегда б) частично в) нет</p>	<p>-/89,6 25,6/15,4 74,4/--</p>
3	<p>Если применяются, то какие из ниже перечисленных?</p> <p>а) спортивно ориентированное физическое воспитание (проведение занятий по видам спорта) б) проблемно-модульное обучение в)здоровьесберегающие технологии г) лично-ориентированное обучение д) информационные технологии</p>	<p>35,6/88,4 -/24,6 15,2/26,6 -/24,8 12,5/89,8</p>
4	<p>Как Вы считаете, на что оказывает влияние применение инновационных технологий на Вашудеятельность?</p> <p>а)более полное усвоение учебного материала б) положительное отношение к выполнению заданий в) повышение качества знаний по изучению программного материала г) повышение познавательной активности д) способствование гармоническому развитию физических качеств</p>	<p>25,6/84,4 32,6/75,4 45,6/89,2 26,6/74,3 29,1/78,2</p>
5	<p>Проводятся ли с вами на занятиях методические семинары, связанные с инновационными технологиями по физическому воспитанию</p> <p>а) да б) нет</p>	<p>-/74,6 85,9/- 14,1/25,4</p>
	<p>в) частично</p>	
6	<p>Как Вы считаете, создана ли инновационная среда в процессе преподавания предмета «физическая культура»</p> <p>а) да б) нет в) частично</p>	<p>-/70,4 95,4/- 4,6/29,6</p>
7	<p>Как Вы считаете, почему на занятиях по предмету «физическая культура» мало применяются инновационные технологии</p> <p>а) слабая материально-техническая база б) недостаточная методическая подготовленность преподавателей</p>	<p>75,4/58,4 85,6/38,6</p>

Примечание: в числителе - данные до эксперимента, в знаменателе – после эксперимента.

Результаты данных из таблицы 4 позволили выявить следующие тенденции. После эксперимента улучшилась удовлетворенность студентов проведением занятий (88,2 против 20,2 % до эксперимента). На занятиях всегда стали применять инновационные технологии (89,6 %). По всем технологиям у респондентов наблюдались позитивные ответы. Но в большей степени это касалось спортивно ориентированного физического воспитания (88,4 против 35,6 %) и информационных технологий (89,8 против 12,5 %). По ответам респондентов в вопросе влияния применения инновационных технологий на деятельность респондентов наблюдались позитивные сдвиги по всем его компонентам.

70,4 % студентов считают, что в процессе преподавания предмета «физическая культура» создана инновационная среда. Среди причин малого применения инновационных технологий респонденты в меньшей степени, чем до эксперимента, отметили слабую материально-техническую базу и недостаточную методическую подготовленность преподавателей (38,6 против 85,6 %)

В таблице 5 представлены показатели динамики уровня физической подготовленности студентов в процессе эксперимента

Таблица 5 - Показатели динамики уровня физической подготовленности студентов в процессе эксперимента (n=15)

№ п/п	Вид испытаний	До эксперимента			После эксперимента		
		<u>X</u> уровень	S	m	<u>X</u> уровень	S	m
1	Бег на 100 м, сек	<u>14,6</u> D+удов	0,18	0,03	<u>14,0</u> B-хор	0,17	0,02
2	Бег на 2000 м, мин	<u>10,10</u> D+удов	0,15	0,02	<u>9,45</u> B-хор	0,14	0,01
3	Прыжок в длину с места, см	<u>225,4</u> C+удов	2,24	0,35	<u>245,1</u> A-отл	2,20	0,34
4	Подтягивание, кол-во раз	<u>9</u> C+удов	0,69	0,11	<u>12,4</u> B+хор	0,59	0,10
5	Наклон вниз, см	<u>10</u> B-хор	0,92	0,15	<u>16,1</u> A-отл	0,81	0,13
6	Сгибание и разгибание рук в упоре лежа, кол-во раз	<u>27</u> B-хор	1,4	0,22	<u>37,4</u> A-отл	1,2	0,20

Как видно из таблицы 5, у студентов были выявлены следующие позитивные сдвиги после эксперимента.

В беге на 100 м, на 2000 м и подтягивании на перекладине результаты студентов после эксперимента повысились с оценки «удовлетворительно» до «хорошо». Так, в беге на 100 м с 14,6 до 14,0 сек.; в беге на 2000 м – с 10,10 до 9,45 мин.; в подтягивании на перекладине – с 9 до 12,4 раз. В тестах «прыжок в длину с места», «наклон вниз», «сгибание и разгибание рук в упоре лежа» результаты повысились с оценки «удовлетворительно» до «отлично».

В таблице 6 представлены показатели динамики усвоения программного материала студентами в процессе эксперимента (n=15)

Таблица 6 Показатели динамики усвоения программного материала студентами в процессе эксперимента (n=15)

№ п/п	Элемент программного материала	Оценивание за технику					
		До эксперимента			После эксперимента		
		<u>X</u> оценка	S	m	<u>X</u> оценка	S	m
1	Низкий старт	<u>72,3</u> С+удов	0,9	0,14	<u>90,1</u> А-отл	0,8	0,13
2	Кувырок вперед	<u>76,2</u> В-хор	1,0	0,16	<u>91,8</u> А-отл	0,9	0,15
3	Верхняя передача мяча в волейболе	<u>73,5</u> С-удов	1,1	0,17	<u>90,4</u> А-отл	1,0	0,16

Данные из таблицы 6 позволяют заключить, что по всем элементам программного материала произошло повышение оценки за технику с оценки «удовлетворительно» до оценки «отлично». Так, в «низком старте» с 72, до 90,1 %, «кувырке вперед» - с 76,2 до 91,8 %, в «верхней передаче мяча в волейболе» - с 73,5 до 90,4 %.

В таблице 7 представлены показатели динамики смотивированности студентов к занятиям физической культурой и спортом в процессе эксперимента

Таблица 7 - Показатели динамики смотивированности студентов к занятиям физической культурой и спортом в процессе эксперимента

№ п/п	Вопрос и перечень ответов	Ответы респондентов, в %
	Занимаетесь ли Вы другими видами физкультурной деятельности? а) да б) нет	32,6/68,6 67,4/31,4

2	Ваше отношение к физической культуре а) положительное б) отрицательное в) индифферентное	39,8/89,2 15,4/- 44,8/10,8
3	Удовлетворены ли Вы проведением физкультурных мероприятий в Вашем вузе? а) Вполне удовлетворён б) Безразличен в) Совершенно неудовлетворён	15,4/89,1 14,2/10,9 70,4/-
4	С какой целью Вы посещаете занятия по предмету «физическая культура»? а) сдача экзамена по предмету б) укрепление здоровья в) в связи с необходимостью г) с желанием д) повысить уровень физической подготовленности	72,4/12,1 32,6/78,6 76,8/21,4 8,4/81,2 4,5/88,8
5	Занимаетесь ли Вы в вузе в спортивной секции? а) да б) нет	36,4/72,1 63,6/36,4
6	Как Вы оцениваете уровень своей двигательной активности? а) низкий б) средний в) высокий	31,4/- 40,9/74,6 18,9/25,4
7	Укажите, что мешает Вам регулярно заниматься физическими упражнениями в Вашем вузе? а) Отсутствие необходимых условий для занятий (места занятий, спортивного инвентаря и оборудования, спортивной формы и т.д.) б) Не удовлетворяет организация и содержание физкультурных мероприятий, проводимых в вузе в) Отсутствие потребности заниматься г) Отсутствие времени для занятий	38,9/12,1 75,6/10,2 14,5/4,8 40,6/10,1

Примечание: в числителе - данные до эксперимента, в знаменателе – после эксперимента.

Анализ результатов из таблицы 7 свидетельствует о позитивных изменениях в мотивациях студентов к занятиям физической культуры. Так, увеличилось количество занимающихся другими видами физкультурной деятельности (68,6 против 32,6 %). «Положительно» стали относиться к физической культуре 89,2 % респондентов (против 39,8 % до эксперимента). Повысилась «удовлетворенность физкультурными мероприятиями» (89,1 против 15,4 %). Среди респондентов стали больше заниматься в спортивных секциях (72,1 против 36,4 %). Студентами

лучше стал оцениваться уровень их двигательной активности (средний – 74,6 против 40,9%; высокий – 25,4 против 18,9 %). По всем причинам, мешающим регулярно заниматься физическим упражнениями, произошло снижение в ответах респондентов.

В таблице 8 представлена динамика показателей уровней двигательной активности студентов 1 и 2 курса университета (в соответствии с количеством шагов)

Таблица 8 - Динамика показателей уровней двигательной активности студентов 1 и 2 курса университета (в соответствии с количеством шагов)

Уровни	Статистические показатели	Количество шагов			
		До эксперимента		После эксперимента	
		1 курс	2 курс	1 курс	2 курс
Высокий	X	14812,4	13204,5	15513	14010,6
	S	260,2	190,4	281,2	206,5
	m	70,3	51,4	79,6	62,4
	Прирост	12,1		10,7	
	t	18,4		11,0	
	p	<0,01		<0,01	
Средний	X	9904,8	8960,4	10304,8	9410,4
	S	198,4	156,2	202,6	215,1
	m	53,6	42,2	60,1	71,2
	Прирост	10,5		9,7	
	t	13,8		9,6	
	p	<0,01		<0,01	
Низкий	X	5974,3	5304,2	6174,3	5554,2
	S	132,8	116,2	141,6	122,5
	m	35,8	31,4	41,2	39,6
	Прирост	12,6		11,2	
	t	14,0		10,8	
	p	<0,01		<0,01	

Как показал анализ результатов из таблицы 8, по всем уровням двигательной активности, у студентов 1 и 2 курсов отмечалось повышение количества шагов, осуществляемых ими. Так, по высокому уровню у студентов 1 курса превышение составило 700,6 шагов, 2 курса – 806,1. По среднему уровню – студенты 1 курса выполнили на 400 шагов больше, а 2 курса – на 450 шагов. По низкому уровню у студентов первого курса превышение составило 200 шагов, у 2 курса – 250 шагов. После эксперимента разница в количестве шагов между студентами 1 и 2 курсов сократилась.

Выводы

1. В динамике восприимчивости респондентов к инновационной деятельности по всем ее компонентам увеличилось количество

респондентов, отметивших наиболее высший балл. Повысился оптимальный уровень восприимчивости.

2. Наблюдались позитивные изменения в мнениях студентов специальности «физическая культура и спорт» о готовности к реализации инновационных технологий.

3. К позитивным сдвигам в динамике мнения студентов нефизкультурных специальностей о применении инновационных технологий можно отнести улучшение удовлетворенности занятиями, создание инновационной среды, активного применения инновационных технологий.

4. По всем тестам физической подготовленности выявлены улучшения в результатах. При этом в лучшей степени по тестам «прыжок в длину с места», «наклон вниз», «сгибание и разгибание рук в упоре лежа».

5. Констатировано улучшение мотивации студентов к занятиям физической культурой. Это выразилось в положительном отношении к занятиям, удовлетворенности их проведением.

6. По всем уровням двигательной активности студентов наблюдалось повышение количества шагов, выполненных студентами.

Список использованных источников

- 1 Бальсевич В.К. Основные положения концепции интенсивного инновационного преобразования национальной системы физкультурно – спортивного воспитания детей, подростков и молодежи России // Теория и практика физической культуры, 2002 - №3 – С.2 – 5
- 2 Чермит К.Д., Заболотный А.Г., Мирза М. Ю. Научно-методические основы системы спортивно-направленного физического воспитания студентов высших учебных заведений//Наука: комплексные проблемы. Научно информационный журнал Адыгейского государственного университета. Сетевое электронное научное издание.- Выпуск № 1 (11). – 2018. С.19-28
- 3 Радаева С.В. Физическое воспитание студентов нефизкультурного вуза на основе спортивно-ориентированных технологий: автореф. дис....к.п.н. – 13.00.04 – Красноярск, 2008. - 23 с.
- 4 Базилевич М.В. Моделирование спортивно ориентированного физического воспитания в вузе на основе баскетбола: автореф. дис....к.п.н. – 13.00.04 – Сургут, 2009. - 23 с.
- 5 Сайтбеков Н.Д., Ботагариев Т.А. Экспериментальная программа внедрения инновационных технологий по предмету «физическая культура» и особенности её реализации // Олимпийский спорт, физическая культура, здоровье нации в современных условиях : материалы XVI Междунар. научно-практ. конф. (Луганск, 17-18 апреля 2019 года). - С.352-361.
- 6 Ботагариев Т.А., Сайтбеков Н.Д., Кубиева С.С. Электронное учебное пособие по волейболу (для студентов высших учебных заведений). Свидетельство о внесении сведений в

государственный реестр прав на объекты, охраняемые авторским правом. - № 3014 от 25 апреля 2019 г.

- 7 Сайтбеков Н.Д. Инновационные технологии в физическом воспитании студентов (теоретический обзор проблемы) //Теория и методика физической культуры. – 2018. - № 4 (54). – С. 69-77.
- 8 Сайтбеков Н.Д., Ботагариев Т.А. Эффективность внедрения электронного учебного пособия «Волейбол» на занятиях по предмету «физическая культура» в вузе //Global Science and Innovations V. Proceedings – Gdansk: Eurasian Center of Innovative Development «DARA», 2019. – P. (in English, Russian, Polish, Kazakh, Turkish languages).

References

1. Bälsevich V.K. Osnovnye polozenia konsepsii intensivnogo innovacionnogo preobrazovania nasionälnoi sistemy fizkülturno – sportivnogo vospitania detei, podrostkov i molodeji Rosii // Teoria i praktika fizicheskoi kültury, 2002 - №3 – S.2 – 5
2. Chermit K.D., Zabolotni A.G., Mirza M. İu. Nauchno-metodicheskie osnovy sistemy sportivno-napravlenno go fizicheskogo vospitania studentov vysshih uchebnyh zavedeni//Nauka: kompleksnye problemy. Nauchno informasionnyi jurnal Adygeiskogo gosudarstvennogo universiteta. Setevoe elektronnoe nauchnoe izdanie.- Vypusk № 1 (11). – 2018. S.19-28
3. Radaeva S.V. Fizicheskoe vospitanie studentov nefizkülturnogo vuza na osnove sportivno-orientirovannyh tehnologi: avtoref. dis....k.p.n. – 13.00.04 – Krasnoiarsk, 2008. - 23 s.
4. Bazilevich M.V. Modelirovanie sportivno orientirovannogo fizicheskogo vospitania v vuze na osnove basketbola: avtoref. dis....k.p.n. – 13.00.04 – Surgut, 2009. - 23 s.
5. Saitbekov N.D., Botagariev T.A. Eksperimentälnaia programa vnedrenia innovacionnyh tehnologi po predmetu «fizicheskai kültura» i osobnosti eö realizasii // Olimpiski sport, fizicheskai kültura, zdorove nasii v sovremennyh usloviah : materialy XVI Mejdunar. nauchno-prakt. konf. (Lugansk, 17-18 aprilä 2019 goda). - S.352-361.
6. Botagariev T.A., Saitbekov N.D., Kubieva S.S. Elektronnoe uchebnoe posobie po voleibolu (dlä studentov vysshih uchebnyh zavedeni). Svidetelstvo o vnesenii svedeni v gosudarstvennyi reestr prav na obekty, ohranäemye avtorskim pravom. - № 3014 ot 25 aprilä 2019 g.
7. Saitbekov N.D. İnnovacionnye tehnologii v fizicheskom vospitanii studentov (teoreticheski obzor problemy) //Teoria i metodika fizicheskoi kültury. – 2018. - № 4 (54). – S. 69-77.
8. Saitbekov N.D., Botagariev T.A. Efektivnöst vnedrenia elektronno go

SDU Bulletin: Pedagogy and Teaching Methods 2022/1 (58)
учебного пособия «Voleibol» na zanätiah po predmetu «fizicheskaia
kültura» v vuze //Global Science and Innovations V. Proceedings –
Gdansk: Eurasian Center of Innovative Development «DARA», 2019. –
P. (in English, Russian, Polish, Kazakh, Turkish languages).

*Saitbekov N.D.¹, Ayapova G.M.², Abdrakhmanov M.¹
Daulet A.¹, Syzdykov D.¹*

¹Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

²Altyn Auyl School, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: nurbol.saitbekov@sdu.edu.kz

DYNAMICS OF RESULTS OF THE FORMATIVE EXPERIMENT ON THE IMPLEMENTATION OF AN EXPERIMENTAL PROGRAM FOR THE DEPLOYMENT OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES.

Abstract. This article identifies the dynamics of the readiness of teachers of physical education and students of future specialists to implement innovative technologies in the physical education of students. Namely, for all its components, the number of respondents who have marked the highest score increased. The optimum level of susceptibility has increased. Positive changes in the opinions of students of the “physical culture and sports” about the readiness to implement innovative technologies are revealed. In particular, in the classroom began to be more often implemented technology, greater emphasis is placed on improving the work. In the dynamics of the views of students non – physical specialties on the application of innovative technologies are indicated by the improvement of satisfaction with classes, the creation of an innovative environment. The active use of innovative technologies. All tests of physical fitness revealed improvements in the results. At the same time in the best degree of tests “long jump from the spot”, “tilt down”, “flexion and extension of the arms in the support lying down”. There was also an increase in the implementation of the program material.

The improvement of students’ motivation to the physical culture classes was stated. This was expressed in a positive attitude to classes, satisfaction with their implementation. For all levels of motor activity of students, an increase in the number of steps performed by students was observed. At the same time, a relative decrease in the difference between students of the first and second courses was noted.

Keywords: dynamics, results, forming experiment, implementation, experimental program and innovative technologies.

*Сайтбеков Н.Д.¹, Аяпова Г.М.², Абдрахманов М.¹
Даулет А.¹, Сыдыков Д.¹*

¹Сүлейман Демирель атындағы университеті, Қаскелең, Қазақстан

²Алтын ауыл мектебі, Қаскелең, Қазақстан

*e-mail: nurbol.saitbekov@sdu.edu.kz

**ИННОВАЦИОНАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВНЕДРЕНИЯ
ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ
ПОСРЕДСТВОМ ФОРМИРОВАНИЯ
ДИНАМИКИ РЕЗУЛЬТАТОВ ЭКСПЕРИМЕНТА**

Аннотация. В данной статье рассматривается процесс внедрения инновационных технологий в обучение студентов. Автор анализирует динамику внедрения инновационных технологий в учебный процесс. В статье рассматриваются различные аспекты внедрения инновационных технологий в обучение студентов. Автор анализирует динамику внедрения инновационных технологий в учебный процесс. В статье рассматриваются различные аспекты внедрения инновационных технологий в обучение студентов. Автор анализирует динамику внедрения инновационных технологий в учебный процесс.

Ключевые слова: динамика, результаты, формирование экспериментальных методов обучения, внедрение, экспериментальные методы обучения, инновационные технологии.

Получено 23 Января 2022

Сайтбеков Н.Д.¹, Кайргожин Д.О.², Сайтбекова А.Д.³, Аяпова Г.М.⁴,
Ханафия Ж.^{1*}, Абдрахманов М.¹

¹ Университет имени Сулеймана Демиреля

² Казахская академия спорта и туризма, Алматы, Казахстан

³ Клиника Айгерим, Актобе, Казахстан

⁴ Школа Алтын ауыл, Каскелен, Казахстан

*e-mail: zhanbolat.khanafiya@sdu.edu.kz

ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация. В статье представлено детальное описание технологии развития познавательной самостоятельности старшекласников на уроках физической культуры, включающей в себя: постановку цели, технологическое сопровождение, разработку индивидуальной траектории развития познавательной самостоятельности, содержание обучения и диагностику эффективности развития познавательной самостоятельности на уроках физической культуры.

Система образования в Республике Казахстан - открытая, непрерывно развивающаяся, эффективна, основывается на стратегии развития общества и человека в нем. Такой подход к образованию требует смены образовательной парадигмы от авторитарной к гуманистической, что означает, несогласие понятие образования как получения готового знания и мнение о педагоге как программа знаний и центральной "фигуре" педагогического развития, а значит направлений активности и переход к самостоятельной познавательной деятельности, где основным субъектом образовательного процесса является ученик и его активная самостоятельная деятельность.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, старшекласники, физическая культура, педагогическая технология, обучение.

Введение. Современное социально-экономическое положение Казахстана выдвинуло целый ряд проблем, связанных с формированием личности, способной самостоятельно ориентироваться в постоянно меняющемся мире.

Принципы обучения по своему происхождению являются результатом теоретического обобщения педагогической практики. Они носят объективный характер, возникают из опыта практической деятельности. Поэтому принципы являются руководящими положениями, которые регулируют деятельность в процессе обучения людей. Они

охватывают все стороны процесса обучения. В то же время принципы носят субъективный характер, так как отражаются в сознании педагога по-разному, с различной степенью полноты и точности. Неправильное понимание принципов обучения или их незнание, неумение следовать их требованиям не отменяют их существования, но делают процесс обучения ненаучным, малоэффективным, противоречивым.

Философские, методологические и социологические аспекты проблемы познавательной самостоятельности нашли отражение в работах российских и казахстанских исследователей. Среди них работы В.В. Афанасьева [1], Г.Я. Буш [2], П.П. Блонского [3], В.В. Давыдова [4], И.Я. Лернера [5], К. Роджерса [6], В.А. Сухомлинского [7], С.Т. Шацкого [8], Б.Т. Кенжебекова [9], Г.С. Минажевой [10], Р.У. Накипбековой [11], Г.К. Нурғалиевой, А.К. Рысбаевой, А.Н. Тесленко [12], и др.

Цели и задачи исследования. Разработать технологию развития познавательной самостоятельности старшеклассников на уроках физической культуры..

По данным анкетирования, проведенного среди учителей школ города Атырау выявлено, что основные препятствия у учителей физической культуры (67%) создаются в связи с отсутствием программного материала, где четко была определена система содержания знаний по развитию когнитивной индивидуальности учащихся, технологические этапы их введения в учебный процесс. Таким образом, в практике работы общеобразовательных учреждений обнаруживаются противоречие между: между потребностью педагогической практики в совершенствовании процесса формирования познавательной самостоятельности старшеклассников и недостаточной разработанностью на уровне технологических и содержательных аспектов деятельности по ее развитию.

Результаты исследования и их обсуждение. Таким образом, для разрешения данного противоречия нами была разработана технология развития познавательной самостоятельности учащихся. При разработке данной технологии определяющим моментом было выделение характерных черт технологии обучения к которым можно отнести: диагностично поставленные цели; ориентацию всех учебных процедур на гарантированное достижение конечного результата; постоянную обратную связь (текущая и итоговая оценка результатов); воспроизводимость всего обучающего цикла любым преподавателем; использование современных технических и компьютерных средств [13]. При разработке технологии развития познавательной самостоятельности старшеклассников мы соблюдали следующую последовательность шагов проектирования педагогической технологии:

- выбор содержания обучения;
- выбор приоритетных целей, на которые должен быть ориентирован учитель физической культуры: какие образовательные и личностные качества будут сформированы у учащихся;
- реализация модульной - проектной технологии;

-собственно разработка технологии обучения.

Итак, опишем подробно педагогическую технологию развития познавательной самостоятельности. Технология развития познавательной самостоятельности, на наш взгляд - это целенаправленная, управляемая взаимодейственность педагога и учащегося, направленная на создание и реализацию в образовательном процессе, условий, позволяющих отслеживать самостоятельные познавательные достижения учащегося в процессе освоения ими различных видов деятельности, реализуемых в условиях общеобразовательной школы. Технология описывает взаимодействие между основными субъектами образовательного процесса (педагога и учащегося), изменение роли педагога, его роль в процессе развития познавательной самостоятельности старшеклассника. Хотим подчеркнуть, что данная технология предусматривает активную деятельность, как учителя ФК, так и старшеклассника в процессе реализации самостоятельной познавательной деятельности. Основой для разработки технологии развития познавательной самостоятельности послужили следующие принципы: комплексность, объективность предоставления информации; субъектный характер взаимодействия участников, всесторонность, доверительное отношение субъектов друг к другу, принцип креативности; принцип самостоятельности.

При проектировании технологии развития познавательной самостоятельности мы заложили следующие основные позиции:

- учащийся старшей школы– активный участник - субъект процесса реализации технологии развития познавательной самостоятельности;
- старшеклассник активно производит самоанализ и самооценку развития своего познавательного потенциала.

Старшеклассник активно участвует в своем развитии и самосовершенствовании.

Схематическое изображение технологии развития познавательной самостоятельности старшеклассников на уроках физической культуры представлено в таблице 1.

Таблица 1 -Педагогическая технология развитияпознавательной самостоятельности на уроках физической культуры

Компоненты технологии	Деятельность педагога ФК	Деятельность учащегося
Постановка целиобученияна основе индивидуальных потребностей старшеклассника	Создает условия для анализаучащимся заданной познавательной ситуации, требующейсамостоятельного решения, осознания собственных возможностей.Организует диагностические исследования познавательного	На основе объективного анализазаданнойситуации, учащийся оценивает свой познавательныйпотенциал,самостоятельно определяет «круг» своих интересов, и пути решения познавательнойситуации.

	<p>потенциала старшеклассника, уровня его самостоятельности, намечает возможные пути решения проблемы.</p>	
<p>Технологическое сопровождение процесса развития познавательной самостоятельности</p>	<p>На основе требований, предъявляемых к учебному процессу в общеобразовательной школе и урокам ФК, используя познавательный потенциал учащихся, учитель применяет различные педагогические технологии, в основе которых заложен принцип самостоятельности.</p>	<p>Основываясь на данных диагностики, самодиагностики, определяется со своей роль в реализации той или иной технологии, при этом отбирая для себя наиболее значимые моменты и аспекты, используя предложенные возможности педагогических технологий.</p>
<p>Разработка индивидуальной траектории развития познавательной самостоятельности</p>	<p>Совместно с учащимся разрабатывает индивидуальную траекторию развития познавательной самостоятельности, с конкретными точками приращения через конкретизацию задач для отдельного учащегося, осуществляя общее координирование самостоятельной познавательной деятельности</p>	<p>Проектирует собственную самостоятельную познавательную деятельность с конкретными результатами, обозначая наиболее значимые условия деятельности, при этом активно взаимодействуя не только с учителем ФК, но и с другими учащимися.</p>
<p>Содержание обучения в рамках самостоятельной познавательной деятельности</p>	<p>Участие в выборе форм, инструмента, средств обучения в согласии с психотипом личности и методических рекомендаций. Отбор содержания в соответствии с потребностями и способностями учащегося. Дифференциация и индивидуализация содержания</p>	<p>Осознанный выбор форм, методов и средств реализации познавательного процесса.</p>

	развития познавательной самостоятельности.	
Диагностика эффективности и деятельности и своевременная коррекция	Оценивание познавательной самостоятельности учащегося на основе заданных критериев	На основе уровня своих притязаний, имеющихся критериев, производится самооценка результатов собственной познавательной деятельности. Установление причин, определивших результат.

В следующей статье более подробно опишем педагогическую технологию развития познавательной самостоятельности старшеклассников, содержание деятельности учителя физической культуры и старшеклассника, а также формы и методы реализации этапов данной технологии.

Выводы. Компонент технологии «Содержание обучения в рамках самостоятельной познавательной деятельности» предусматривает оказание помощи в выборе форм, методов и средств обучения в соответствии с типом личности, на основе которых составляются рекомендации учащемуся. Отбор содержания осуществляется в соответствии со способностями и потребностями каждого учащегося. Дифференциация содержания самостоятельного познавательного процесса осуществляется по уровню подготовки в соответствии с которыми происходит содержательное наполнение познавательной деятельности. В свою очередь учащихся на этом этапе осуществляет осознанный выбор форм, методов и средств реализации познавательного процесса.

Компонент «Диагностика эффективности деятельности и своевременная коррекция» предполагает оценивание познавательной самостоятельности учащегося на основе заданных критериев, выработки коррекционной программы. На основе уровня своих притязаний, имеющихся индикаторов, производится самооценка результатов собственной деятельности, установление причин, определивших возможный неудачный/удачный результат.

Разработанная нами технология развития познавательной самостоятельности старшеклассников на уроках физической культуры была нами апробирована в школе-гимназии №19 им. К. Сатпаева города Атырау.

Список использованной литературы

- 1 Смирнов Е.И., Афанасьев В.В. Экспериментальное исследование творческой активности студентов в процессе обучения математике

- Ярославский педагогический вестник. -1996.-№3.-С.110-115
- 2 Буш Г.Я. Проблемы эвристики. М., Научно-техническое творчество, 1987. – 123с.
  - 3 Блонский, П.П. Избранные психологические произведения Текст. П.П.Блонский. -М: 1964.
  - 4 Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении: Логико-психол. проблемы построения учеб. предметов / В. В. Давыдов; Психол. ин-т. Рос. акад. образования. - 2. изд. - М. : Пед. о-во России, 2000. – 478с.
  - 5 Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. —М.: Педагогика, 1981.—186 с.
  - 6 К.Роджерс Свобода учиться. - М: 2002. 326с.
  - 7 Сухомлинский В.А. Сто советов учителю / В. А. Сухомлинский. - Ижевск: Удмуртия, 1981. - 296 с.
  - 8 Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения: в двух томах. - Москва: Педагогика, 1980.
  - 9 Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: 13.00.08: пед. ғыл. док. ... автореф. – Қарағанды, 2005. – 40 б.
  - 10 Асанов, Н.А. Организация образовательного процесса на основе кредитной технологии / Н.А. Асанов, Д.А. Калдияров, Г.С. Минажева. – Алматы: Казах. университет, 2004
  - 11 Накипбекова Р.У. Освоение новых образовательных технологий преподавателями клинических дисциплин // Білім. – 2007. - №5.- С.16-20.
  - 12 Тесленко А.Н., Лепешев Д.В. Социализация личности подростка в условиях детского центра: Монография. – Астана: Институт управления, ЦОИ, РУОЦ «Балдаурен», 2009. –316с.
  - 13 Завалко Н.А. Сахариева С.Г. Современные педагогические технологии.-Алматы: Эпиграф, 2019. -288с.

References

1. Smirnov E.Ī., Afanasev V.V. Eksperimentālnoe issledovanie tvorcheskoi aktivnosti studentov v prosesе obuchenia matematike Īaroslavski pedagogicheski vestnik. -1996.-№3.-S.110-115
2. Buş G.Īa. Problemy evristiki. M., Nauchno-tehnicheskoe tvorchestvo, 1987. – 123s.
3. Blonski, P.P. Īzbrannye psihologicheskie proizvedenia Teks. P.P.Blonski. -M: 1964.
4. Davydov V.V. Vidy obobşenia v obuchenii: Logiko-psihol. problemy postroenia ucheb. predmetov / V. V. Davydov; Psihol. in-t. Ros. akad. obrazovania. - 2. izd. - M. : Ped. o-vo Rosii, 2000. – 478s.

5. Lerner I.Ā. Didakticheskie osnovy metodov obucheniya. —M.: Pedagogika, 1981.—186 s.
6. K. Rojers Svoboda uchitsä. - M: 2002. 326s.
7. Suhomlinski V.A. Sto sovetov uchitelü / V. A. Suhomlinski. - Ījevsk: Udmurtia, 1981. - 296 s.
8. Şaski S.T. Īzbrannye pedagogicheskie sochineniya: v dvuh tomah. - Moskva: Pedagogika, 1980.
9. Kenjebekov B.T. Joġary oqu orny jüiesinde bolaşaq mamandardyñ käsibi qūzyrettiliġin qalyptastyru: 13.00.08: ped. ġyl. dok. ... avtoref. – Qaraġandy, 2005. – 40 b.
10. Asanov, N.A. Organizatsiya obrazovatel'nogo prosesa na osnove kreditnoi tehnologii / N.A. Asanov, D.A. Kaldiarov, G.S. Minajeva. – Almaty: Kazah. universitet, 2004
11. Nakipbekova R.U. Osvoenie novyh obrazovatel'nyh tehnologi prepodavatelämi klinicheskikh disyplin // Bılm. – 2007. - №5.- S.16-20.
12. Teslenko A.N., Lepeşev D.V. Sosializatsiya lichnosti podrostka v usloviah detskogo sentra: Monografiya. – Astana: Īnstitut upravleniya, SÜİ, RUOS «Baldauren», 2009. –316s. Zavalko N.A. Saharieva S.G. Sovremennye pedagogicheskie tehnologii.-Almaty: Epigraf, 2019. - 288s.

Сайтбеков Н.Д.¹, Кайргожин Д.О.², Сайтбекова А.Д.³ Аяпова Г.М.⁴ Ханафия Ж.¹, Абдрахманов М.¹

¹Сүлейман Демирель атындағы университеті, Қаскелен, Қазақстан

²Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы, Қазақстан

³Айгерім клиникасы, Ақтөбе, Қазақстан

⁴Алтын ауыл мектебі, Қаскелен, Қазақстан

*e-mail: zhanbolat.khanafiya@sdu.edu.kz

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ НЕГІЗІНДЕГІ ҚЫЗМЕТІН ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Андатпа. Бұл мақалада дене тәрбиесі оқытушылары мен болашақ мамандар студенттердің дене тәрбиесіндегі инновациялық технологияларды жүзеге асыруға дайындық динамикасы анықталған. "Дене шынықтыру және спорт" мамандығы студенттерінің инновациялық технологияларды жүзеге асыруға дайындығы туралы пікірлерінде оң өзгерістер анықталды. Атап айтқанда, сабақтарда технологиялар жиі іске асырыла бастады, жұмысты жақсартуға үлкен көңіл бөлінді. Дене шынықтыру емес мамандықтар студенттерінің

инновациялық технологияларды қолдану туралы пікір серпінінде сабақтарға қанағаттануды жақсарту, инновациялық орта құру, инновациялық технологияларды белсенді қолдану көрсетілген. Сондай-ақ, бағдарламалық материалдың орындалуын арттыру байқалды. Студенттердің дене шынықтыру сабақтарына деген ынтасының жақсаруы анықталды. Бұл сабаққа оң көзқарас, олардың өткізілуіне қанағаттанушылық білдірді. Студенттердің қозғалу белсенділігінің барлық деңгейі бойынша студенттер орындаған қадамдар санының артуы байқалды. Бұл ретте 1 және 2 курс студенттері арасындағы айырмашылықтың салыстырмалы түрде азайғаны атап өтілді.

Кілт сөздері: динамика, нәтижелер, қалыптастырушы эксперимент, іске асыру, эксперименттік бағдарлама, енгізу, инновациялық технологиялар.

Saitbekov N.D.¹, Kayrgozhin D.O.², Saitbekova A.D.³

Ayapova G.M.⁴ Hanafiya Zh.¹, Abdrakhmanov M.¹

¹Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

²Kazakh academy of sport and tourism, Almaty, Kazakhstan

³Klinika aigerim Aktobe, Kazakhstan

⁴Altyn Auyl School, Kaskelen, Kazakhstan

*e-mail: zhanbolat.khanafiya@sdu.edu.kz

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACTIVITIES BASED ON PHYSICAL TRAINING

Abstract. This article identifies the dynamics of the readiness of teachers of physical education and students of future specialists to implement innovative technologies in the physical education of students. Namely, for all its components, the number of respondents who have marked the highest score increased. The optimum level of susceptibility has increased. Positive changes in the opinions of students of the “physical culture and sports” about the readiness to implement innovative technologies are revealed. In particular, in the classroom began to be more often implemented technology, greater emphasis is placed on improving the work. In the dynamics of the views of students non – physical specialties on the application of innovative technologies are indicated by the improvement of satisfaction with classes, the creation of an innovative environment. The active use of innovative technologies. All tests of physical fitness revealed improvements in the results. At the same time in the best degree of tests “long jump from the spot”, “till down”, “flexion and extension of the arms in the support lying down”. There

was also an increase in the implementation of the program material.

The improvement of students' motivation to the physical culture classes was stated. This was expressed in a positive attitude to classes, satisfaction with their implementation. For all levels of motor activity of students, an increase in the number of steps performed by students was observed. At the same time, a relative decrease in the difference between students of the first and second courses was noted.

Keywords: dynamics, results, forming experiment, implementation, experimental program and innovative technologies.

Поступила 23 Январь 2022